Dr Salih Kulenović

GRAČANICA I OKOLINA

ANTROPOGEOGRAFSKE I ETNOLOŠKE ODLIKE

ETNOLOGIJA SJEVEROISTOČNE BOSNE
KNJIGA 1.

Ova knjiga je doktorska disertacija odbranjena na Filozofskom fakultetu u Beogradu, 16. maja 1991. godine pred komisijom, koju su sačinjavali: Prof. Dr Petar Vlahović, Prof. Dr Milorad Vasović i Prof. Dr Nikola Pavković. Primjedbe i sugestije komisije uvažene su prilikom konačne redakcije knjige.

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Narodna i univerzitetska biblioteka Tuzla
UDK: 911:572+39 (497.15 Gračanica)
KULENOVIĆ, Salih
Antropogeografske i etnološke odlike Gračanice i okoline
/Salih Kulenović. - Tuzla :
Muzej istočne Bosne, DD »GRIN« Gračanica 1994. - 320 str. : 20 cm
Tiraž: 2000

Dr Salih Kulenović

GRAČANICA I OKOLINA

ANTROPOGEOGRAFSKE I ETNOLOŠKE ODLIKE

TUZLA 1991.

Kjnigu posvećujem svojim plemenitim roditeljima
majci Šaćira-hanumi i ocu Ibrahim-begu.

Rahmetullahi alejhuma ve sellem

UVOD

Radeći skoro dvije decenije, kao kustos Muzeja istočne Bosne u Tuzli, na antropogeografskim i etnološkim ispitivanjima, u mnogim krajevima sjeveroistočne Bosne, posebno me je zainteresiralo područje Gračanice i njene okoline. Tim više što je naši antropogeografi i etnolozi nisu gotovo nikako istraživali. Istina, u literaturi se može naći ponešto geografskih i etnološko-folklorističkih radova koji se odnose na Gračanicu i njenu okolinu, ali su oni nedovoljni za sagledavanje cjelokupne antropogeografske i etnološke slike ovoga kraja. Upravo zbog nedovoljne istraženosti opredijelio sam se da ova problematika bude predmet moje doktorske disertacije, što će, nadam se, biti koristan prilog našoj antropogeografiji i etnologiji.

Rad zasnivam na podacima prikupljenim od mnogih kazivača na terenu, kao i na podacima iz pisanih izvora i literature. Terenska istraživanja na ovom području započeo sam 1973.godine. Ispitivanja su obavljana u različitim godišnjim dobima u svih 26 naseljenih mjesta u gračaničkoj opštini.

Kazivači s kojima sam u više navrata kontaktirao bili su različite dobne starosti i različitog imovnog stanja.

Lokalnim izvorima-pretežno domovnicima koristio sam se u najvećoj mogućoj mjeri, za sva gračanička sela kao i za grad Gračanicu. Domovnici kojima sam se koristio u matičnim uredima: Gračanici, Lukavici, Stjepan Polju, Malešićima, Sokolu, Doborovcima, Orahovici, Miričini, Bosanskom Petrovom Selu i Karanovcu uspostavljeni su u periodu između dva svjetska rata, tačnije 1931.godine. Nešto starije domovnike koji potiču skraja 19. vijeka našao sam u Pravoslavnom crkvenom uredu u Gračanici i Pravoslavnoj crkvi u Skipovcu.

Arhivsku građu sam, također, pregledao u Skupštini opštine Gračanica kao i u Istorijskom arhivu u Tuzli, ali, na žalost, nisam naišao na dokumente koji bi pomogli u rasvjetljavanju mnogih pitanja što su predmet ove doktorske disertacije.

Prilikom obrade ove teme korišteni su i zvanični statistički podaci sadržani u rezultatima popisa stanovništva. Na osnovu njih, s relativnom preciznošću, mogla se utvrditi brojnost stanovništva i ostali elementi koje pruža ova vrsta izvora. O stanovništvu ovog kraja najviše podataka sadrže austrougarski popisi iz 1879, 1895. i 1910. godine, zatim jugoslavenski popisi iz 1921. i 1931.godine, kao i pet poslijeratnih popisa. Korišteni su i statistički podaci iz statističkih godišnjaka.

Prikupljena i sistematizovana građa u ovom radu je podijeljena u šest poglavlja. U prvom poglavlju obrađen je geografski položaj, zatim geološke i

fizičko-geografske karakteristike Gračanice i okoline, u drugom privredne prilike, u trećem naselja i kuće, u četvrtom etničke prilike u prošlosti, u petom sadašnje etničke prilike i u šestom poglavlju etničke osobine stanovnika. U sedmom poglavlju navedena su završna razmatranja.

1

POLOŽAJ, GEOLOŠKE I FIZIČKO-GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE GRAČANICE I OKOLINE

1. Granice i ime

U našim uvodnim izlaganjima naznačili smo da ćemo problematiku ove teze promatrati i uočavati ne samo na području grada Gračanice i uže okoline, nego na njenom širem prostoru, a to je područje današnjeg opštinskog teritorija.

Gračanička opština zahvata veći prostor doline rijeke Spreče u njenom donjem toku, zatim dijelove planina Ozren i Trebava. Graniči se s opštinom Gradačac na sjeveru, Srebrenikom na istoku, Lukavcem na jugoistoku, Maglajem na jugozapadu i Dobojem na zapadu (geografska karta područja). Privredni, administrativni, zdravstveni i obrazovni centar ove opštine je grad Gračanica. Naselje s ovakvim imenom prvi put se spominje u turskim izvorima 1528. godine kao selo Gračanica, u nahiji Soko, u kome se nalazi rudnik željeza.[1]

U toponimima mnogih naših gradova, sela, tvrđava, brda, manjih i većih vodotoka nalazi se oznaka "grad". O značenju i porijeklu toponima s oznakom "grad" bavilo se dosta istraživača od kojih ćemo navesti samo neke za koje smatramo da su dosta zanimljivi. Prema J.Đ. Markoviću ova riječ označava pravo gradsko naselje ili tvrđavu u naselju koja nema sva obilježja gradskog naselja, a javlja se i u nazivima nekih sela.[2] U vrlo iscrpnu analizu i tumačenje riječi grad upustio se i V. Macura koristeći se poznatim slavenskim etimološkim rječnicima i etnološkom literaturom.[3] Ovaj autor konstatuje da je riječ "grad" panslavenska i staroslovenska i da je njeno najstarije značenje "ograđivanje", a u tumačenju ovog pojma nije pošao od današnjeg shvatanja tog značenja, već od onog koje je moglo postojati u ranijim panslavenskim vremenima, odnosno u staroj slavenskoj društvenoj svijesti i kulturi.[3]

E.Tihić i O.Hamzić porijeklo toponima Gračanica posmatraju u evoluciji naziva za srednjovjekovno utvrđenje u selu Sokolu, koje se nalazi sjeverno

---

1. **Adem Handžić**, Rudnici u Bosni od druge polovine XV do početka XVII vijeka, ANU BiH, Posebna izdanja, knjiga LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 18, str.34, Sarajevo, 1987.
2. **Jovan Đ.Marković**, Nazivi naših naselja, Glasnik Etnografskog instituta SANU, XXV (1976), str. 40, Beograd, 1976.
3. O značenju riječi grad u širem etimološkom i etnološkom pogledu vidi: V. Macura, Šta znači reč "grad", Komunikacija 51, Centar za planiranje stambenog razvoja, interno izdanje, Beograd, 1986.

od ovog naselja na udaljenosti od oko 4 km. Prema ovim autorima naziv grada u Sokolu prenio se na današnju Gračanicu, a potekao je od riječi "Graždanica", izvedenice iz stare slavenske riječi "gradь" (grad) dodavanjem uobičajenog nastavka u našem jeziku.[5] Krajem srednjeg vijeka ovo naselje je imalo naziv Gradčanica, što je postojalo i kroz cijeli turski period i vidi se iz zvaničnih dokumenata toga doba.

2. Položaj prema susjednim kotlinama i komunikacijama

Gračanička opština se nalazi u sjeveroistočnoj Bosni. Zahvata prostor od 387 km² ili 0,7% teritorije BiH. Veći dio teritorije zahvata prostor donjeg toka rijeke Spreče koja predstavlja prirodnu vezu između doline rijeke Drine na istoku i rijeke Bosne na zapadu.

O komunikacijama koje su u antičkom i srednjovjekovnom periodu išle dolinom Spreče znamo vrlo malo. Ono što se do sada zna u vezi je s nalazima novca iz doba Septimija Severa na lokalitetu Arnautovo brdo kod Gornje Orahovice,[6] te dio puta u Boljanića koji je išao od Gračanice do Maglaja.[7] Bez obzira na oskudnost arheoloških nalaza morala je postojati komunikacija koja je povezivala Usoru i Soli sa Drinom, jer je u saobraćaju i trgovini, koja se odvijala dolinom Drine u antičko doba, učestvovala i Spreča prije svega zbog trgovine solju. U to vrijeme tuzlanske slanice nisu mogle proizvesti dovoljne količine soli za podmirenje stanovništva ovog dijela Bosne. Zbog toga se kupovala primorska so koju su dopremale kiridžije i trgovci dolinom Drine. Takođe, može se pretpostaviti da je jedan rimski put preko Trebave povezivao dolinu Spreče i Save i da je prolazio pored brda Monj koje dominira nad posavskom ravnicom. Na to ukazuje toponim jednog uzvišenja koje se nalazi između brda Monj i sela Džakule a naziva se Kaštelj. Možda se tu nalazilo utvrđenje (kastrum) na spomenutom putu iz doline Spreče prema Savi.

U srednjem vijeku dva glavna karavanska druma presijecala su Bosnu i spajala je s Jadranskim morem. Put poznat pod imenom "Via Drinae" išao je od Dubrovnika i nastavljao preko Trebinja, Bileće, Gacka, Čemerna, Tjentišta, Foče, te uz Čehotinu preko Pljevlja ili Drinu do Lima. Drugi drum išao je od Dubrovnika preko Stona do ušća Neretve, a onda njenom lijevom obalom do Bišća i preko Konjica i Ivan-planine ulazio u Bosnu. Kroz Bosnu ovaj drum je,

4. **Esad Tihić-Omer Hamzić**, Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji, Komisija za istoriju Opštinskog komiteta SK BiH i Opštinski odbor SUBNOR-a Gračanica, str. 13, Gračanica, 1988.

5. Isto, str. 13.

6. Isto, str. 19.

7. **Hamdija Kreševljaković**, Hanovi i karavansaraji u Bosni i Hercegovini, Naučno društvo NR BiH, Djela, knj. VIII, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 7, str. 8, Sarajevo, 1957.

preko Visokog i Sutjeske, išao do Olova, a odatle u Zvornik i Srebrenicu.[8] Nema podataka o sporednim karavanskim putevima koji su se odvajali od spomenutih glavnih komunikacija, ali se može pretpostaviti da je jedan putni pravac išao od Srebrenice i Zvornika starom rimskom trasom na sjeverozapad u dolinu Spreče i Bosne.

U prvoj polovini XVI vijeka, a i kasnije kroz turski period Gračanica se nalazila na raskršću dva značajna putna pravca: jedan je išao od Maglaja prema Tuzli i Zvorniku kao sjedištu Sandžaka, a drugi preko današnjih Dražnića i Vranovića silazio u Doborovce, a odatle vodio prema Brčkom.

Austrougarskom okupacijom veze Spreče sa starim drinskim putem su oslabile jer je morska so izgubila značaj za Spreču. U to vrijeme u Tuzli otpočinje industrijska eksploatacija soli kojom se podmiruju potrebe ne samo sjeveroistočne Bosne nego i šire, a izvožena je i u Austro-Ugarsku. Tada je težište saobraćaja i privrednog života prenijeto u središte Bosne, a Podrinje je odsječeno od Spreče i bosanske Posavine.[9]

Nakon okupacije Austro-Ugarska u gračaničkom kraju obnavlja stare turske puteve i izgrađuje nove, a započet je rad i na izgradnji željeznice. Obnovljen je stari turski put od Doboja do Tuzle čija je trasa išla dolinom Spreče, a obnovljen je i put Gračanica - Maglaj preko Preslice. Izgrađen je novi put od Gračanice kroz klisuru Sklop u Pašalićima, koji ide preko prevoja Bukva do Doborovaca, i tu se spaja sa starim turskim putem koji je išao preko Srnica u Posavinu. Probijanjem klisure rječice Drijenče, koja se nalazi u neposrednoj blizini sela Malešića, izgrađen je put Gračanica - Malešići - Lukavica - Bušletić. Izgradnjom ovog puta trebavska naselja su povezana s Gračanicom i s dolinom Bosne.

Nakon završetka željezničke pruge Bosanski Brod - Sarajevo, čija je izgradnja počela 1879. godine, izgrađena je 1886. godine pruga uskog kolosijeka Doboj - Tuzla - Simin Han. Ona je povezala naselja donje doline Spreče i tuzlanski rudarski bazen s glavnom bosanskom prugom. Tako su i Gračanica i naselja u ovom dijelu Spreče uključena u mrežu novog saobraćaja.

Danas je geografski i geoprometni položaj gračaničke kotline veoma povoljan, jer se preko područja opštine (dolinom rijeke Spreče) odvija saobraćaj s dolinom Drine na istoku i dolinom Bosne na zapadu. Željeznički saobraćaj se odvija do Tuzle, a s obzirom da je u toku izgradnja pruge Tuzla - Zvornik, geografski položaj Gračanice će biti još povoljniji.

Osim važnog magistralnog puta Zvornik - Doboj koji ide dolinom Spreče vrlo je značajan i regionalni put koji ide od Gračanice preko Sokola, Bukve i

8. **Desanka Kovačević**, Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, knj. XVIII/13, str. 119, Sarajevo, 1961.

9. **Đorđe Pavlović**, Antropogeografija doline Spreče, Posebna izdanja Geografskog društva, sv. XXIV, str. 36, Beograd, 1941.

Srnica, te se povezuje s putnim pravcem Tuzla-Županja i Ormanica-Gradačac. Ovo je najkraća veza Gračanice sa Srebrenikom i Gradačcem.

Sve navedene saobraćajnice su prirodne i najkraće veze sa susjednim kotlinama i komunikacijama (maglajskom, dobojskom, gradačačkom, srebreničkom i lukavačkom).

3. Geološke karakteristike, morfogeneza i krupniji oblici reljefa

3.1. Geološki sastav

Petrografski i geološki sastav područja gračaničke opštine je dosta raznovrstan. Stijene koje učestvuju u sastavu ove teritorije pretežno su mezozojske, a dijelom tercijarne i kvartarne starosti, premda ima i onih koje su stvarane u paleozoiku.[10] Njihov genetski slijed teče od jugozapada prema sjeveroistoku. Jugozapadni dio terena sastavljen je od serpentinita, amfibolita, peridotita, dunita, dijabaza, albitskih granita i gabra koji su dijelom paleozojske, a dijelom jurske starosti.[11] Na ove stijene se naslanjaju sedimenti krede (krečnjaci, rožnaci i pješčari).

Kredni sedimenti izgrađeni od laporaca, pločastih i masivnih krečnjaka kao i krečnjačkih konglomerata zastupljeni su na području Visa (328 m), između Karanovca i Boljanića, zatim istočno od zaseoka Prnjavor u selu Lukavica i na brdu Hotilj (513 m) u Donjoj Orahovici.

Sjeverni dio terena gračaničke opštine (Lukavica, Skipovac, Prijeko Brdo, Džakule, Donji Doborovci) izgrađen je od sedimenata eocenskog fliša, a sastoji se od laporaca, pločastih krečnjaka, glinovitih pješčara i glina.

Neogeni sedimenti su naročito široko rasprostranjeni s desne strane rijeke Spreče u Piskavici, Lohinji, Orahovici, Rašljevi i Miričini. U sastavu ovih sedimenata učestvuju litotamnijski krečnjaci, laporci, pješčari, konglomerati, sitnozrni i krupnozrni kvarcni pijesci i smeđe i prljavozelene gline.

Pijesci, šljunci, škriljave gline i gline uopšte pliocenske starosti najzastupljenije su sjeverozapadno od Gračanice na području Lendića i Stjepan Polja, zatim na jugoistoku od Pribave do Orahovice kao i na jugozapadnom rubnom dijelu doline Spreče.

U dolini Spreče, u najnižoj riječnoj terasi su kvartarni sedimenti i aluvijalni nanosi (šljunak, pijesak, glina).

---

10. Vidi kompilacionu geološku kartu područja SO Gračanica R 1:50000 koja je urađena prema F. Kaceru i J.Pamiću.
11. Prof. dr S.Čičić, mr E. Kulenović, Studija mineralnih sirovina, SO-e Gračanica, str. 1, Gračanica, juna 1985.

U ovoj kratkoj predstavi geološkog sastava teritorije gračaničke opštine uočljivo je prisustvo stijena različite geološke starosti. Njihov je nastanak praćen stvaranjem različitih orudnjenja koja predstavljaju korisne prirodne resurse. Od mineralnih sirovina ovdje su otkrivena nalazišta azbesta, kaolinske gline, građevinskog i arhitektonsko-ukrasnog kamena termalnih i termomineralnih voda, a utvrđene su i rudne pojave magnezita, talkita, uglja, željeza, bakra, olovno-cinčanih ruda, titana i drugih rijetkih metala.[12]

Istražena nalazišta azbesta na području Bosanskog Petrovog Sela se eksploatiraju od 1952.godine. Ovaj lokalitet je najveće ležište azbesta u našoj zemlji.

Nalazišta kaolinske gline su na području Sočkovca, a otkrivena su 1969.godine i danas se eksploatiraju. Na ovom lokalitetu prisutne su i opekarske gline koje su osnovna sirovina Ciglani u Sočkovcu.

Otkrivene termomineralne vode u dolini Spreče na potezu Boljanići-Sočkovac privedene su fazi eksploatacije, a koristiće se u liječenju, rehabilitaciji, zdravstvenom turizmu i rekreaciji. Takođe, pri završetku, veoma su opsežni projekti da se termomineralne vode koriste za toplifikaciju Gračanice i okoline kao i u poljoprivrednoj proizvodnji ranog povrća.

Na području Velike Prenje 1985.godine otkrivene su hiperalkalne termalne vode specifičnog hemijskog sastava koje predstavljaju rijetkost ne samo u nas, nego i u svijetu.[13] Zbog svog sumporovitog sastava i drugih hemijskih svojstava imaju široku primjenu u balneologiji, terapeutici, zdravstvenom turizmu i dr.

3.2. Morfogeneza i krupniji oblici reljefa

Reljef zemljine površine oblikovan je uzajamnim i neprekidnim djejstvom unutrašnjih i vanjskih sila. Tektonski pokreti skupa s litološkim i strukturnim faktorom omogućavaju vanjskim silama da oforme adekvatne oblike i grupe oblika: od njih zavisi gdje će biti erozija i akumulacija, a kakvi će ti procesi biti zavisi od klimatskih faktora i hidrogeografskih prilika.[14] Stoga se u reljefu Bosne i Hercegovine, a samim tim i u reljefu Gračanice i okoline, jasno uočava zavisnost reljefa od strukturnih, tektonskih, a pogotovo neotek-

---

12. Detaljnije o rudnim ležištima i pojavama orudnjenja kao i njihovoj lokalnosti vidi: Izvještaj o rezultatima geološke prospekcije rudnih pojava i nekih prirodnih građevinskih materijala na području SO Gračanica, Geološki zavod u Sarajevu, str. 13-54, Sarajevo, 1969.
13. Neven Miošić, Hiperalkalne novootkrivene termalne vode u Bosni, Geološki glasnik, 1, str. 280, Sarajevo, 1987.
14. Dr Miodrag Vidović i grupa autora, Geološki prilozi za izučavanje seizmičnosti terena Bosne i Hercegovine (monografska studija), Seizmološki zavod SR Bosne i Hercegovine, str. 110, Sarajevo, 1974.

tonskih i litoloških faktora, koji su, zajedno s klimatskim i hidrološkim, odredili njen površinski oblik.

Na području gračaničke teritorije inicijalne crte u morfogenezi reljefa dala je alpska orogeneza, tektonski pokreti dinarskog pravca, jezerska abrazija nekadašnjeg Sprečkog zaliva i jezera kao i fluvio-denudacioni procesi koji su uslovili stvaranje fluviodenudacionih površina i fluvijalnih terasa.

U morfotektonskom pogledu južno od linije Banjaluka - Doboj - Tuzla je Ozren koji pripada eruptivnoj zoni rudnih planina sastavljenoj od serpentinita i peridotita, a sjeverno od doline Spreče su planine Trebava i Ratiš, koje su u osnovi izgrađene od starih i čvrstih stijena prekrivenih flišom.

Ozren i Trebava imaju dinarski pravac pružanja (sjeverozapad-jugoistok), a njihove osnovne bore nastale su u staroalpijskim fazama orogeneze. U srednjoalpijskoj fazi, a naročito u oligomiocenu, dograđuju se planinski grebeni. U mladoalpijskoj fazi, a naročito u atičkoj, rodanskoj i vlaškoj, planinske bore Ozrena i Trebave dobijaju konačan oblik. Dakle, orogenezom koja se desila krajem tercijara i u kvartaru dolazi do formiranja perifernog planinskog lanca Velebit - Dinara - Durmitor i do regenerisanja unutrašnje bosanske - dinarske zone, a s ovim ubiranjem usko su povezana i mlada ubiranja u sjevernoj Bosni.[15]

Dolina Spreče je uzdužna depresija duga oko 150 km i široka preko 50 km, a umetnuta je upravno na tok Drine na jugoistoku i tok Bosne na sjeverozapadu. Primarni oblik doline Spreče postao je za vrijeme prvog preocenskog nabiranja (staroalpijska orogeneza).[16] U primarnoj depresiji Spreče umetnute su tri sekundarne: gornjosprečka, tuzlanska i donjosprečka koje su razdvojene niskim prečagama. Dolina Spreče je kompozitna zato što spaja navedene kotline, a na mjestima gdje su prečage rijeka je usjekla klisure (lukavačka i dobojska).[17] Dolina Spreče je dakle spuštena između uzdužnih rasjeda, a najvažniji među njima je rasjed pravca sjeverozapad-jugoistok.

Horstovi Ozren i Trebava koji ograničavaju donjosprečku dolinu vrše na nju ravnomjeran pritisak o čemu svjedoči niz poprečnih rasjeda koji se nalaze na obroncima ovih planina. Rasjedi koji su se kontinuirano produžavali kroz cijeli tercijar uslovili su spuštanje dna doline Spreče, a udolina je najviše spuštena oko Lukavca.

Na osnovu stratigrafskih faktora može se zaključiti da je sprečka depresija u toku tercijara bila pod jezerom. Uporedo s jezerskom fazom vršili su se i tektonski pokreti, a rezultat te mobilnosti su oscilacije nivoa koje su

15. Dušan Manzalović, Orogeni oreoli kao osnova zemljinog reljefa, Srpsko geografsko društvo, Posebna izdanja, knj. 47, str. 19, Beograd, 1978, Jovan Cvijić, Geomorfologija, knj. I, str. 287, Beograd, 1924.

16. Đorđe Paunković, Spreča, Glasnik Geografskog društva, sv. XX, str. 181, Beograd, 1934.

17. Isto, str. 77.

uslovile stvaranje terasa po obodu doline.[18] Faze u regresiji Sprečkog jezera ostavile su u plastici sjeveroistočnih obronaka Ozrena i južnih obronaka Trebave stepenasto poređane zaravni. Zaravni s većom nadmorskom visinom preko 800 i od 720 m slabije su očuvane jer su uništene fluviodenudacionim procesima. Izraženije su zaravni od 630 m kao i one od 540-550 m apsolutne visine. Zaravan od 630 m uočljiva je na najvišim vrhovima Trebave, Ozrena i Ratiša (Vis, Sijedi krš, Duge njive, Japiska kosa, Točila, Torina, Mali Gostilj). Nešto niža zaravan od 540-500 m očuvana je na Trebavi iznad Malešića, Sokola, Gornje Orahovice i na Ozrenu iznad Bosanskog Petrovog Sela i Kakmuža. U zaravnima ove visine nalaze se izvorišta i gornji tokovi rječica i potoka koji se ulijevaju u Spreču. Zaravni imaju dosta strme odsjeke koji su naročito uočljivi na južnim padinama Trebave na potezu Malešići-Babići-Škahovica-Soko. Niže zaravni od 460 m i 340 m apsolutne visine sačuvane su u velikoj mjeri i čine značajnu karakteristiku plastike gračaničke teritorije. Zaravan od 460 m sačuvana je na obroncima Trebave (Miričina, Gornja Orahovica, Gornja Lohinja, Gračanica) dok je na području Ozrena slabije zastupljena (Bosansko Petrovo Selo, Karanovac, Boljanić).

Najmladi fluvijalni reljef izražen je serijom fluvijalnih terasa i manjih proširenja. U postpleistocenu Sprečko jezero je potpuno isušilo, a ova pojava je u uskoj vezi sa stvaranjem klisure Madarska vrata kojom je ono oteklo u Bosnu. Tri fluvijalne terase 50 m, 36 m i 14 m relativne visine u dolini Bosne i slivu Spreče se poklapaju, a u procesu stvaranja je i najniža terasa visine od 2-4 m.

Gračanička kotlina je fluviodenudaciono proširenje nastalo radom Sokoluše i njenih pritoka (Drijenče, Japage i Varoškog potoka). Dakle, dolina Sokoluše je kompozitna, a sastoji se iz Pašaličke i Gračaničke kotline između kojih je klisura Sklop.

Iz prethodnih razmatranja uočljivo je da su najzastupljeniji genetski tipovi reljefa na ovom području: površi, terase i kotline nastale fluviodenudacionim i fluvijalnim procesima. Od kraškog reljefa u manjim partijama mezozojskih i eocenskih krečnjaka prisutne su vrtače manjeg obima, potkapine i manje pećine.

Pored opšte-geografskog, zaravni i jezerske terase imaju i poseban hidrografski značaj zato što se obično na njihovim odsjecima javljaju izvori. U antropogeografskom pogledu ovi geomorfološki oblici imaju veliki značaj za život ljudi. To su najpogodniji predjeli za poljoprivredu a njima su određeni rasporedi naselja i njihovih dijelova, kao i pravci saobraćaja.

Od krupnijih oblika reljefa na jugu i jugozapadu ističe se planina Ozren s vrhom Velika Ostrovica (917 m); na istoku Ratiš (596 m), a između ovih planina i pobrđa je sprečka dolina (150-180 m) koja zahvata središnji dio opštinske teritorije.

18. Isto, str. 83.

Na kraju ovog razmatranja spomenimo i to da su na ovom području prisutni i savremeni geomorfološki procesi kao što su: erozija, pojava bujica, klizanje tla i dr. Spiranje tla (erozija) prisutno je uglavnom na terenima sa strmim padovima, mekšim i rastresitim stijenama kao i na obešumljenom zemljištu. Na ovom području ima dosta klizišta koja su osim erozije uzrokovana i antropogenim faktorom (krčenje šuma, izgradnja saobraćajnica i drugo).

4. Klima

Gračanica s okolinom pripada sjeverobosanskom klimatskom području. Ovo klimatsko područje ograničeno je na sjeveru rijekom Savom, a na jugu linijom koja ide od Bihaća, Sanskog Mosta i Banjaluke, dolinom Usore i Spreče do Zvornika. Za teritoriju gračaničke opštine koja leži na prijelazu između visokog dinarskog svoda i panonske ravnice ne postoje podaci o meteorološkim osmatranjima za duži vremenski period, ali se do izvjesnih podataka može doći zahvaljujući osmatranjima meteorološke stanice u Gračanici od 1954 - 1963. godine, kao i nešto dužim osmatranjima koja su se vršila u najbližim stanicama u Doboju i Tuzli.

U godišnjim kretanjima temperature vazduha uočljiv je nagli porast od januara do jula, a zatim postepen pad prema decembru. Najhladniji mjesec je januar, a najtopliji juli. Srednja godišnja temperatura iznosi 10,0 °C, srednja januarska 1,8; a julska 20,3 °C.[19] Godišnja kolebanja temperature su jako velika (od 20 do 23 °C) i veća su od kolebanja u planinskom području, što je karakteristika kontinentalnosti klime. Naročito su izražena kolebanja temperature u proljeće i jesen, a to često ima negativne posljedice na poljoprivredne kulture zbog pojave poznih proljetnih i ranih jesenjih mrazeva.

U dolini Spreče, zimi i u ranim proljećnim mjesecima, prisutne su temperaturne inverzije zbog toga što se niži dijelovi doline ispune prehlađenim vazduhom.

Prezentirani osnovni podaci temperaturnog režima upućuju na zaključak da su u ovom području ljeta topla, a zime hladne, što je rezultat uticaja kontinentalne klime.

U pogledu padavina ovo područje je karakteristično po malim količinama i spada u najsuhlja područja u SR BiH. Međutim, srećna je okolnost što se one izlučuju u vrijeme kada su najpotrebnije poljoprivrednim kulturama. Prosječne godišnje količine padavina iznose 830 mm/m². Maksimum padavina je u maju (121 mm) i junu (101 mm), a minimum u martu (41 mm). Pored glavnog proljećnog maksimuma, koji je uslovljen pojačanom ciklonskom aktivnošću iznad naše zemlje u ovo doba godine, javlja se i jedan sekundarni maksimum u oktobru (74 mm) što je rezultat maritimnog uticaja.

19. Meteorološki podaci preuzeti iz Prostornog plana opštine Gračanica, separat Prirodni [illegible] i uslovi, str. 3-7, Gračanica, 1985.

Predočena godišnja raspodjela padavina pokazuje da ovo područje ima kontinentalni pluviometrijski režim koji je modifikovan maritimnim uticajem.[20]

Od osobitog značaja za poljoprivredu i šumarstvo je ocjena stepena vlažnosti na određenom prostoru. Ovo je naročito značajno u procesu transpiracije u toku vegetacionog perioda; ako je veća vlažnost vazduha, tlo se manje isparava, a atmosferska voda u zemlji duže zadržava, pa se njome biljke mogu koristiti u vrijeme suše. Na području gračaničke opštine prosječna godišnja relativna vlažnost iznosi 80%. Prema skali za ocjenu veličine relativne vlažnosti koju daje R.Mirosavljević područja s intervalom vlažnosti od 75-80% karakterišu se povećanom vlažnošću vazduha.[21]

Analiziranje dužine trajanja snježnog pokrivača je od izuzetnog značaja za ovo područje s obzirom da je ono pretežno poljoprivredno. Snijeg štiti usjeve od jakih mrazeva, a istovremeno stvara i velike zalihe vode u zemljištu. Snježne padavine se ovdje javljaju najviše u januaru, februaru i martu. U prosjeku u toku godine ima 50 snježnih dana. Trajanje snježnog pokrivača ovisi i od nadmorske visine; nešto duže se zadrži na Ozrenu i Trebavi, a njegova prosječna visina kreće se između 30 i 40 cm.

Vazdušna strujanja su najintenzivnija u dolini Spreče. U toku godine najviše puše sjeverozapadni vjetar (57 dana) zatim jugoistočni (44 dana) i sjeveroistočni (29 dana).[22]

U jesenjem i zimskom periodu usljed povećane vlažnosti i niže temperature u dolini Spreče često se javljaju guste magle koje dosta ometaju saobraćaj u pravcu Tuzle i Doboja.

Kako je ovo područje u toku godine relativno vedro, to je i trajanje insolacije dosta veliko, a njena prosječna vrijednost iznosi 1590 časova godišnje.

Na osnovu prezentiranih klimatskih elemenata može se zaključiti da Gračanica s okolinom ima umjereno-kontinentalnu klimu. Ona čini prelaz između stepsko-kontinentalne klime Panonske nizije i klime naših visokoplaninskih oblasti.[23]

20. O podjeli pluviometrijskih režima vidi: **Dr Marko Mirosavljević**, Klimatologija, Naučna knjiga, str. 178-179, Beograd, 1984.
21. **Radmilo Milosavljević**, Neke karakteristike relativne vlažnosti u Bosni i Hercegovini, Geografski pregled, XX, str. 56, Sarajevo, 1976.
22. Karta ruža vjetrova (prilog uz Studiju klime, zemljišta i poljoprivrede, rađenoj za potrebe Prostornog plana Gračanice). Mjerilo karte je 1:100 000
23. **Dr Jovan Đ. Marković**, Fizička geografija Jugoslavije, Naučna knjiga, str.106, Beograd, 1963.

5. Hidrografija

Gračanica s okolinom bogata je površinskim i podzemnim vodama, što je uslovljeno geološkim sastavom zemljišta, morfometrijskim karakteristikama, klimatskim faktorima i dr.

Na ovom području vodotoci pripadaju slivu Spreče, Bosne i Tinje. Najprostraniji je sliv Spreče što ga na lijevoj strani čine sjeverne padine Ozrena, a na desnoj južne padine Trebave i Ratiša. Glavni vodotok je rijeka Spreča, desna pritoka rijeke Bosne. Ona izvire u Papraći kod istoimenog manastira[24] u blizini Zvornika. S obzirom na ukupnu dužinu vodotoka od 115,7 km i površinu sliva od 1945 km² ovo je jedna od najdužih rijeka u Bosni. Kroz gračaničku opštinu ona teče u dužini od oko 37,5 km.

Spreča je bogata vodom. Prosječni protok kod Modraca (lukavačko područje) je 15-20 m³/sec, a kod Karanovca 25-27 m³/sec. Najviši srednji mjesečni vodostaj Spreče je u februaru (160 cm), zatim u maju (142 cm) i junu (141 cm), a najniži u avgustu (89 cm) i oktobru (90 cm).[25] Na osnovu nešto drugačijih pokazatelja vodnog režima u odnosu na navedene, S.Ilešič je rijeku Čazmu, Spreču i hidrografski sistem Južne Morave (osim Nišave) svrstao u kontinentalnu varijantu pluvijalnog režima s najvišim vodostajima u martu, februaru, aprilu i novembru, te najnižim u septembru i avgustu.[26]

Mnoge naše rijeke, a među njima je i Spreča, odlikuju se meandrima i lakastim skretanjima u donjim tokovima, što je uzrokovano malim nagibima i akumuliranjem velikih količina riječnog nanosa kojeg u aluvijalne ravni dopremaju njihove pritoke.

Visinska razlika od Miričine (173,7 m nadmorske visine) gdje Spreča ulazi u gračaničku teritoriju do Boljanića (147,3 m nadmorske visine) gdje je napušta iznosi 26,4 m. Svi vodotoci koji se na gračaničkom području ulijevaju u Spreču imaju bujični karakter, a podloga kroz koju protiču (serpentin, pješčari, gline) sklona je spiranju. Akumulacijom tog erodiranog materijala dolazi do izdizanja riječnog korita, a samim tim i do pojave meandriranja. Mijenjanjem riječnog korita stvaraju se neproduktivni tereni (mrtvaje, vlažne depresije) kojih u ovom području ima najviše kod Bosanskog Petrovog Sela, Kakmuža, Sočkovca, Boljanića, u neposrednoj blizini Gračanice kao i na ušću Orahovičke rijeke.

Lijeve pritoke Spreče na gračaničkoj teritoriji idući nizvodno su: Porječinski potok, Mušića potok, Lužanski potok, Jadrina, Brđanski potok, Almaški potok, Kamenički potok, Kakmuški potok, Međaški potok,

24. Manastir Papraća sagrađen je na samom izvoru istoimene rječice ispod Borogova.

25. Izvor podataka: Republički hidrometeorološki zavod Sarajevo. Podaci uzimani na vodomjernoj stanici Karanovac (150,06 m nadmorske visine).

26. Svetozar Ilešič, Rečni režimi v Jugoslaviji, Geografski vesnik, Ljubljana, 1947.

Sočkovački potok, Kovačevac potok, Prenja, Brđanski potok, Slatina, Lemešin potok i Krušik. Na nadmorskoj visini iznad 600 m su izvorišta Kameničkog potoka (721 m nadmorske visine), Jadrine (690 m nadmorske visine) i Prenje (680 m nadmorske visine). Najveću dužinu ima Jadrina (16 km), zatim Prenja (13 km) i Krušik (10,5 km). Izvori ovih vodotoka imaju i najveću izdašnost (Jadrina 16 l/sec., Prenja 10 l/sec. i Krušik 10 l/sec.).[27] Ukupna površina sliva lijevih pritoka Spreče iznosi 142,1 km², a ukupna dužina vodotoka 95,1 kilometar.[28] Svi navedeni vodotoci teku s Ozrena, visinske razlike između izvorišta i ušća u Spreču su dosta velike, a zbog karaktera podloge kroz koju protiču, bujice odnose velike količine erodiranog materijala koji se taloži u njihovim donjim tokovima i na ušćima. Zbog toga često dolazi do plavljenja okolnog zemljišta.

S desne strane Spreča prima manji broj pritoka, a njihova izvorišta su na znatno manjim visinama. Idući nizvodno desne pritoke Spreče su: Miričinska rijeka, tri manja potočića, Kamenički potok, Orahovička rijeka, Zmajevac, Lohinjska rijeka, Pribavska rijeka, Hajdarevac, Sokoluša i Klošnica. Niti jedno izvorište ovih vodotoka ne prelazi nadmorsku visinu od 500 m. U ovom dijelu slivnog područja, izvorišta s većom nadmorskom visinom imaju Sokoluša (490 m nadmorske visine), Lohinjska rijeka (474 m nadmorske visine) i Rijeka (420 m nadmorske visine). Najveću dužinu ima Sokoluša (10,5 km), zatim Orahovička rijeka (9,5 km) i Lohinjska rijeka (9 km). Ukupna dužina vodotoka iznosi 57,3 km, a površina sliva 66,5 km². Najveću izdašnost ima izvor Sokoluše (28 l/sec.), Orahovička rijeka (8 l/sec.) i Lohinjska rijeka (6 l/sec.).[29]

Slivu rijeke Bosne pripada Lukavica. Njeno slivno područje obuhvata sjeverozapadni dio opštinske teritorije. Ukupna dužina njenog vodotoka je 34 km, a u dužini od 16 km protiče kroz gračaničko područje (gornji i dio srednjeg toka).

Na krajnjem sjeveroistočnom dijelu gračaničke opštine je sliv Džakulske rijeke čija je površina oko 34 km². Ona se ulijeva u Malu Tinju. Ukupna dužina vodotoka je 22 km, a od toga u dužini od 15 km protiče kroz teritoriju gračaničke opštine.

Vode predstavljaju posebnu vrstu prirodnih bogatstava. Njihova izvorišta i vodotoci su od neprocjenjive vrijednosti za živi svijet u određenom geografskom prostoru. Izvorišta na području gračaničke opštine se uglavnom pojavljuju na kontaktu odnosno odsjecima zaravni koji su manje/više vodopropusni i jezerskog nanosa koji je po pravilu vododržljiv. Od mnogobrojnih izvora koji se pojavljuju na tim kontaktnim zonama pomenućemo neke značajnije kao što su Vrela i Ilidža u Sokolu, od kojih se formira Sokoluša,

27. Prostorni plan Sprečke doline, Urbanistički zavod SR BiH, str. 14, Sarajevo 1972.

28. Samostalna izračunavanja prema topografskoj karti 1:50 000, list Doboj 1 i 2, Izdanje Vojnogeografskog instituta, 1968.

29. Prostorni plan Sprečke doline, str. 14.

odnosno Gračanička rijeka, zatim Javor, Velika voda i Krečnička voda u Škahovići, izvori na Ozrenu i drugi.

Ovo područje je bogato i podzemnim vodama koje se u posljednje vrijeme koriste za vodosnabdijevanje grada kao i nekih seoskih područja. Nalazišta pitke vode pronađena su na lokalitetu Sklop i Vrela u okolini Gračanice, zatim u Donjoj Orahovici i Miričini.

Za razliku od izvora i izdanskih voda koje se uveliko koriste, voda rijeke Spreče, na žalost, neupotrebljiva je jer je odavno postala kolektor otpadnih industrijskih voda Tuzle, Živinica i Lukavca.[30]

6. Pedološki sastav tla

Površinski rastresiti sloj zemlje - produktivno tlo je elemenat fizičko-geografske sredine. Ono nastaje uzajamnim uticajem klime, geološkog sastava, reljefa, hidroloških karakteristika, vegetacije i aktivnosti čovjeka. Pod uticajem navedenih faktora dolazi do raspadanja i rastvaranja čvrstih stijena i stvaranja površinskog rastresitog sloja različite debljine na kojeg se naseljavaju biljke i mikroorganizmi. Njihovim izumiranjem stvara se humus koji se miješa s raspadnutim površinskim slojem stijena i tako nastaje produktivno tlo čiji se proces stalno obnavlja.

Prirodni uslovi stvaranja zemljišta u Jugoslaviji su veoma složeni s obzirom da se na ovom prostoru sučeljavaju dva bioklimatska pojasa: subborealni u suptropski. U okviru subborealnog pojasa na našoj teritoriji dodiruje se zapadnoevropska vlažna provincija i suhlja evroazijska kontinentalna provincija dok je suptropski pojas predstavljen mediteranskom klimom.[31]

Pod uticajem snažnog reljefa navedeni klimatski uticaji su dosta modifikovani, pa je zbog toga bioklimatska teritorija naše zemlje još složenija. Ovome treba dodati i raznovrsnost stijena (magmatskih, metamorfnih i sedimentnih) od kojih potiče matični supstrat (osnovna masa materijala od kojeg je izgrađeno zemljište) što ima veliki pedogenetički značaj. Ako se tome doda i antropogeni faktor koji je znatno izmijenio prirodnu biogeocenozu, dobije se potpunija predstava o različitosti uslova stvaranja zemljišnog pokrivača u Jugoslaviji. Zbog tako složenih uslova nastanka zemljišta u našim prostorima ispoljavaju se samo neki elementi horizontalne zonalnosti (pojava

30. Na primjer: Iz Fabrike sode u Lukavcu svakodnevno se odbacuje u Spreču 330 tona soli, a predviđa se 2005. godine, ukoliko ne dođe do tehnološkog "zatvaranja" Solvayevog procesa da će se u ovu rijeku odbacivati 900 t dnevno, odnosno 310 000 t godišnje. O tome detaljnije vidi: **Dr Stjepan Ivić**, Razvoj hemijske i druge industrije u Tuzli i SFRJ na bazi soli, 100 godina Fabrike soli Tuzla, izdavač: Muzej istočne Bosne u Tuzli i Fabrika soli u Tuzli, str. 234, Tuzla 1985.

31. **Dr M.Ćirić**, Pedologija, II izdanje, Svjetlost, str. 277, Sarajevo, 1986.

černozema u Vojvodini i terra rosse u Primorju), a još manje se uočavaju elementi vertikalne zonalnosti. Iz ovoga proizilazi da se u Jugoslaviji mogu izdvojiti samo teritorije s karakterističnim kombinacijama zemljišta koje se zakonito ponavljaju, što odgovara rejonu, najmanjoj pedogeografskoj jedinici.[32] Imajući u vidu iznijete činjenice, u pedogeografskom pogledu teritorija Jugoslavije se može podijeliti na šest krupnijih regiona, i to: 1) černozemni region istočne Panonije (Vojvodine); 2) rejon pseudogleja i luvisola u sjeverozapadnom dijelu Panonske nizije; 3) region gajnjača i smonica u Srbiji i Makedoniji; 4) rejon terra rosse u jadranskoj priobalnoj zoni s ostrvima; 5) rejon dvoslojnih paleosola u sjeverozapadnim krečnjačkim Dinaridima i 6) rejon brdsko-planinskih zemljišta.[33]

Na području gračaničke opštine zastupljeno je nekoliko tipova zemljišta. U dolini Spreče u uskom pojasu je recentni riječni nanos (fluvisol). Na njega se s obje strane Spreče u zapadnom dijelu opštine nastavlja pseudoglej koji zahvata manje površine. Na Ozrenu i njegovim obroncima (južni i jugozapadni dio opštinske teritorije) rasprostranjen je eutrični kambisol i nizovi ranker-kambisol i kambisol-luvisol na serpentinitu i peridotitu. U središnjem i sjevernom dijelu opštine najrasprostranjeniji tip zemljišta je kompleks distrični kambisol-luvisol-pseudoglej u kiselim i silikatnim stijenama. U sjevernom dijelu prisutne su i manje površine luvisola na silikatnim stijenama kao i smeđeg zemljišta na krečnjaku (kalkokambisol).[34]

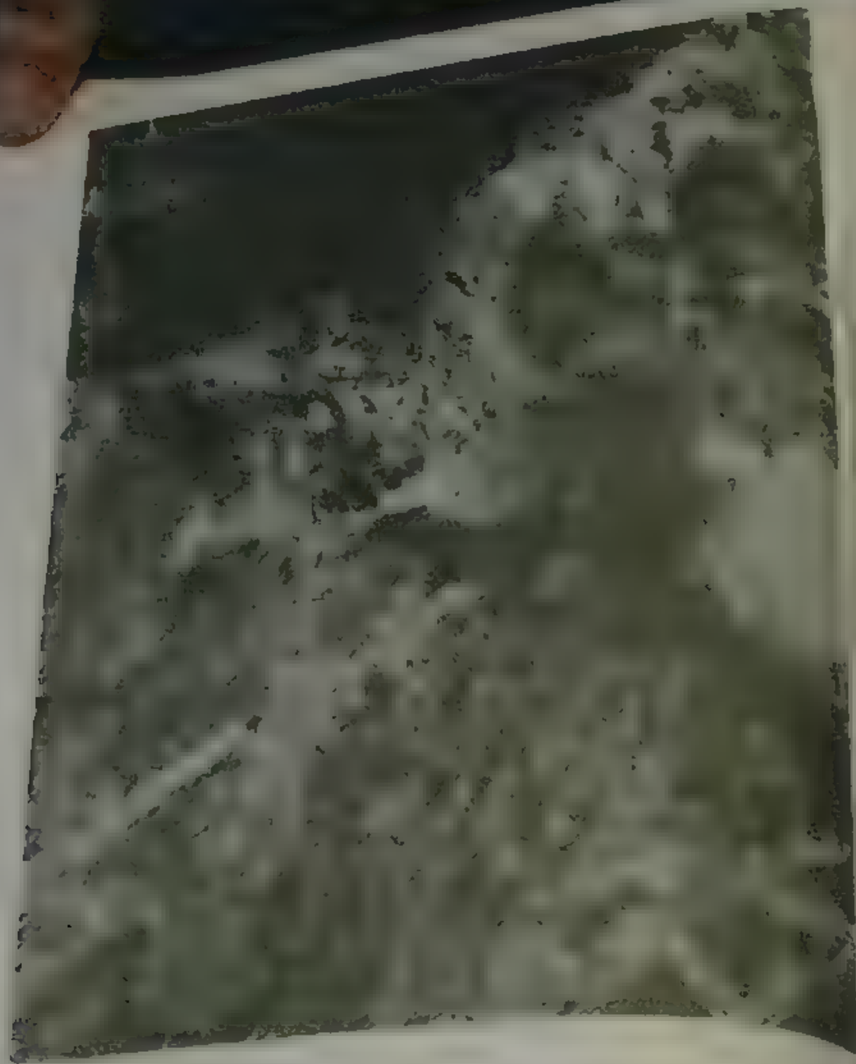
Narodni nazivi za pojedine tipove zemljišta na ovom području su: "pra(h)ulja", "sionica", "ilovača", "kruškovača", "brestovača", "pjeskulja", "kamenjača", "brusulja", "borovača" i druge. Tradicionalni poljoprivrednici dobro poznaju njihova fizičko-hemijska svojstva i rasprostranjenje. Tako na primjer, prema boji razlikuje se bijela i crna prahulja. Ova druga pogodna je za obradu i daje dobre prinose ako se pognoji. "Kumovita sionica" rasprostranjena je više uz Spreču, a bliže brdima su "teške", "ljute sionice". "Ljutu sionicu" treba obrađivati kada je suho vrijeme, jer kad pada kiša, ona se sva "raskipi" i slična je kreču. Bez obzira na vremenske uslove, sionica je teška za obradu, a u vrijeme kada se oralo volovima, bilo je potrebno upregnuti najmanje dva do tri para volova. Zbog tako dobro uočenih svojstava zemljišta, narod ovog kraja je dobro znao kada će se ista kultura sijati u prahulji, a kada u "ljutoj zemlji".[35] Iz ovoga proizilazi da dosta zemljišta u ovom području ima nepovoljna svojstva, a naročito vodno-fizička. U ovakvoj pedološkoj strukturi najpovoljniji tip zemljišta za rasadničku proizvodnju je pseudoglej, kod kojeg nepropusni

32. Isto, str. 277.

33. Isto, str. 278-279.

34. Pedološka karta SR BiH, Šumarski fakultet u Sarajevu, štampa: Geokarta, Beograd, 1983.

35. Na primjer u Kakmužu (podozrensko selo) u "ljutoj zemlji" kukuruz se sije oko Blagovijesti, a u "prahulji" kasnije, obično oko Đurđevdana.

PRIVREDNE PRILIKE

1. [illegible] karakteristike prirodnih i društveno-istorijskih uslova za [illegible] privrede

[illegible]

[illegible] posebni [illegible] hemikalijama [illegible] u Lukavcu, Živinicama [illegible]

[illegible] od Spreckog polja, zemljište je izgrađeno od [illegible] sedimenata [illegible]

[illegible]

[illegible] Skipovačka [illegible] vrhova [illegible] Lukavičke rijeke koja teče prema zapadu i uljeva se u [illegible] usječenom dolinom [illegible] rijeke koja teče prema istoku, a pripada slivnom području [illegible] Džakulske rijeke [illegible], do ovdje su dosta strmi odsjeci i naniz [illegible] s tim u vez [illegible] Donjem Skipovcu [illegible] Višećima u Donjem Skipovcu), a prisojne strane su pod livadama, voćnjacima i [illegible] šumom (Bukva, Šamunica), a prisojne strane su pod livadama, voćnjacima i [illegible] manjem posjedima na kojima se uzgajaju strna žita.

Niže [illegible] i doline Džakulske i Lukavičke rijeke imaju [illegible] uslove za poljoprivredu u odnosu na više predjele ovog područja. Ovdje se uzgaja kukuruz, pšenica i u manjem obimu povrće, a najznačajnija poljoprivredna grana je voćarstvo.

Planinska greda Ozrena na gračaničkoj teritoriji počinje na zapadu vrhom Veliki Gostilj (774 m), a završava se na istoku brdom Gradišnik (510 m). Izgrađena je, kako smo već rekli, od serpentinita. I ovdje je na većim [illegible] a područje je obraslo hrastovom, bukovom [illegible] šumom. U nižim predjelima sije se strna žita [illegible] zastupljeno je [illegible] voćarstvo.

Iz prethodnog izlaganja lako je uočiti da je područje gračaničke općine brdsko-planinskog karaktera; zemljišta ispod 200 m nadmorske visine [illegible] 55%, a 33% čini zemljište do 500 m nadmorske visine [illegible] terena preko 13 [illegible].[42]

[illegible] površine u dolini rijeke Spreče [illegible] do 200 m nadmorske visine su II, III i IV bonitetne klase. Najveći dio poljopr[illegible]

42. Đorđe Pavić [illegible] Gračanica [illegible]

[illegible]

[illegible] odnosi u Bosni i Hercegovini, pa samim [illegible] su specifični. U selu je bio feudalni agrarni poredak [illegible] do [illegible] XIX [illegible] u Bosni i Hercegovini zadržalo se pet kategorija zemljišta [illegible] ili mulk koji je obuhvatao kuću i okućnicu i polja [illegible] državna svojina ili mirija, vakufska zemljišta, ispasišta i šume za opću upotrebu i puste zemlje ili zemlje bez gospodara.[44]

Spahija [illegible] organ turske države [illegible] Nakon [illegible] obaveza prema spahiji, seljaku je ostajalo [illegible] od jedne trećine [illegible] Da bi se uspostavili snošljiviji odnosi između [illegible] kmetova [illegible] obrađivača zemlje, Turska je u drugoj polovini XIX vijeka izvršila [illegible] reformu agrarne [illegible] reformom zakonodavstva [illegible]

43. [illegible]

44. Nikola Ilijć [illegible] Bosni [illegible] XIX [illegible]

[illegible]

[illegible] privrednim preduzećima po kome su [illegible] prenijeta na [illegible] državnim preduzećima [illegible] odborima. U toku 1952. godine [illegible] upravnim odborima [illegible] vlast narodnih odbora, a [illegible] je utvrđena inicijativa i vlast narodnih odbora [illegible] privrednom i društvenom životu. [illegible] proizvođača u privrednom i društvenom životu [illegible] demokratija inicijativa neposrednih proizvođača došla do izražaja jača demokratija [illegible] i odgovornost republičkih i drugih nižih [illegible] inicijativa i odgovornost [illegible] narodne vlasti. Radi bržeg [illegible] provedena je nova teritorijalna uprava [illegible] Od tada dolazi do izražaja [illegible] heterogeni prostor [illegible] industrijom što dovodi do [illegible] a samim tim se mijenja i struktura stanovništva i [illegible] razmjerama.

[illegible] o privrednim prilikama nakon oslobođenja Gračanice [illegible]

[illegible] Dr Rude Petrović [illegible] Univerzitet u Sarajevu, str. 111, Sarajevo, 1966.

[illegible] Dr Rude Petrović [illegible] 112

[illegible]

[illegible]

---

61. Dr [illegible] [illegible]

62. Isto, str. 140

63. Dr Dušan [illegible]

64. [illegible]

Poljoprivreda

Tradicionalna poljoprivreda i tehnika rada

2.1.1. Ratarstvo

A. Orače sprave i oranje

B. Uzgoj žitarica

[illegible]

2.1.2. Voćarstvo

[illegible]

Danas se u Gradačcu [illegible] uzgaja više vrsta šljiva, jabuka i kruška. U manjoj mjeri zastupljene su [illegible] i trešnje.

80 Dr. Adem Handžić, [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] stanovništva u Gračanici i [illegible] austrougarska popisa [illegible] no smanjivanje ukup[illegible] ako se uporede podaci iz [illegible] godine, što se vidi iz Tabele br. 1

Tabela broj 1

[illegible] broja [illegible] 1910. i 1987. godine

	1910	1987
[illegible]	1260	676
Konji	13705	12737
Goveda	9858	2626
Ovce	5297	
Koze	3525	3449
Svinje		

[illegible]

Prema datim pokazateljima u Tabeli br. 1 uočljivo je da se broj konja u 1987. godini smanjio za 46,4% u odnosu na 1910. broj goveda za 7,7%, ovaca [illegible] svinja za 2,3%. S druge strane, ako uzmemo u obzir da se od tada [illegible] povećao skoro tri puta i povećanje u odnosu [illegible] može se konstatovati da je stočni fond rapidno opao.

[illegible]

[illegible]

Bogatiji dom[illegible] u prosjeku i do petna[illegible] Siromašniji seljaci su od njih često uzimali [illegible] Volovi su se "[illegible]" [illegible] Mitrovdana, a vraćali su se vlasniku na [illegible] godine u isto vrijeme. Vlasnik volova je za to dobijao [illegible] ko je uzimao kravu "na kesim" [illegible] vlasniku dati [illegible] godinu [illegible] od prodatog teleta su dijelili na jednake dijel[illegible]

Osim goveda stanovnici [illegible] okoline držali su u većem broju [illegible] u Hotijelju, Šamunici, Debelom Brdu i Ozrenu [illegible] ih dogonili kućama i zatvarali u torove od pruća [illegible] podrumima ispod kuća ili u košarama [illegible] "na kesim" [illegible] toga dobijao jagnjad i vunu po pola.

Najčešća imena ovaca su: Šara, Mrka, Roga, Šuja (bez rogova), Br[illegible] i dr.

Da se bolje uguje, ovnovi se kastriraju, "tuku drvenim tučkom" [illegible] "ojeta", a onda se to mjesto premaže svinjskom mašću. Na [illegible] način [illegible] kastrirali i bikovi.

Koze su se takođe držale u većem broju. [illegible] i po 80 koza. Siromašniji [illegible]

Srpsko stanovništvo u [illegible] i svinje. Nekada su ih držali [illegible]

[illegible]

[illegible]

B. Mliječni proizvodi

[illegible] mlijeka domaćice [illegible] svježe mlijeko ostavi u "drvenom čanu" [illegible] buter [illegible] pravi [illegible] taj proces potrebno [illegible] Nakon skidanja [illegible] se stavlja na vatru i lagano [illegible] dok se ne [illegible] posoli i stavlja u drveni čabar i ostavlja za zimu. [illegible]

[illegible] drvenom [illegible] pavlaka [illegible] pretopljenog butera dobije se kravlje maslo. [illegible] posude [illegible] potrebljava [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] i okolini bio je od 1933. [illegible] ovog kraja. Najintenzivnije [illegible] voće, bila čest [illegible] otkupljivan ne samo u Gračanici [illegible] pa sve do pred II svjetski [illegible] peradi i jaja u [illegible] Italije [illegible]

U novije [illegible] porast u odnosu na raniji [illegible] uočljivo je da [illegible] u vezu s otvaranjem farmi [illegible] povećanjem broja peradi u svim poljoprivrednim [illegible] individualnom sektoru [illegible] stvima. Naprotiv [illegible] posjed [illegible]

101 Dr A. Handžić [illegible]

102 [illegible]

103 [illegible]

104 [illegible]

[illegible]

... vadio samo u jesen i u kasn[illegible] ... nose se na tekuću vodu i [illegible] ... vode, onda se iskopa "rupač[illegible]" ... "zagrnu zemljom". U podo[illegible] ... [illegible]

[illegible]

2.1.6. Lov i ribolov

[illegible] području. [illegible] bila nešto [illegible] oblast u Gračanici [illegible] kroz područje [illegible] uslovima. [illegible] zatim udicama [illegible]

[illegible]

[illegible]

195 divljih pataka [illegible]

2.2. Dostignuti nivo razvoja sadašnje poljoprivredne proizvodnje u Gračanici i okolini

2.2.1. Zemljište, radna snaga i opremljenost poljoprivrede sredstvima za obradu

Osnovu poljoprivredne proizvodnje čini poljoprivredno zemljište [illegible] **zemljišta u proizvodnji, a posebno odnos prema načinu** [illegible] **iskorištenja** [illegible] **na području gračaničke općine, nije zadovoljavajuće. Upoređujući podatke o načinu korištenja oraničnih površina** od 1964. do 1987. godine, uočavamo da su se [illegible] smanjile za 2068 ha ili za 16 [illegible] (Tabela br. 2). [illegible] Zemljište pod ugarom je znatno smanjeno i to sa 2427 [illegible]

[illegible]

[illegible] društva "Orao" u Gračanici za 1988. godinu.

[illegible] 1964. [illegible] 1987. godine [illegible] godine na [illegible]

Tabela br. 2

Korištenje oraničnih površina na području Gračanice u periodu od 1964–1987. godine

Opis	1964	1971	1976	1981	1987
Oranice i bašte	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Zasijane površine	[illegible]	[illegible]	13394	[illegible]	[illegible]
Ugari	[illegible]	1195	147	[illegible]	[illegible]
Neobrađene oranice i bašte	458	975	463	[illegible]	[illegible]
Rasadnici, vrbici i trapovi na oranicama	2		9	46	

Izvor: RZS [illegible] Bosne i Hercegovine [illegible] Statistički [illegible] 1987 [illegible] Sarajevo [illegible] Bosne i Hercegovine, God. XXII, Sarajevo, 1988.

Neopravdano opadanje [illegible] zemljišta u poljoprivredi karakteristično je i za Jugoslaviju u cjelini. [illegible] poslijeratnom razdoblju [illegible] 1961. godine [illegible] zemljišta u Jugoslaviji [illegible] zemljište. Međutim, od oslobođenja pa [illegible] Poljoprivredno zemljište u Jugoslaviji je smanjeno za 746000 ha ili za 5%, a oranice i bašte su smanjene za [illegible] ha ili za 8,1%.[115]

Smanjivanje ukupnog fonda poljoprivrednog zemljišta, a posebno oraničnih i baštenskih površina uslovljeno je [illegible] urbanizacijom (izgradnja puteva, industrijskih, stambenih i drugih [illegible] činjenica da je poljoprivredno zemljište u gračaničkoj općini [illegible]

114 [illegible]

115 [illegible]

od ukupne površine ... [illegible] ... remljište u ... [illegible]

... [illegible] ...

... [illegible] ... oko 1000 ha, ukoliko bi se ovaj ... [illegible] ... tuzlanskog područ... [illegible]

Tabela br. 3

Ukupno, poljoprivredno i izdržavano poljoprivredno stanovništvo u općini Gračanica u periodu 1961–1981

Godina popisa	Ukupno stanovništvo	Poljoprivredno stanovništvo	% poljoprivrednog u odnosu na ukupno stanovništvo	Izdržavano poljoprivredno stanovništvo	% izdržavanog u odnosu na ukupno poljoprivredno stanovništvo
1961	41313	23187	56,0	12012	51,8
1971	[illegible]	18334	39,0	9934	54,1
1981	[illegible]	[illegible]	[illegible]	4115	[illegible]

... [illegible] ...

... [illegible] ... poljoprivredne ... [illegible] ... radne snage u nepoljoprivredne djelatnosti ... [illegible] ... transfer radne snage u nepoljoprivredne djelatnosti ... [illegible] ... poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu smanjio ... [illegible]

... [illegible] ... smanje svake godine za 180 ... [illegible] ... Saveza ... [illegible]

... [illegible] ... nog stanovništva. Ovakva tend... [illegible] ... smo mogli uočiti iz ... [illegible] ... poljoprivre... [illegible]

[illegible] opadanje broja poljoprivrednih [illegible] 1981. godine [illegible] poljoprivreda jedini izvor [illegible] imala je Gračanica deset [illegible] znatno bilo. (vidi Tabelu br. 5)

Tabela br. 5

Domaćinstva u opštini Gračanica prema izvorima prihoda u periodu 1961-1971

Godina popisa	Ukupno domaćinstava	Poljoprivredna	Mješovitih	Nepoljoprivredna
1961	8088	2820	3159	[illegible]
	100	34,1	38,6	[illegible]
1971	10444	2808	1952	[illegible]
	100	[illegible]	18,6	[illegible]

Izvor: [illegible]

[illegible]

Pored [illegible] poljoprivrede [illegible]

[illegible]

Dr [illegible]

[illegible] Stoga gračanička poljoprivreda [illegible] snage u toj oblasti. Za prevazilaženje [illegible] mlade generacije koje će se [illegible]

[illegible] (vidi Tabelu br. 6)

Tabela br. 6

Broj poljoprivrednih mašina i uređaja na području opštine Gračanica u periodu 1971-1987

Mašine i uređaji	Godine			
	1971	19[illegible]	1981	1987
Dvoosovinski traktori				
Jednoosovinske samohodne mašine (traktori, traktori motokultivatori)	4	15[illegible]	[illegible]4	3[illegible]1
Samohodne motorne kosačice		14	35	55
Kombajni za žetvu žita		23	3[illegible]	6[illegible]
Ostali kombajni	–	1	6	28
Motorne prskalice			[illegible]	
Pumpe za navodnjavanje			1	1
Prekrupači i mlinovi čekićari		1[illegible]	1[illegible]	420
Aparati za mužu		313	3[illegible]2	13
Zaprežna vozila		3	12	3
[illegible]	1800	41[illegible]	491	8[illegible]1

Izvor: Opštinska komisija za [illegible]

Osim opremanja odgovarajućim sredstvima rada [illegible] poljoprivredi u posljednje vrijeme raste i upotreba mineralnih [illegible] br. 7). Na području opštine [illegible] mineralnih đubriva u toku godine iznosi oko 250 kg po ha [illegible] zemljišta, što je prema ocjeni stručnjaka [illegible]

Tabela 7

[illegible] 1978. (u tonama)

Godina	1961	1971	1981	1987
[illegible]	[illegible]	[illegible]	5524	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Izvor: [illegible]

[illegible] đubriva izuzetno visoke, [illegible] smanjila, što će se u svakom slučaju neg[illegible] redno proizvodnju u ovom kraju.

2.2.2. Struktura zasijanih površina, proizvodnja i prinosi najvažnijih kultura

[illegible]

Tabela 8

Struktura zasijanih površina na području općine [illegible] u periodu od 1964–198[illegible]

Godina	1964	1971	1976	1981	198[illegible]
Ukupne sjetvene površine	12995	13317	13391	[illegible]	[illegible]
%	100	100	100	100	100
Žita	9768	8287	7682	[illegible]	[illegible]
%	75,1	[illegible]	57,3	47,4	50,6
Industrijsko bilje	20	19	21	17	[illegible]
%	0,9	0,3	0,1	0,1	0,5
Povrtno bilje	1576	1062	2130	2205	[illegible]
%	12	11,6	15,9	17,1	15,0

[illegible]	[illegible]	11,8

Izvor: RZS, Statistički godišnjak [illegible]

[illegible]

Tabela 9

Struktura [illegible] u SR BiH

	Zita	Industrijsko bilje	Povrtno bilje	[illegible]	[illegible]
[illegible]	50,6	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
SR BiH	58,1	[illegible]	13,5	[illegible]	[illegible]

Izvor: [illegible]

[illegible]

[illegible] **ozimih i jarih usjeva.** Prosječan prinos kukuruza u 198[illegible] [illegible] općine iznosio je 3,3 t/ha, a ukupno je pr[illegible] [illegible] površine zasijane kukuruzom [illegible] [illegible] posljednjih 25 godina [illegible] [illegible] upotrebe mineralnih dubriva [illegible] prinose [illegible]

Tabela br. 10

Učešće pojedinih žitarica u strukturi sjetve na području Gračanice u periodu 1961-1987 (u hektarima)

	1961	1976	1981	198[illegible]
Žitarice ukupno	8281	768[illegible]	612[illegible]	[illegible]
%	100	100	100	100
Kukuruz	4789	4692	3909	4[illegible]
%	57,8	61,0	63,8	6[illegible]
Pšenica	2063	2243	1580	1[illegible]
%	24,9	29,2	25,8	[illegible]
Zob	1321	637	621	9[illegible]
%	16,0	8,3	10,1	1[illegible]
Raž	30	35	14	4
%	0,5	0,4	0,2	
Ječam	69	75	3	10
%	0,8	1,0	-	0,1

Izvor: Obr. DP SZS za 1961, 1976, 1981. i 1987.

[illegible] Gračanice od [illegible] u ukupnoj godišnjoj proizvodnji kukuruza u [illegible] Bosne svrstava je u red većih proizvođača ove žitarice u ovom dijelu Bosne.

Površine zasijane pšenicom u posljednjih 25 godina su varirale. U periodu od 1961. do 1976. [illegible] neznatno povećanje za 4,3[illegible] u periodu od 1976. do 1981. smanjene su za 3,4[illegible], a od 1981. do 1987. povećane su za 3,8%. Ako uzmemo u obzir ukupan posmatrani period površine zasijane ovom žitaricom su se smanjile za 230 ha odnosno za 11,2%.

Prinosi pšenice po jedinici površine kretali su se od 1,5 t/ha u 1964. do 2,8 t/ha u 1987. godini. Postignuti prosječni prinosi približno su isti kao i u Bosni [illegible]

[illegible] Prema podacima iz Statističkog godišnjaka BiH za 1988. godinu na području [illegible] općina sjeveroistočne Bosne u 1987. ukupno je proizvedeno 258716 tona kukuruza. Poslije Bij[illegible] učešće u ukupnoj godišnjoj proizvodnji ove žitarice najveće (33,4%), zatim Brčkog [illegible] [illegible] (8,8%). Gračanica je na četvrtom mjestu.

[illegible] i Hercegovini [illegible] pšenice proizvodnje [illegible] Jugoslaviji [illegible] [illegible] svega, mora se istaći činjenica da pšenicu [illegible] individualnih proizvođača na malim povr[illegible] IV, V, pa čak i VI klase. Pri ovom treba [illegible] kultura velikih posjeda, zatim da je [illegible] kumulativna. Stagnacija [illegible] [illegible] agrotehničkim i agroekološkim uslovima.

Zob se sije na znatno manjim površinama. U periodu od 1961. do 198[illegible] godine površine pod zobi smanjene su za 12[illegible] ha. Od ukupno [illegible] u 1961. zob se sijala na 16%, a 1987. na samo 1[illegible] površina. [illegible] ova žitarica se u prošlosti isključivo upotrebljavala [illegible] njihov broj smanjivao iz godine u godinu [illegible] površine zasijane ovom žitaricom.

Raž i zob su na ovom području [illegible] (vidi Tabelu br. 10).

U savremenoj proizvodnji hrane p[illegible] mjesto. Povrće ima naročitu vrijednost u ljudskoj ishrani [illegible] vitamine i mineralne materije, što direktno utiče [illegible] dicju čovjeka. Za gračaničko povrtlarstvo [illegible] tupljeno na malim seoskim posjedima [illegible] kolebanju prinosa i kvaliteta proizvodnje [illegible] tika i jugoslovenskog povrtlarstva u cjelini, u kojem [illegible] tradicionalni tip uzgoja povrća u vrtovima[121] [illegible]

120 U narednom petog[illegible] perioda [illegible] u Jugoslaviji [illegible] JNI str. 26[illegible] Beograd [illegible]

121 Dr Miroslav Popović [illegible] Hrana i razvoj. Jugoslovenska [illegible] str. [illegible] Beograd [illegible]

U periodu od 1961. do 1987. god [illegible] ukupne pov[illegible] od dva puta [illegible]
[illegible] u gradačačkoj opštini povećak [illegible] je na 15 [illegible]
kultura najzastupljenija je krompir ko[illegible] (Tab [illegible])
od ukupno zasijanog povrća [illegible]

Krompir ima još uvijek [illegible]
godišnju proizvodnju. Prinos od [illegible]
a niži od jugoslovenskog prosjeka [illegible]
prosječan prinos, ukupna godišnja [illegible]
[illegible] ukupne godišnje [illegible] Gradačacu [illegible] poslije Bijeljine [illegible]

Tabela br. 11

Površine zasijane povr[illegible] u periodu 1961 [illegible]

	1961	1971	1981	[illegible]
	100	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Povrće ukupno %	59,8	57,9	[illegible]	[illegible]
Krompir	6,3	5,8	[illegible]	[illegible]
Luk crni	2,3	3,5	[illegible]	[illegible]
Luk bijeli	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	4,1	3[illegible]	[illegible]	[illegible]
Paradajz	5,3	4[illegible]	[illegible]	[illegible]
Paprika zelena	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

[illegible] Dr Miloš Kus, [illegible] Beograd, 198[illegible], str. 329-3[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] prinosa [illegible]

[illegible]

Tabela br. 12

Struktura [illegible] krmnog bilja [illegible] 1987. godine

	Zasijane površine u hektarima	Prosječni [illegible]
Ukupno	3760[illegible]	159[illegible]
%	100	
Djetelina	1680	4168
%	44,6	
Lucerka	996	4168
%	26,4	
Kukuruz za krmu	424	4714
%	11,2	
Stočna repa	122	945
%	3,2	
Ostalo krmno bilje	538	
%	14,3	

Izvor: [illegible]

Tabela br. 13

Prinosi stočnog krmnog bilja u SR BiH, SFRJ i području gračaničke opštine u 1987. godini u t/ha

	SR BiH	Gračanica	SFRJ
Djetelina	3,0	3,6	3,58
Lucerka	3,6	4,2	4,78
Kukuruz za krmu	15,0	10,8	15,61
Stočna repa	8,5	7,7	16,00

Izvor: SG BiH, god. XII; SGJ 1988, god. XXXV, Beograd, 1988

2.2.3. Stočarstvo

I pored [illegible] ova važna grana poljopri[illegible] ekstenzivna i u opadanju [illegible] ove proizvodne grane [illegible] U posljednjih [illegible] 43,2% svinja za 2[illegible] kroz koje prolazi [illegible] iako su izra[illegible] [illegible] ukupnog broja grla. Analizirajući [illegible] uočavamo da se on kod goveda i svinja povećao [illegible] kroz nešto duži vremenski period (196[illegible]) br.15). Ovakve tendencije u [illegible] smanjio (Tabela [illegible]) pokazuju da [illegible]

Tabela br. 14

Kretanje [illegible] stoke [illegible] u [illegible] gazdinstvima [illegible] od 1981. do 198[illegible]. godine

	1981	198[illegible]	[illegible]	Index 1981=100
Goveda	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Ovce	4022	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Svinje	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Konji	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Živina	83508	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Izvor: SZS [illegible]

Govedarstvo je [illegible] i mlijeka, pa se njenom [illegible] na druge grane. Uzgojem goveda [illegible] postotak nego u Bosni i Hercegovini (70[illegible]) [illegible] laviji (55,6%). Relativno visoko učešće [illegible] se dovesti u vezu s velikim brojem [illegible] ne mogu uzgajati krupnu stoku. [illegible] sa dva (34,4%) govečeta. [illegible] gazdinstava koja drže stoku [illegible] goveda je nešto povoljnija u sjeveroistočnoj Bosni i Bosan[illegible]

[illegible] Prema [illegible] tisučkoj deflaciji [illegible]

Hercegovini, a znatno površina u Ju[illegible] radi proizvodnje mi[illegible] pokazuje da najveći broj gazdinstava drži goveda za zadovoljavanje vlastitih potreb[illegible] to, kako ćemo kasnije vidjeti, samo za zadovoljavanje vlastitih potreba prema broju krava [illegible] konstatuju dosta[illegible] strukturu gazdinstava prema broju gazdinstava s[illegible] 1981. godini od ukupnog broja gazdinstava 74,5% s jednom, 22[illegible] junica. Tako, naprimjer, u 1981. godini [illegible] bilo je [illegible] [illegible] jedinicama na [illegible] dvije, 2,6 [illegible] u sjeveroistočnoj Bosni [illegible]

Tabela [illegible]

Porast stoke na području građan[illegible]

Vrsta stoke	1961	1971	1981	19[illegible]
Goveda	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Svinje	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Ovce i koze	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

U posljednje dvije [illegible] napredak [illegible] [illegible] za ishranu u [illegible] radu u mliječne proizvode, 2,6% su preuzele otkupne stanice, a [illegible] na pijaci.

[illegible] razvijenog svijeta koje su [illegible] široko primjenom [illegible]

[illegible]

Tabela [illegible]

Godine	Broj muznih krava	[illegible]	[illegible]
1961	[illegible]	[illegible]	[illegible]
%	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1971	[illegible]	[illegible]	[illegible]
%	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1981	7510	10138300	157,1
%	174,7	337,0	1350
1987	[illegible]	[illegible]	[illegible]
%	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible] napredak, očigledno je da je govedarstvo [illegible] naturalnom okvirima privređivanja. Vidjeli [illegible] koje su namijenjene [illegible] proizvodi [illegible] kraju nisu stvorili ni odgovarajuće [illegible] grla odgovarajuće opreme, ob[illegible] preduslove, jer nemaju [illegible] jekata i dr.

Da bi se govedarstvo u Gračanici osavremenilo različitim oblicima [illegible] mlijeka, potrebno je primjenjivati najnovija dostignuća [illegible] unapređivanja. Pri tome mora se voditi [illegible] interesima stočara - da im se [illegible] računa o dugoročnim ekonomskim [illegible] proizvoda i stabilno tržište, redovan otkup kvalitetnih proizvoda.

Ovčarstvo je u ovom kraju nekada bila druga važna grana stočarske proizvodnje, jer su prirodni i ekonomski uslovi omogućavali da se gaji veći broj ovaca. Naročite pogodnosti za uzgoj ovaca bile su u brdsko-planinskim područjima Ozrena, Trebave i Ratiša. Na prostranim ozrenskim i trebavskim [illegible] austrougarske uprave, a i kasnije, sve do oslobođenja [illegible] od ukupnog fonda ovaca. Prema popisu iz 1910. godine [illegible] najveći broj ovaca u cijelom gračaničkom području držali su stanovnici [illegible] Petrovog Sela (908), Sočkovca (650), [illegible] (2080 grla), Skipovca (1157), [illegible] Sokola (446) i Porječine (379). Stanovništvo navedenih sela od ovaca je često imalo i skoro glavne izvore prihoda.

U poslijeratnom periodu najveći broj ovaca (12260 grla) Gračanica je imala 1963. godine. U razdoblju od 1963-1971. došlo je do smanjenja za 7130 grla, a od 1971. do 198[illegible] fond ovaca je osiromašio za 2544 grla. Na tako značajno smanjenje broja ovaca uticali su mnogobrojni faktori od kojih su najvažniji: [illegible] pašnjačkih površina, [illegible] broja [illegible] nedostatak hrane u zimskom periodu i u sušnim godinama, [illegible] domaćinstava, [illegible] slab rasni sastav, neorganizovana proizvodnja, niske cijene, spor proces udruživanja individualnih poljoprivrednih proizvođača, slaba kreditna sposobnost odgajivača ovaca i dr. Djejstvom navedenih i drugih faktora osiromašio je i fond ovaca u Jugoslaviji. Tako na primjer, u periodu od 1968-1985. godine jugoslavensko ovčarstvo je osiromašilo za 3 miliona grla.[126]

Svinjogojstvo ima izuzetno veliki značaj za gazdinstva koja se njime bave sa društveno-ekonomskog i sa biološko-zootehničkog stanovišta.[127] Uprkos tome što ova grana stočarstva ima, nesumnjivo, veliki značaj za gazdinstva koja se bave uzgojom svinja, ona ni do danas nije dostigla onaj stepen razvoja koji

126. Dr Novica Mitić, Razvoj ovčarstva - proizvodnja mesa, mleka i vune, [illegible] širenje naučnih saznanja "Nikola Tesla", str. [illegible] Beograd [illegible]

[illegible] Gračanica [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

inkubatorska stanica kapaciteta 160000 koka nosilja rasplodnih jaja, [illegible] godine farme kapaciteta 1,5 miliona kilograma pilećeg mesa.[129]

2.2.4. Voćarstvo

U Gračanici i okolini, naročito u njenom Pobrđu, postoje izvanredne mogućnosti za uzgoj gotovo svih vrsta kontinentalnog voća. Međutim, povoljni uslovi nisu u skladu s nivoom proizvodnje voća. Proizvodi da je još uvijek ekstenzivna [illegible] privatnom sektoru.

128. Dr Refik Telalbašić i autori, Stanje i razvoj [illegible], Hrana [illegible] društva za širenje naučnih saznanja "Nikola Tesla", str. 587, [illegible]

129. Podaci iz stručne službe RO "Koka-produkt" u Gračanici.

[illegible] Društveni sektor posjeduje 33 ha [illegible]

[illegible] individualnom sektoru [illegible] atributivan [illegible] kruške (9,3%), jabuke (9,2%) itd., a najmanje [illegible] zastupljene kajsije (Tabela br. 18).

Tabela br. 18.

Broj rodnih stabala voća u individualnom sektoru na području gračaničke opštine 198[illegible]

Vrsta voćaka	Broj rodnih stabala	Prinos u kg po jednom stablu
Ukupno	406474	
%	100	
Šljive	296350	10
%	[illegible]	
Kruške	38005	7
%	9,5	
Jabuke	37355	10
%	9,2	
[illegible]	18765	10
%	4,6	
[illegible]	8302	1
%	2,0	
Breskve	2625	
%	0,6	
Višnje	2339	
%	0,5	
[illegible]	1828	0,5
%	0,4	
Kajsije	305	

Izvor: Opštinska komisija za [illegible] razvoj i društveno planiranje SO-e Gračanica

[illegible]

Tabela br. 19

[illegible]

Voće	1961	1971	1981	[illegible]
Šljive	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Jabuke	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Kruške	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Trešnje	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Izvor: [illegible]

Tabela br. 20

Prerada voća u Gračanici 198[illegible] godine

Prerađeno voće u	Količina
Rakiju šljivovicu meku	[illegible] hl
Rakiju šljivovicu ljutu	[illegible] hl
Suve šljive	200 t
Pekmez od šljiva	32 t
Ostali pekmezi	[illegible] t

Izvor: [illegible]

[illegible]

Nešto veće količine [illegible] ali te količine nisu [illegible] na primjer, početkom XX vijeka [illegible] tona suhih šljiva.[31] U to vrijeme [illegible]

3. Šumarstvo

Na području [illegible] opštine [illegible] šumska [illegible] ukupne [illegible] prostor od oko 15648 ha [illegible] ha u društvenoj i 8545 ha u privatnoj svojini. Najveći dio [illegible] prostor od 8063 ha [illegible] je pod visokim šumama koje zahvataju [illegible] pod visokim šumama [illegible] svih šumskih površina. Od ukupnih površina [illegible] šume [illegible] svojini je 65,5%, a u privatnoj [illegible] u društvenoj a 80,9% u privatnoj svojini [illegible] 101 ha od čega je 19,1% u društvenoj a 80,9% u privatnoj svojini.

Imajući u vidu mnoge prirodne pogodnosti za razvoj [illegible] području, a naročito orografske karakteristike, geološku [illegible] sastav tla, hidrografske i klimatske karakteristike, ukupna [illegible] i šumskim zemljištem od 41,4% nije zadovoljavajuća [illegible] mogao bi se znatno povećati pošumljavanjem [illegible] ne može privesti [illegible] nog zemljišta koje se ne može [illegible] mogla bi se pošumiti i ranija ispasišta koja se [illegible] ne koriste.

U postojećem šumskom fondu godišnji prirast ceniran iznosi [illegible] m^3 [illegible] Godišnje se u ovoj opštini posiječe 12122 m^3 [illegible] a lišćara 20832 m^3,[32] što ukazuje na činjenicu da je [illegible] od 17546 m^3 lišćara. Međutim, zbog nedovoljne i neravnomjerne [illegible] prirodnog prirasta [illegible] opštini iznosi [illegible] km/100 ha [illegible] SR BiH [illegible] kreće se oko 14 km/1000 ha [illegible]

[31] U 1984. godini proizvodnja šljiva po stanovniku u Jugoslaviji iznosila [illegible] proizvodnje i potrošnje voća u Jugoslaviji [illegible] VI str. 429. [illegible]

[illegible] upravi Bosne i Hercegovine 1905. g., Izdalo Carsko [illegible] Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine [illegible] ministarstvo financija, Zagreb, 1906; Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1908, Zagreb, 1909; Izvještaj o upravi Bosne [illegible]

[32] [illegible] dokumentaciona osnova Prostornog plana opštine Gračanica [illegible]

[illegible]

4. Rudarstvo i industrija

4.1. Rudarstvo

[illegible]

[illegible]

4.2 Industrija građevinskog materijala

[illegible]

4.3 Metalna industrija

[illegible]

140 [illegible]

141 [illegible]

142 [illegible]

143 [illegible]

[illegible] vila, male [illegible] prema kojoj se ovdje pro[illegible] vodilo je japanere, radarsk[illegible] [illegible] Metalnoe [illegible] [illegible] u Zapadnom Bosnu, a od 19[illegible] [illegible] s firmom "Cattaneo ponzeti" iz Milana, poč[illegible] [illegible] proizvodnih građevinskih [illegible]

[illegible] hidraulič[illegible] [illegible] po narudžbi, nosivosti od 5 [illegible] nosive čelične skele, [illegible] prefabrikovane betonske elemente [illegible] fini malter, podešavajuće nosače [illegible] beton do 6 [illegible] traktorske prikolice [illegible] posude za beton do 1 m, [illegible] stranih hala, kipovanjem 1,5 i 2 Mpm, [illegible] skladišta i drugih objekata [illegible] toranjskih, mosnih i portalnih dizalica [illegible]

U 1987 godini u "Feringu" je proizvedeno 1915 tona dizal[illegible] ostalih proizvoda.[14]

[illegible] godine u "Feringu" je [illegible] radnik, od [illegible] VS 120 SSS, 10 N[illegible] NK.[15]

Najveći postotak uposlenih radnika u ovom preduzeću je [illegible] (50,0%), ostali su iz seoskog područja ove opštine, a [illegible] područja tešanjske, [illegible] nkavačke i dobojske opštine.

13 "Fering" je nastao [illegible] 2 godine [illegible] Od 19[illegible]6 do 1983. "Fering" je poslovao u sastavu "Metal-elektro" [illegible]

15 "30 godina Metalne industrije Fering u Gračanici", "RMK-Zenica", [illegible] "Fering", str. 4, Gračanica, 1983.

16 Privreda Bosne i Hercegovine, IGTRO "Univerzal" OOUR [illegible] str. 261, Tuzla, 1988.

[illegible] Lična karta opštine Gračanica, str. 4, Gračanica, 1988.

[illegible] društveno planiranje i statistiku [illegible]

3.4. Industrija prerade drveta

[illegible]

[illegible] pilane [illegible] bukovine [illegible] remeno. [illegible] NDH [illegible]

149 [illegible]

150 Dževad Juzbašić [illegible]

151 Branislav Begović [illegible]

152 E. Tihić O. Hamzić [illegible]

153 [illegible]

154 E. Tihić-O. Hamzić [illegible]

[illegible] u Ozrenu bavila se [illegible]

[illegible] kraju su Pilana [illegible]

[illegible]

[illegible] proizvodnja klaonog [illegible]

[illegible] "Ozren" je proizvela 13982 m^3 [illegible] Pilana svoje proizvode [illegible] Austriju, Španiju, [illegible] Norvešku, Grčku, SSSR.

Početkom 1989. godine u Pilani je bilo ukupno 280 zaposlenih [illegible] od kojih je 136 ili 48,5% KV, 57 [illegible] je NK, 38 ili 13 [illegible] a ostalo su VKV radnici kao i radnici sa VS i VSS. Najveći broj rad[illegible] Donje Orahovice [illegible] Bosanskog Petrovog Sela (33,9%), zatim iz [illegible] Kakmuža (13,5%), Porječine (8,9%), Gračanice (5 [illegible]) dok su ostali [illegible] iz drugih seoskih naselja gračaničke opštine.

Drvna industrija "Jadrina"[159] u [illegible] u Karanovcu. Ovo preduzeće [illegible] a to su: stolarija, tapetarija i pilana u Karanovcu [illegible] ugaone garniture [illegible] namještaj (klub garniture, ugaone garniture), [illegible] korpusni namještaj (komode, regale i ormare), [illegible]

[illegible]

Gračanice. Od 1964 [illegible]

[illegible]

[illegible] Gračanica, 1988.

[illegible]

[illegible]

4.5. Industrija obuće

[illegible]

[illegible] dva majstora, [illegible] bavilo se 14 majstora.

[illegible] opštinska zadruga [illegible] zadruzi su se [illegible]

[illegible]

16[illegible] M[illegible]

16[illegible] R[illegible]

[illegible] obućari su poslovali [illegible] RO "Kosuna" u sasta[illegible]

[illegible] godini izvezeno 946000 pari, oko 65 % proizvodnje [illegible] u SSSR, a ostalo u Njemačku i SAD.

[illegible] godine, dobrim dijelom [illegible] radna snaga. [illegible] godine, 1392 radnika. [illegible] Najveći broj [illegible] krajem 1965. godine [illegible] iz grada Gračanice.

4.6. Proizvodnja odjeće

Prije početka industrijske pro[illegible] Nakon drug[illegible] Krojačka rad[illegible] radionica se izdvajaju kao [illegible] odvija kontinuirano, ali u okviru [illegible]

Danas su odjevni predmeti koji se proizvode u [illegible] poznati ne samo u Jugoslaviji, [illegible] "Olimp" u Gračanici [illegible]. Ova tvornica proizvodi muška odje[illegible]

[illegible]

[illegible] Početkom 1989. godine u ovom proizvodnom [illegible] konfekcije.[167] [illegible] radnika. Njihova kvalifikaciona struktura [illegible] PK, [illegible] NK, [illegible]

[illegible]

4.7. Proizvodnja papirne ambalaže i grafička industrija

[illegible] Štamparija [illegible]

U 1987. godini Štamparija je proizvela [illegible] tona raznih štamparskih proizvoda (tiskanice, blokovi, prospekti, katalozi, brošure, časopisi, knjige, novine i dr.).[170]

U Tvornici papirne ambalaže proizvode se vrećice za [illegible], vreće za ugalj, filter-vrećice, vrećice za [illegible] dimenzija, natron vreće [illegible] industriju i drugo.

Početkom 1989. u Tvornici papirne ambalaže [illegible] radnika.[171] Prema kvalifikacionoj strukturi [illegible]

167. Lična karta opštine Gračanica, str. 4, Gračanica, 198[illegible]
168. Podaci o ukupnom broju radnika i njihovoj [illegible] za privredu SO-e Gračanica.
169. Štamparija "7 april" osnovana je 17 [illegible], a krajem te godine [illegible] "Zadrugar" Sarajevo. Iz NIP "Zadrugar" [illegible] talno preduzeće [illegible] u sastav UPI [illegible] Sredinom 198[illegible]
170. Lična karta opštine Gračanica [illegible]
171. Podaci o ukupnom [illegible]

[illegible]

kapaciteta tako da se [illegible]

[illegible] se zabrani proizvodnja [illegible]

4.8. Iskorištavanje termomineralnih, mineralnih i visokoalkalnih voda na području [illegible]

[illegible]

[illegible] u poljoprivredi [illegible]

[illegible] 1988. godine [illegible] fabriku [illegible] radnika [illegible] izgrađen veliki olimpijski bazen, bazen [illegible] ugostiteljski objekti, parking prostor [illegible] da se može otpočeti izgradnja fabrike [illegible] na bazi hiperalkalnih voda kao i fabrike [illegible]

[illegible]

Transport soli iz Dubrovnika u Bosnu [illegible]

[illegible] iz Dubrovnika u unutrašnjost[176]

Srednjovjekovna karavanska trgovina obavljala se sa [illegible] nesigurnosti i rizika. U to vrijeme Bosnu su presijecala dva glavna [illegible]

172. Desanka Kovačević, Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni, Naučno [illegible] knj. VIII, Odjeljenje [illegible] društvenih nauka [illegible], str. 166-177, Sarajevo, [illegible]

173. Isto, str. 177-184.

174. Dr Đuro Basler, Župa i grad soli u srednjem vijeku, 100 godina fabrike soli [illegible] Tuzla, 1985.

175. Isto, str. 17.

176. Desanka Kovačević, isto, str. 158.

[illegible] nesigurnosti [illegible]

[illegible] područje između [illegible] podstiču razvoj [illegible]

[illegible] odatle preko Majevice do Brčkog [illegible] odvijao [illegible] mora do brčanske skele.

[illegible]

[illegible] 160

Desanka Kovačević [illegible]

Mehmed Mujezinović [illegible]

9 Dr. A. Handžić, isto, str. 158, 144.

[illegible] kasabe počinje [illegible]

[illegible] doseljavati oko 1865. godine iz Sarajeva.

U 19. vijeku [illegible] zapadu. [illegible] robu (tkanine [illegible]) i kolonijalne artikle [illegible] kožu, krzno, vunu [illegible] centar bilo je [illegible] Soluna i Novog Pazara [illegible] Austrijom preko Brčkog [illegible] parobrodskog društva [illegible] pa je zbog toga postalo glavna kapija [illegible]

180 Dr. A. Handžić, isto, str. [illegible]

181 Vakufnama br. 13 [illegible]

182 Hamdija Kreševljaković, Kapetanije u Bosni i Hercegovini [illegible] Sarajevo, Izdavačka djelatnost, str. 196, Sarajevo [illegible]

183 Vakufnama br. 132 [illegible]

u sjevernom susjedstvu".[186] U to vrij[illegible] do Brčkog [illegible]
karavanskom putu koji [illegible] od Sa[illegible] kupovali [illegible]
u Brčko uglavnom dovozili sulu [illegible] iz drugih mjesta Bo[illegible]
prodavali je u Gradačnici trgovcima [illegible] iz Bosne, ko[illegible]

[illegible]

U toku cijelog međuratnog perioda [illegible]

[illegible] zanatlija. [illegible] Prema podacima [illegible] stolarske, [illegible]

[illegible] promijenio ni u narednom godinama [illegible] tradicionalni zanati kao što su [illegible]

[illegible] su dominirali uglavnom [illegible]

[illegible] u sobu namijenjenu prodaji. Trgovalo se [illegible] proizvodima domaće radinosti i [illegible]

[illegible] na gradačačkoj pijaci otkupljivalo se godišnje oko 150 [illegible] tridesetih godina [illegible] pšenice, 10 30 vagona pasulja, 50 400 vagona [illegible] jedan vagon lanenog sjemena oko 150 vagona [illegible]

[illegible]

[illegible] državnog [illegible]

[illegible] 1950 [illegible]

Osim [illegible] zemljoradničke zadruge. Krajem 1948 [illegible] zemljoradničkih zadruga [illegible]

U poslijeratnim godinama asortiman [illegible] okretale trgovini. [illegible] tadašnjim prodavaonicama [illegible] Od tekstilnih proizvoda [illegible] U seoske [illegible]

U oblasti [illegible] 1946 [illegible] stolarska, stolarska i pekarska [illegible] Udruženje privatnih zanatlija [illegible]

[illegible] 7 krojača, 6 obućara, [illegible] U privatnom vlasništvu [illegible] privatnih zanatlija se povećao. U privatnom [illegible] na području opštine Gračan[ica] [illegible] radnji od čega na području [illegible] Bosanskog Petrovog Sela [illegible] 4, Karanovca [illegible] Doborovaca 16 i Lukavice 10.

[illegible] bila [illegible] planovima [illegible] za lična i proizvodna [illegible]

[illegible] svih roba od [illegible] industrijskih i poljoprivrednih [illegible] Administrativno su određivane [illegible] Troškovi trgovine bili su [illegible] koji su se obavezno otkupljivali [illegible] trgovačke mreže planirali su i organizovali nad[ležni] [illegible] organi. Potrošači su se [illegible] snabdijevali [illegible] vezanom [illegible] jem (za osnovne potrebe), [illegible] bilo je onemogućeno. Plate radnika u trgovini [illegible] ovisile od ostvarenog prometa. Proizvođači nisu bili zainteresirani za kvalitet nju proizvodnju zato što im je plasman roba bio unaprijed osiguran.

Od 1951. godine sva roba kupuje se u slobodnoj prodaji [illegible] obezbijeđeno snabdijevanje, a djelimično i obavezan otkup poljoprivrednih proizvoda. Početkom 1953. godine u našoj zemlji u potpunosti [illegible] slobodnog prometa i trgovine.

Decentralizacijom državne uprave koja je izvršena 1950 - 195[illegible] godine [illegible] nastaju novi procesi u [illegible] [illegible] Kupoprodajni odnosi uspostavljaju se [illegible]

U novim uslovima privređivanja gračanička privreda se počinje [illegible] otvara se proces u kome se zanatstvo postepeno transformiše u [illegible] ubrzan je razvoj ostalih djelatnosti (trgovine, privatnog zanatstva, [illegible] stambeno komunalne djelatnosti i dr.). Korjenite promjene nastupile su i u oblasti poljoprivrede i zadrugarstva.

U periodu od 1956-1960. godine u strukturi društvene proizvodnje na [illegible] imali su trgovina i zanatstvo. [illegible] u strukturi [illegible] privrede u gračaničkoj [illegible] godine [illegible] sa 15%, a zanatstvo sa 12,5%. U 1960. [illegible]

[illegible]

[illegible] jedno pr[illegible] Bosansko Petrovo Selo bila [illegible]

Početkom 1958. godine [illegible] trgovinska preduzeća na [illegible] preduzeća [illegible] samostalna trgovinska radnja ("B[illegible]), zatim 4 zemljoradničke zadruge [illegible] Karanovac i Doborovci) [illegible] sa tri prodavaonice [illegible] ("Zora", "Bosnaplod" [illegible]

U 1963. godini [illegible] preduzeća. Treća [illegible] "Bosna" [illegible] nička zadruga [illegible] Bosanskom Petrovom Selu [illegible] "Bosna" [illegible] u kojima se prodavalo [illegible]

Nakon uvođenja [illegible] preduzeća [illegible] reforme 1964. godine trgovinska "Bosna" koja je krajem 196[illegible] godine [illegible] prodavaonica je bilo u Gračanici [illegible] i po jedna u Donjoj Lohinji [illegible] Piskavici, Sočkovcu [illegible] Pridjelu, Lukavici [illegible] Krajem 1968. "Bosna" je imala 64 prodavaonice u Miljkovcu, Doboju, Džakulama [illegible] Doboja, Tešnja, Konjic, Lukavca i Gradačca [illegible] od kojih je 19 bilo na području [illegible]

Nakon reforme trgovinsko preduzeće "Bosna" [illegible] svoje pro[illegible]

U periodu od 19[illegible] do relativnog [illegible] trgovine, pada ukupnog prihoda, dohotka i [illegible] položajem trgovin[illegible] [illegible] društvenom planu od 1971. do 1975. [illegible] Zbog toga je ova djelatnost u [illegible] trgovina u sve nepovoljniji položaj [illegible] proširenu reprodukciju, pa zbog toga nije bi[illegible] [illegible] i jedva je ostvarivala prostu reprodukciju [illegible] stanju ni da prati sve veće potrebe stanovništva i privrede.

[illegible] udruženom radu [illegible] [illegible] promet [illegible] na veliko, za promet na malo i za [illegible] se promet na veliko, a samim tim distributivnih centara modernizuje [illegible] povećavaju se prometne usluge.

U periodu od 1976-1980. godine dinamika ukupnog privrednog razvoja [illegible] ravnomjerna. U prvoj polovini tog planskog perioda [illegible] manji obim efikasnog inv[illegible] [illegible] poslovanja. U drugoj polovini [illegible] ulaganja [illegible] obim industrijske proizvodnje, smanjen je broj [illegible] ovog perioda povećan je obim industrijske [illegible] a intenzivirana su [illegible] koje su poslovale s gubitkom, [illegible] Početkom ovog perioda snabdijevanje stanovništva [illegible] ulaganja. Početkom ovog perioda na području opštine Gračanica vršilo je 14 prometnih organizacija potrošnje na području opštine [illegible] od 108 prodavaonica od kojih su 72 bile [illegible]. Trgovačka mreža sastojala se od 108 prodavaonica, 8 tekstilnih, jedna robna kuća, 14 prodavaonica prodavaonice mješovite robe, 8 tekstilnih, jedna robna kuća, 14 prodavaonica tehničke robe i 13 skladišta.

Početkom osamdesetih godina u našoj društvenoj stvarnosti nazirali su se krupni ekonomsko socijalni i politički problemi. Na pomolu je bila [illegible] ekonomska kriza koja se manifestovala padom proizvodnje [illegible] porastom broja nezaposlenih, raznim nestašicama robe, visokom inflacijom, porastom broja nezaposlenih, otežanim snabdijevanjem i drugim. Početkom presijecanjem robnih tokova, otežanim snabdijevanjem i drugim. Početkom 1980. godine pristupilo se provođenju politike ekonomske stabilizacije [illegible] rješavanja nastalih ekonomskih i društvenih problema (prevazilaženje protivurječnosti između niske akumulativne i reproduktivne sposobnosti os[illegible] novnih organizacija udruženog rada, zatim potreba da se udruženi rad [illegible] osposobljava za modernu i racionalnu proizvodnju i da se uključuje u međunarodnu podjelu rada, da se uvoz pokriva izvozom i da se vrši otplata inostranih dugova). Sve teškoće društveno-ekonomskog razvoja u eri provođenja mjera ekonomske stabilizacije značajno su se odrazile i na poslovanje privrednih organizacija na području opštine Gračanica pa i na poslovanje trgovinskih organizacija koje su prolazile kroz period izraženog uticaja inflacije i vrtoglavog rasta cijena.

Stanje i kretanje u proizvodnji i na tržištu tokom 1981. godine negativno su uticali i na poslovanje trgovinskih preduzeća. Zbog poremećaja na tržištu [illegible] nepotpuno snabdijevanje potrošača brašnom, masnoćama, šećerom i

[illegible]

I na kraju [illegible] gračaničke opštine [illegible] gračaničkoj sredini [illegible] [illegible] dostigao [illegible]

Razvoj [illegible] se održavaju [illegible] petkom. Na tradicionalni [illegible] i širi društveni [illegible] nanstva, vid [illegible] kao događaj od [illegible] pažnju mnogobrojnih [illegible] razonod.

Posmatrajući u cjelini [illegible] Gračanice i okoline [illegible] da se od oslobođenja [illegible] postiglo u toj oblasti privređivanja. Zanatstvo [illegible] što je nakon oslobođenja [illegible] ne zadovoljava [illegible] privređivanja nije [illegible] paralelno s razvitkom industrije, što je [illegible] za posljednjih [illegible] periodu od 19[illegible] kovački, kolarski [illegible] opančarski, abadžijski [illegible] drugi, kao npr. plast[illegible]

[illegible]

Kretanje br[illegible]

Zanati [illegible]	1957	1971	1981	[illegible]
[illegible]	[illegible]	16	10	3
[illegible]	6	[illegible]	-	-
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	3	3	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	2	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Kalajdžije	2	2	3	1
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	12	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Dunđeri	21	36	[illegible]	[illegible]
[illegible]	6	11	4	-
[illegible]	1	[illegible]	[illegible]	-
Moleri	[illegible]	[illegible]	13	[illegible]
[illegible]	3	-	-	-
Opančari	16	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Sarači-sedlari	-	2	[illegible]	[illegible]
[illegible] rada metal[illegible]	4	2	2	3
[illegible]ča	47	42	-	?
[illegible]tari	-	8	-	-
[illegible]	[illegible]	2	[illegible]	[illegible]
[illegible]	18	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Obućari	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible] oblatni	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Izrada soda vode [illegible] pića	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Buregdžije	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Ćevabdžije	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Auto mehaničari	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Bravari	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	10	[illegible]
Elektro, RTV mehaničari	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Precizni mehaničari	[illegible]	2	1	[illegible]
Galvanizeri	-	-	[illegible]	[illegible]
Strugari [illegible]	-	3	[illegible]	[illegible]
Kožna galanterija	-	20	[illegible]	4
Puškari	-	2	2	[illegible]
Metalostrugari	-	-	[illegible]	1
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Instalateri za centr... [illegible]				
[illegible]				
Uslužno pečenje rakije		2	23	62

... Sreska zanatska komora ... [illegible]

III
NASELJA I KUĆE

1. Položaj sela

Uzimajući u obzir ... položajima sela na području ... [illegible]

Prvoj grupi p... nadmorske visine ... [illegible]

Ova naselja ... pa su po svom ... i na brežuljcima ... [illegible] ... ravni kao ...

Drugoj grupi p... od 200-500 m ... mogu se svrstati ... prosojnim st... životni ... drugo). U ov... ja, Lendići, Luk... Prijeko Brdo, Rast... [illegible]

Treća grupa sela ... morskoj visini ... rubnom područj... ov... strana. Treba ... pojas [illegible]

192 [illegible]

193 Dr. Petar Vlah... [illegible]

[illegible] komunikaci[illegible]

[illegible] Spreče [illegible] centralnim prav[illegible] [illegible] koja je uvijek bila trgovački [illegible], bile su ograđene visokom tarabom.

[illegible] potrebe u domaćinstvu.

[illegible] Kakmuž[illegible]

[illegible] (Dr Petar Vlahović, [illegible], str. 44-45)

[illegible] u zoni razvijenog stočarstva [illegible] trebavska naselja [illegible] podozrenska [illegible] zemljoradnje, ali je ona, prema M. S. Filipoviću [illegible] Podozrenska sela [illegible] maha.[195] Naselja na desnoj [illegible]

U podozrenskim sel[illegible] zemljoradnička, [illegible] zemljoradničkih [illegible]

[illegible] će biti više govora u [illegible] krajeva [illegible]

Sela s desne strane [illegible] Spreče [illegible] Skipovcu zemalja, zatim Srbije, Crne Gore [illegible] vrijeme turske uprave [illegible] dospjelo [illegible]

195 Milenko S. Filipović, [illegible]

196 Isto, str. 338

[illegible] Skipovac [illegible] stanovništvom koje se kako po [illegible] od Sela Orte [illegible] ovdje su se počeli naseljavati [illegible]

2. Tipovi naselja

Gračanička sela u osnovi pripadaju starovlaškom tipu.[illegible] (Boljanić 48 km², Kakmuž 29 km² [illegible] obuhvataju velika prostranstva [illegible] Selo 25 km², Gornji Skipovac 20 [illegible] km², Džakule 10 km² [illegible] Donji Skipovac 16 km², Malešići 13 km², Stjepan Polje 11 km², Soko 10 km², Donja Orahovica 13 km², Donji Doborovci 10 km², dok su ostala seoska naselja znatno manje površine, i kuće su u njima smještene oko potoka ili izvorske vode. Međutim, ako danas malo podrobnije analiziramo svako seosko naselje na ovom području, uočićemo da se samo Donji Skipovac, Gornji Skipovac, Prijeko Brdo, Džakule, Gornji Doborovci, Gornja Lohinja i Porječina mogu svrstati u starovlaški tip, dok su ostala naselja skupinska, a čiju je detaljnu podjelu u nas dao Dr [illegible] [illegible] seoskih naselja u gračaničkom području u posl[illegible] [illegible] dvije decenije zahvatio je [illegible] kao i uz magistralni put i prugu, [illegible] njihovim raskrsnicama. [illegible]

U nizijskom sprečko-dolinskom području naselja su gusto nanizana uz [illegible] Tuzla, tako da je na tom potezu koncentracija kuća [illegible] su polu[illegible] centra sela u kojem je više zaselaka grupisano oko [illegible] škole, ambulante, prodavnica, ugostiteljskih [illegible] glavnu saobraćajnicu (Sl.6) [illegible] zaselaka koji su saobraćajno [illegible] i saseljavaju u nje[illegible]

[illegible] zaseoci, koji su najčešće [illegible] stranama rječica i potoka Sprečinih pritoka [illegible] u odnosu na centar sela u kojem su [illegible]

Salih Kulenović, Prilozi za [illegible] kulturnu [illegible] Bosne, knj. XV, str. 111, Tuzla, 1984

[illegible]

[illegible] Kakmuž [illegible]

3. Istorijska prošlost naselja i njihova evolucija

[illegible]

Paleolitsk[illegible] nalazi [illegible] na ovom području [illegible]

Prahistorijski nalazi na ovom području [illegible] Spreče i B[illegible] saobraćajnica koja [illegible] blizini i dalje [illegible] elemenata drugih kultura [illegible]

[illegible] istorijske ostave [illegible]

[illegible] Gračanice [illegible] Konića Han i lok. [illegible] u Kakmužu [illegible]

200 Arheološki leksikon [illegible] Hercegovine [illegible]

201 Đuro Basler [illegible] str. [illegible]

202 Arheološki leksikon [illegible]

203 Milica Kosorić [illegible]

204 Dr Milica Kosorić [illegible]

205 Arheološki leksikon [illegible]

Kasnom bronzanom dobu na području Gračanice pripada [illegible] (9 v.s.c) pripad [illegible] [illegible] kasnog bronzanog ili početka [illegible] je [illegible] keramički materijal pronađen na praistorijskoj gradini na brdu Vuknić iznad Gračanice.

Na području Gračanice i okoline do sada je pronađen [illegible] lokalitet iz rimskog perioda, a to je Bilalovo Brdo u Gornjoj O[illegible] [illegible] moždu i neki istureni punkt vojnog logora iz Doboja.

Iz doba ranog srednjeg vijeka na ovom području do sada [illegible] veoma mali broj lokaliteta. U ranoslavenska naselja mogu [illegible] [illegible]

[illegible] veza s utvrđenim [illegible] uvjerili smo se da ih je malo. Istina, u prošlosti njih je bilo znatn[illegible] [illegible] drugim krajevima Bosne i Hercegovine. [illegible] Banja Luka – Tuzla – Bijeljina nema mnogo [illegible]

[illegible] Radmila Jovanović [illegible]

[illegible] Bosne i Hercegovine [illegible] str. 105

[illegible] str. 21-31

[illegible] Bosne i Hercegovine [illegible] str. [illegible]

[illegible] Branko Vujić [illegible] Orahovac [illegible] Gračanica [illegible]

[illegible] u Gračanici [illegible]

[illegible] bacivši ih kao neosnovane M.S. Filipović [illegible] premjeta s migra[illegible] [illegible] turu i živopis [illegible]

211 Šefik Bešlagić [illegible] pregled, [illegible] Sarajevo, 1971

212 Dr A. Handžić [illegible]

213 Marko Vego [illegible]

214 Đuro Basler [illegible]

215 Pavao Anđelić [illegible]

216 [illegible] Mitar Popović [illegible] društvenih nauka, knj. 1, str. [illegible] [illegible] u Gračaničkom [illegible]

217 M. S. Filipović [illegible]

[illegible]

[illegible] Stjepan Polje [illegible] ali u njima Vlasi nisu [illegible] drugih [illegible] naselja koja su pripadala ovoj nahiji, ali u njima Vlasi nisu [illegible] da je početkom 16. vijeka na evidentirani. Iz datih [illegible] naselja području Gračanice i okoline [illegible]

Do 1548. godine Gračanica se [illegible] kasabu [illegible] 16. vijeka ovo naselje se rapidno razvijalo, te je po broju [illegible] Donju Tuzlu. Do početka 17. vijeka u njoj se razvilo [illegible] mahala koje su činile kasabu, a njihovo stanovništvo [illegible] na periferiji živjelo je [illegible] kasablija. U devetoj mahali na periferiji živjelo je [illegible] a pola hrišćansko) koje [illegible][220] (Osmanski [illegible] privilegija što je bilo rajinsko [illegible] u 16. vijeku proisteklo je sticajem okolnosti [illegible] demografski razvoj Gračanice [illegible] je ovo mjesto [illegible] bilo prelaz [illegible] i širila s obje strane [illegible] Vremenom se Gračanica razvijala [illegible] naselje u kome je bilo 11 džamija, dvije [illegible] rijeke) te izrasla u veće naselje [illegible] biblioteka i dr.)[221] Ovakvom urbanom [illegible] nekoliko mekteba [illegible] kadiluk, dopr[illegible] Gračanice u kojoj je [illegible] godine organizovan kadiluk [illegible] Budimlija koji je bio bosanski [illegible] kapetani Osman-kapetan i Murat-kapetan.

Kako se Gračanica u turskom periodu [illegible] demografski povećavala, srednjovjekovni grad Soko je stagnirao [illegible] gradačačke kapetanije, stratešku ulogu Sokola [illegible] susjednog [illegible] Srebrenika preuzima Gradačac.

Prema podacima koje iznosi V. Klaić, varoš Gračanica je u drugoj [illegible] imala 100 muslimanskih i 60 pravoslavnih kuća, [illegible]

[illegible] Hazim Šabanović [illegible] 173 [illegible]

[illegible] Dr. Adem Handžić [illegible]

[illegible] Gračanica [illegible]

[illegible] H. Mehmed Handžić [illegible]

[illegible] Mehmed Mujezinović [illegible]

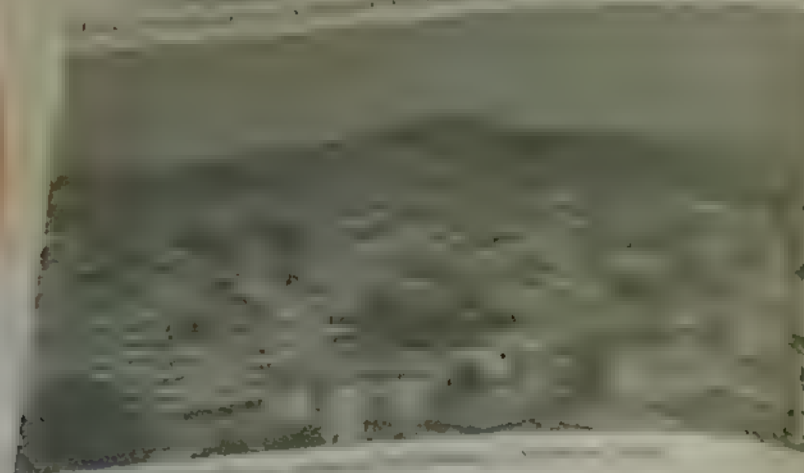
[illegible]

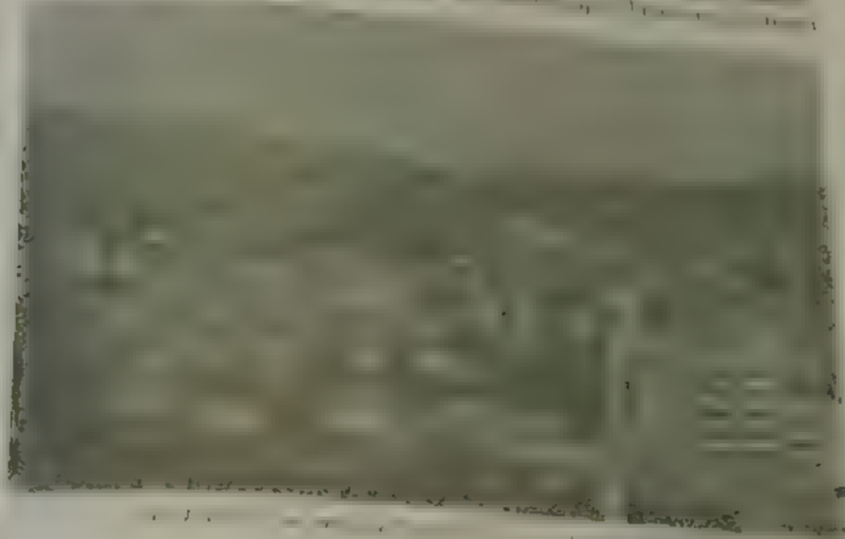
Iz [illegible] 1594. godine [illegible] Mejdan, Dol [illegible] Čaršija [illegible] Lukovac [illegible] Rječka mahala, a na desnoj strani [illegible] Lipa (vidi Tabelu I i Tabelu II) [illegible] oslobođenja [illegible]

[illegible] djelja, pa sve do danas, odvija se pre[illegible]

223 Vjekoslav Klaić, Bosna [illegible] Naklada "Matice [illegible]

224 [illegible]

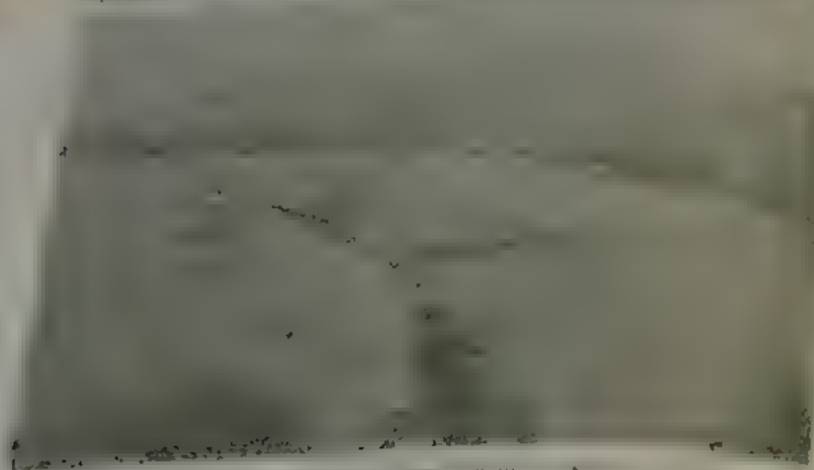

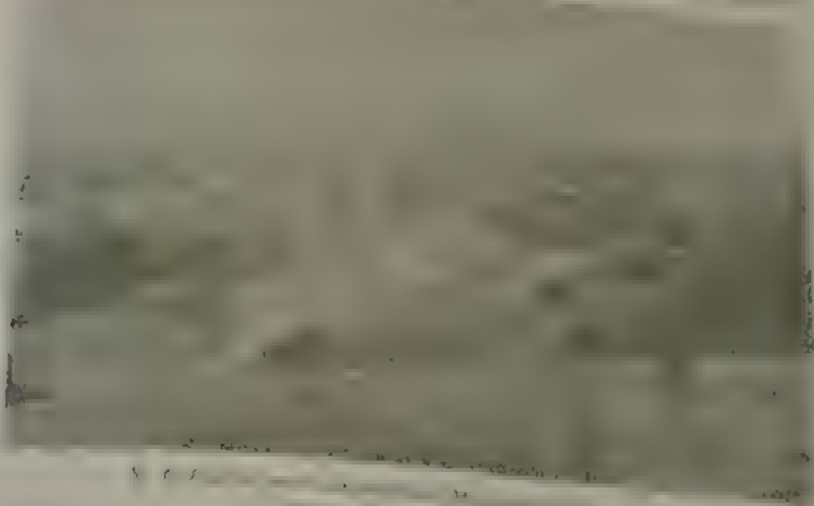
[illegible] grupisanja naselja prema veličini [illegible]
popisa 1961. godine [illegible] grupisanja naselja prema [illegible] na gradska, seoska i naselja mje[illegible] [illegible] naselja pojedinom tipu određivana je po kombinovanom k[illegible] [illegible] naselja (broj stanovnika) i procenta nepoljoprivrednog stanovništva [illegible] 1961. godine [illegible] ... označena kao gradsko naselje [illegible] tipa, dok [illegible] seoski tip.

U periodu od 1961–1971. godine ukazan je [illegible] naselja u naselja [illegible] vitog tipa. Što se vidi iz [illegible] 1971. godine u kojem je iskazano da su [illegible] Mirčina, Orahovo [illegible] Donja, [illegible] mješovitog tipa.

[illegible] u ispitivanoj oblasti postoj[illegible]
1) Babu[illegible]
2) Bosanski [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] su ukošena dva [illegible] preko kojih se vješaju haljine [illegible] zatim ćilimi prostirači [illegible] "ponjave", [illegible] "ponjave" i prostirači od "ćetena" služili su [illegible] većine seoskog stanovništva [illegible] koja je ujedno bila i osnovna posteljina [illegible]

Po muslimanskim kućama svaka soba je imala "hamamdžik"[238] [illegible] uz furune ograđen daskama do plafona u kome se umivalo, kupalo i u [illegible] "pranje" [illegible]

Za [illegible] "načve", sito, sanduk za brašno, [illegible] i pripremala druga hrana (npr. razvijala pita). U čircle [illegible] mlijeko kao i bijeli sir.

Zidno platno drvene skeletne konstrukcije (duvar) je sa [illegible] Dakle, elementi ove ispune su verti[illegible] [illegible] koja je [illegible] u koju se prethodno [illegible] dijelu [illegible] zemljom [237] [illegible] naziva se šepet.

[illegible] je četvorovodni, na "četiri kapi". Krovna konstrukcija [illegible] (Crtež 2). Rogovi se prikivaju na "vje[illegible] [illegible]

U prošlosti su kuće u Gračanici i okolini uglavnom bile [illegible] u [illegible], naročito na Ozrenu, a dobrim [illegible] M. S. [illegible] preko

[illegible]

[illegible] str. [illegible]

[238] Isto, str. 308: hamamdžik (ar.-tur.) kućno kupatilo, banjica u muslimanskim kućama

[illegible] M. Kadić [illegible]

[illegible] A. Škaljić, isto, str. [illegible] mahija [illegible] kuće do sljemena. Na krovu su četiri mahije. Ove grede liče na hrbat u ribe i stoga imaju ovakav naziv.

Za razliku od Ozrena [illegible] dijelovima [illegible] dašćicama pravo[illegible] posljedica [illegible]

Kod jedne [illegible] 100 odnosno 120 [illegible]

Ispod [illegible] kisa ne podliva [illegible] debljina mu se kreće [illegible] zatesane na [illegible]

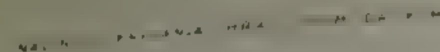
239 Milenko S. Filipović, [illegible] str. [illegible]

240 Dužina dasaka [illegible] kuća [illegible]

241 Detaljnije o [illegible] dorade ka[illegible] [illegible]

Na jednoj strani krova [illegible] dimenzija oko 80 x 50 cm kroz kojeg izlazi [illegible] u prošlosti [illegible]

[illegible]

[illegible] pred prvi svjetski rat, a naročito u periodu između dva svjetska rata, da [illegible] krovove zamjenjuje sitni crijep "[illegible]".

Osim kuća na magazu odnosno podrum koje su u ov[illegible] bila zastupljena i "birkatnica", [illegible] [illegible] i onda uz Ivan planinu [illegible] do [illegible]

[illegible] u periodu između dva svjetska [illegible] pod [illegible] kuće [illegible] literaturi

[illegible] Dubravama (srednji i [illegible]) gradile birkatice.

[illegible] Dr Mohamed Hadžić [illegible]

[illegible]

[illegible]

u prosjeku iznosi za jedan [illegible] 6,5 m, 8 x 5,5 m i 9 x 6 m [illegible] prizemlje i sprat (sl. 8, crtež 4. i 5. [illegible] Istak gornje etaže je [illegible]

245 Astrida Bugarski, Spratne [illegible]

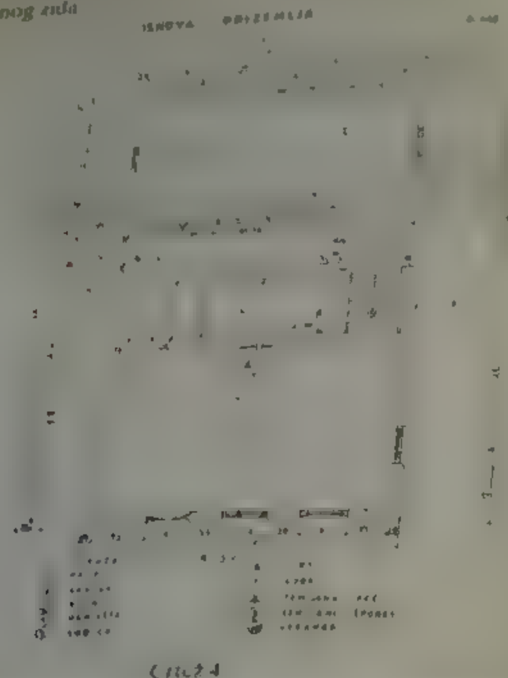
246 A. Bugarski [illegible]

10 - 50 cm. Istak je opkovan nizom podužnih daščica koje su po [illegible]

Zidovi od podrum[illegible] su od kamena, a zidovi prizemlja i sprata su [illegible] [illegible] ispunom od prepletenog [illegible] oblijepljenog zemljom [illegible] lepeta [248]

U ovom kraju čardaklije uglavnom imaju četiri prostorij[illegible] sobicu i ćilet (vidi crtež 4). Uz "kuću" koja zauzima centralni po[illegible] [illegible] koje je okrenuto ka [illegible] nad podrumom dok [illegible]

"Kuća" ima dvoja vrata i ognjište koje je najčešće smješteno uz središnji dio poprečnog zida

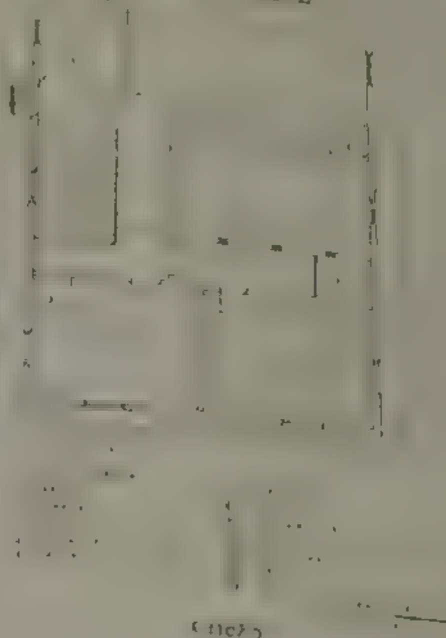

Crtež 4

[illegible]

Iz kuć[illegible] avdesthanom [illegible]

I [illegible] prostor uređen [illegible] prostor [illegible]

Crtež 5

247 Riječ rešma je arapskog porijekla, a prema A. Škaljiću ima više značenja. U našem slučaju pod rešmom se podrazumijevaju izrezi na porubu daske na istaku (A. Škaljić, navedeno djelo, str. 534.)

248 A. Bugarski, isto-, pod 245, str. 15

249 Riječ mutvak, mutfak je arapskog porijekla i znači kuhinja (A. Škaljić, navedeno djelo [illegible])

250 A. Škaljić, isto, str. 66: abdesthana (pers.-tur.), posebno mjesto u kući [illegible] (ritualno pranje kod muslimana)

[illegible] početka [illegible]

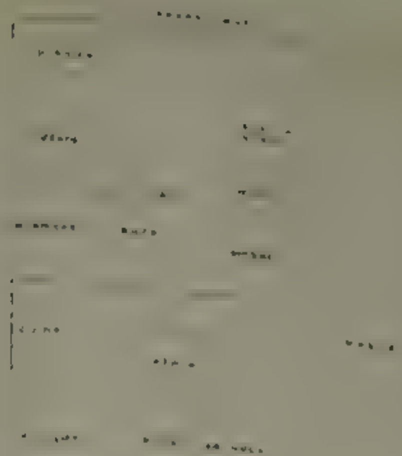
Čardak se nalazi nad [illegible] u čardakh, [illegible] do prostora [illegible]. U čardaku [illegible] gostiju [illegible] domaćin sa svojom [illegible]. Na podu [illegible] i ćilim, ispod prozora svud unokolo su jastuci [illegible] na kojima se [illegible] "šilteta", tanki vuneni dušečići na kojima se [illegible]

Čardačići su nad sobom i ostavom i znatno su manji od [illegible] sinovi sa ženama i djecom.

Odžaklija je [illegible] u svečanim prilikama [illegible] sanduci s odjećom koje ukućani nose u svečanim prilikama

Krovovi dimalučara su četvorovodni, a po obliku i [illegible] od krovova prethodno navedenih tipova kuća [illegible] ovom području

[illegible] od hrastovih dasak [illegible]

[illegible]

[illegible]

2. Udžera (hudžera) je u osnovi [illegible] kamena. Zidovi su od "brvana", deblje otesanih dasaka [illegible] nov[ij]e vrijeme umjesto d[illegible] drugo, a u njoj su i mladenci spavali (Sl. 10.). U udžerama koje su "tavanjene" [illegible]

[illegible]

[illegible] pokovane kr[illegible] između stopa[illegible] čeonoj strani kola [illegible]

[illegible]

Krovovi koševa su dvostrešni [illegible]

4. (Hambar[259]) [illegible] (Sl. 12.) [illegible] 1,8 m [illegible] 1,8 m [illegible] debljine 5 cm koje se [illegible] "merte"[260].

258. Riječ direk je turskog porijekla [illegible] str. 218).

259. Riječ [illegible]

260. A. Skaljić [illegible]

261. Isto, str. 190 [illegible]

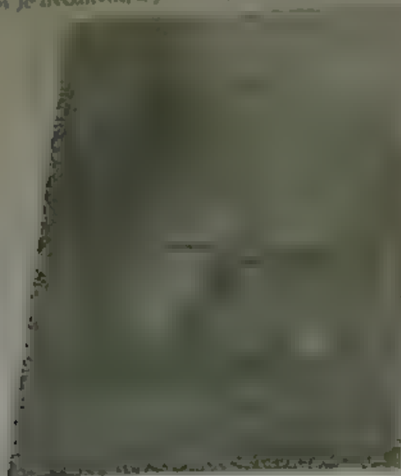
Daske se prave od [illegible] a pokrov je od [illegible]

[illegible] okna" u kojima se drži [illegible]

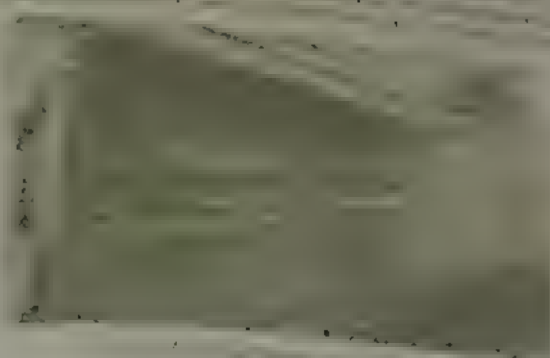
U produžni ove [illegible] bjekte su povezi [illegible]

5. "Mljekar" ili kiljer je mala [illegible] U ovom objektu se pretoču [illegible] sela [illegible]

Kov je dvovodni, a pokrov je od dasak [illegible]

[illegible]

[illegible]

264. Milenko S. Filipović [illegible]

265. Jovan Cvijić [illegible]

Na području Gračanice i okoline [illegible] kamenom, [illegible]

[illegible] Lukavačkoj rijeci i drugim, bilo je [illegible]

[illegible] kraju bilo dosta mlinova za mljevenje žita. Prema [illegible] u periodu između dva svjetska rata na svim vodotocima [illegible] od kojih su 44 poredovničke. Danas (1989) [illegible] oko 94 vodenice [illegible] 33 vodenice koje nisu srušene [illegible]

Iz prethodnog teksta uočljivo je da su vodenice u ovom kraju bile [illegible] poredovničke i vlasničke. Svaki poredovnik imao je određen dan i [illegible] za mljevenje [illegible] i za to vrijeme bio je dužan da se brine [illegible] Pravo na rad imali su samo muški član[illegible] Brigu o održavanju vodenica brinuli su svi poredovnici.

[illegible] "ujmarama"[266] na ime mljevenja [illegible] uzimalo 20 kg, a danas 10 kg se ujam. Ranije se od [illegible] kg samljevenog žita [illegible]

[illegible]

8. Gradska kuća, pokućstvo i sporedne zgrade

[illegible]

267 Borivoj M. Drobnjaković [illegible]

268 [illegible]

269 A. Skaljić [illegible]

vazduha

Vel…

sa šiltetima

273 Dr Rudol…

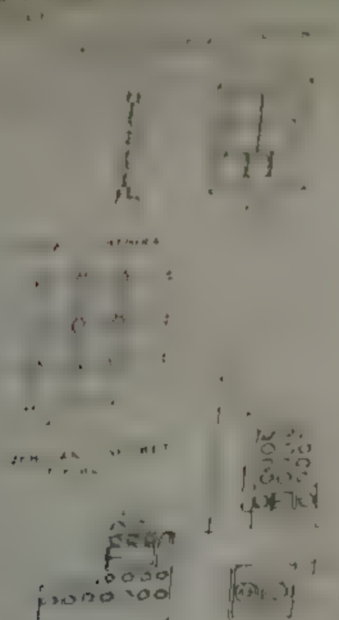
274 A. Bugarsk…

[illegible]

Spavaki se na dušecima napunjenim vunom koje [illegible] usred sobe i pokriju čaršafom

U maloj sobi koja je, takođe, popođena [illegible] zemljana peć u veli[illegible]

[illegible]

Crtež [illegible] (a, b, c)

Ćerel ima istu funkciju kao i u seoskoj kući. U njemu su smještene naćve i razno posude, a najviše tepsije različitih veličina. Inače, od posuđa u upotrebi je bilo, kao i u seoskom području, drveno, zemljano i bakreno posuđe (različiti čanci, kašike, "solanice", lonci, različite posude za mlijeko, bardaci, bakarne čase, ibrici, sahan posude, ledeni i drago[illegible]. Imućnije kuće su u upotrebi najviše imale bakarno posuđe.

[illegible]

Crtež [illegible]

275 A. Škaljić, isto, str. [illegible] merdevine [illegible]

podignu zdanje. Od tad [illegible]

Od [illegible]

Sl. [illegible]

278. Detaljnije o arhitekturi austrougarskog perioda u [illegible] Ibrahim Krzović, Arhitektura Bosne [illegible] Sarajevo" (katalog izložbe) [illegible]

Za vrijeme austrougarske uprave u gračaničkoj čaršiji [illegible] sa zidovima od cigle i kamena [illegible] porodice [illegible] Blagojević [illegible] Ivanković [illegible] i druge (Sl.) [illegible] kuća [illegible] kuća [illegible] rađene su [illegible] vrijednosti [illegible] kućama na [illegible] kao što su povišena pozicija, [illegible] graditeljske arhitekture kao što su [illegible]

Sl. [illegible] 1914. [illegible]

279 Za vrijeme austrougarske uprave kuće Ibrahima [illegible] su zidari [illegible] koji su bili [illegible] iz Italije. Kuće [illegible] su po masivnim zidovima i visokim [illegible] krovom [illegible] pokrivati [illegible]

[illegible] zgrada Sokolskog [illegible] u kome je bila Škola srpskih sestara [illegible] ambijentalne karakteristike gračaničke [illegible] od [illegible]

5. Vodosnabdijevanje

[illegible] dom za [illegible] domaćinstva [illegible] do ispred kuća ili u kuću.

Prema [illegible] 1971. godine [illegible] domaćinstva [illegible] vodovoda [illegible] 1623

[illegible] vode od [illegible] 1971. godine služilo se 58 [illegible] domaćinstava u Bosanskoj [illegible] Donjoj Orahovici [illegible] koristila domaćinstva [illegible] vodu iz bunara najviše su [illegible] (74,9%). Donjoj Lohinji [illegible] Miričini (87,6% [illegible] Karanovcu [illegible] Malešićima (60,1%), Gornjem S[illegible] (63,6%). R[illegible] (63,2%) Orahovici [illegible] domaćinstva u Piskavici (69 [illegible] Gornjoj [illegible] (60,1%) i Sokolu [illegible] Donjoj [illegible]

Iz prezentiranih podataka [illegible] se stanovništvo gračaničke opštine najviše koristilo vodom iz bunara. [illegible] prošlosti jednim bunarom su se služili stanovnici jednog pa čak i više obližnjih zaselaka. Održavanje bunara (povremeno čišćenje i produbljavanje) bila je zajednička [illegible] korisnika.

Od 1971. godine [illegible] je organizovano dovođenje [illegible] naselja gračaničke opštine kaptiranjem okolnih izvora [illegible]

280 Mr Ibrahim Kreković, [illegible]

281 SZS, Popis [illegible] Rezultati po naseljima [illegible]

282 Samostalna [illegible]

padom. U periodu od 1971-1981. godine [illegible] je kod većine [illegible] 1981. Tako [illegible] najveći [illegible] 1981. godine imala [illegible] (81,9 %) [illegible] Bosansko Petrovo Selo (8[illegible] [illegible] Donja Lohinja (73,4[illegible] [illegible] Porječina (60,8 [illegible] [illegible] %), i Doborovci ([illegible] %).[283]

Navedeni podaci pokazuju da je [illegible] lja gračaničke opštine znatno poboljšano u [illegible] Ovakvu konstataciju [illegible] uvijek nedovoljno [illegible] ove opštine 1981. godine bilo svega 68,9 [illegible] instalaciju.[284]

6. Groblja

I pored toga što postoje [illegible] dokaz [illegible] području Gračanice i njene okoline od praistorije [illegible] poha, pogotovo one iz doturskog perioda, nisu [illegible]

Savremeno je Milenko Filipović utvrdio da je okol[illegible] starinama, ali kako nisu vršena [illegible] [illegible] Skipovca [illegible] [illegible] Skipovcu [illegible] [illegible] Donjem Skipovcu [illegible] groblje [illegible] [illegible] Blagalište i lok. Greblje u Gornjoj Orahovici. Prema [illegible]

---

283. Samostalna izračunavanja na bazi popisnih podataka (SZS, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 1981, tabela 196, Beograd, 1984. godine).

284. Isti izvor podataka

285. Dr Milenko S.Filipović-Đoko Mazalić, Manastir Ozren, str. 90

286. Isto, str. 92.

287. Salih Kulenović, Prilozi za etnološku monografiju Skipovca, isto, str.105, isto, Razvoj [illegible] područja Gračanice, (rukopis), str. 80.

[illegible]

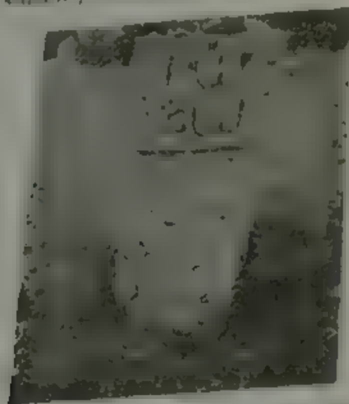
a) Muslimanska groblja

[illegible]

288. [illegible]

[illegible] seoskim [illegible] ma obilje [illegible] slažu sami, a oni imućniji su ugrađivjeni u [illegible] i koje se ukopa u zemlju [illegible] nišan ili tasluk [illegible] od kojeg se kleše nišan je krečnjački [illegible] za izradu natpisa

[illegible]

[illegible]

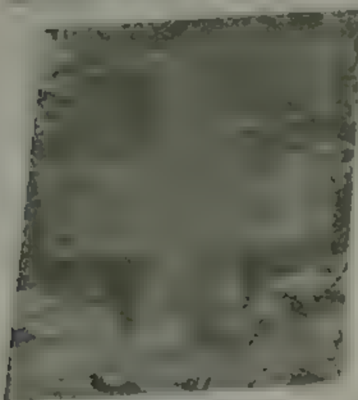
[illegible] natpisa [illegible] njihovom kombinacijom. Kod [illegible]

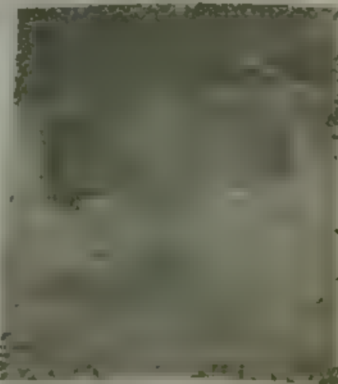
[illegible]

[illegible] i proučiti fatihu,[295] molitvu za dušu umrlih, uobičavaju prilikom [illegible]

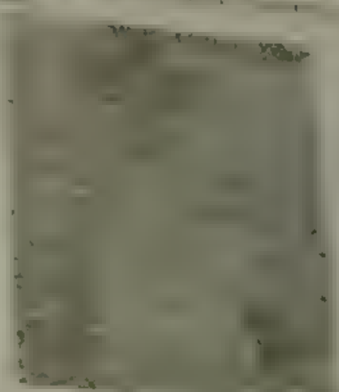
Danas se nišani prave od kvalitetnijeg kamena, često mermera [illegible] remenih materijala (beton, teraca i dr.). Nabavljaju se [illegible] hrvatskom jeziku latinicom pismom, a u nekim slučajevima i arapskim i našim [illegible] pišu na srpsko pismom.

290. Spomenik je podignut [illegible], sinu Musta[illegible] (Mehmed Mujezinović, Islamska epigrafika, str. 187)
291. A. Škaljić, [illegible] 622.n.e. Naziv [illegible] godine Muhamed preselio (hidžret učinio) iz Meke u Medinu, što se smatra važnim događajem u početnom [illegible] muslimanske ere, 16 jula
292. Na jednom [illegible]
293. Iako [illegible]
294. Š. Kulišić i autori [illegible] Beograd, 1970
295. A. Škaljić, isto, str. 277: fatiha f (ar.) ime prvog poglavlja (sure) [illegible] molitva za dušu umrlih.

U [illegible] pojavljuje se poseban oblik nadgrob[illegible] [illegible] čije je [illegible] krsta koje se pri vrhu [illegible] "pera" [illegible] podnožja [illegible] kojih je nadkrsnica [illegible] koje podižu [illegible] prednjoj strani postolja napisani su [illegible] prednje strane tijela nadgrobnika prezime [illegible] na "tablji" centralnom dijelu prednje strane [illegible] godina smrti pokojnika. Horizontalna "pera" su [illegible] urezan krst (Sl 28).

[illegible] lavnom groblju u [illegible] Bogatstvo njihove izrade [illegible] slikom pokojnika. Bogatstvo njihove izrade [illegible] stanjem umrlog (Sl 27) od kojeg su izrađeni uslovljeno je imovnim stanjem umrlog (Sl 27).

IV

ETNIČKE PRILIKE U PROSLOSTI

1. Praistorijski i antički period

[illegible] od prastarih [illegible] potiče iz neolita koji zahv[illegible] [illegible] promjene koje su postepeno uticale na prekid života [illegible] u ovim naseljima upućuje na [illegible] ovom prostoru. Neolitske kulture nisu mogle [illegible] neolitskih pop[illegible] ni u fizičkom, ni u duhovnom pogledu tako da je [illegible] prelaz [illegible] drugi do same [illegible] prilazak [illegible]

U kasnom bronzanom dobu na području Bosne i Hercegovine [illegible] se dosta jasno omeđene cjeline (kulturne grupe) u kojim se začinj[illegible] [illegible] zajednica od kojih su neke u toku [illegible] doba [illegible] političke i etnokulturne organizme (npr. Japodi, Del[illegible] [illegible] Meze[illegible] [illegible] i drugi).[298]

U željeznom dobu [illegible] kojih su nam [illegible] (Japodi, Mezeji, O[illegible] [illegible] Breuci, [illegible] Dezitijati i dr.).

Krajem trećeg i u drugom vijeku prije nove ere veći dio jugoslovenskih teritorija bio je pod vlašću Rimljana. Unutrašnjost zemlje zauzeta je u Ok[illegible] tavijanovom ilirskom ratu (35. do 33. godine stare ere).

Kako su pokorena plemena stalno dizala ustanke među kojima su najuporniji bili Delmati i Panoni, narodni otpor se završio velikim ustankom od 6. do 9. godine, u kojem je učestvovala većina ple[illegible] Jadranskog mora i Drave [illegible] Desitijata, pleme koje je [illegible] pridružili Pirusti, Delmati, Mezeji, Breuci [illegible] nezadovoljni načinom [illegible][299] [illegible] i uključivanjem njihove omladine u rimsku vojsku van domovine. U ustanku u kome su vodeću ulogu [illegible]

298 Borivoj Čović, Bronzano doba, Arheološki leksikon, Bosne i H[illegible], Zemaljski muzej Sarajevo, str. 22, 23. Sarajevo 1988.

299. Ivo Bojanovski, Doba rimskog carstva (principat), Arheološki [illegible]

[illegible] Save na potezu između Breza i [illegible] Panonski Breuci, koji su [illegible] su doživjeli 8. godine na tijeci područje Gračanice i okoline, konačan slom [illegible]

Novoosvojene teritorije Rimljani su podijelili na provincije. Područje [illegible] pripadalo je dvjema provincijama: Dalmaciji i [illegible] Bosne i Hercegovine [illegible] teritorije pripao je Dalmaciji, dok [illegible] Panoniji. Većim [illegible] je Panoniji priključen široki pojas južno od Save.

U pokorenoj zemlji Rimljani su u početku sprovodili niz represivnih mjera (odvođenje u ropstvo, raseljavanje stanovništva, konfiskacija zemlje i prirodnih dobara i drugo) s ciljem da se ilirska i panonska plemena više nikad ne bune, u čemu su i uspjeli. Pokorena plemena su posebnim ugovorima dobila plemensku autonomiju ali bez [illegible] priznala rimsku vlast [illegible] a za uzvrat [illegible] U to vrijeme započeo je i proces romanizacije rimskog građanskog prava [illegible] sporo. Tek kasnije, za vrijeme Hadrijana i koji je u početku tekao dosta sporo [illegible] energičnije davali civitet širem krugu domorodaca njegovih nasljednika koji su [illegible] znatno ubrzan. Novi rimski građani su najčešće dobijali [illegible] [302] [illegible] mena po caru od [illegible]

[illegible] bila je u stalnom razvoju [illegible] broj ilirskih [illegible] se domaće stanovništvo u pravima potpuno [illegible]

[illegible] Rimsk[illegible] Pod ovakvim okol[illegible]

[illegible]

302 Isto, str. 34

303 Veljko Paškvalin, Doba antike (dominat), Arheološki leksikon Bo[illegible]

[illegible] pravi [illegible]

[illegible] odraza i na etničke prilike. U to vrijeme velike [illegible] probijene granice na Dunavu [illegible] godine [illegible] (u) Dalmaciji i Italiji [illegible] Gala Placidija [illegible] 448. godine Hunima [illegible] u pohod [illegible] godine Istočni Goti [illegible] Dalma[illegible]

[illegible] car Odoaka[illegible] Manja [illegible] mirnim životom [illegible]

Zbog velikih nesuglasica koje [illegible] godine, Istočno Carstvo ponovo osvaja [illegible] zajednicu G[illegible]a. Tada se sužuje [illegible] pomjera s Drine na Bosnu, a u 8 vijeku njoj [illegible] primorju [illegible]

Prodiranjem Avara pomiješanih sa Slavenima u kraje[illegible] 602. godine prekidaju se zadnji ostaci antičke državne orga[illegible] krajevima. Posljedice navedenih istorijskih, političkih i društvenih [illegible] su odraza i na etničku sliku u našim krajevima, a samim tim [illegible] oblasti.

2. Srednjovjekovni period

Burni događaji iz vremena seobe naroda odrazili su se i na etničke prilike na teritoriji današnje Bosne i Hercegovine. Od važnijih događaja koji su znatnije uticali na izmjenu etničkih prilika u Bosni i Hercegovini treba spomenuti upad Slavena i stvaranje prve Sklavinije na Balkanu 550/551. u istočnoj Bosni, zatim upad Kutrigura 568. u sjeveroistočnu Bosnu, te rušilački prodor avaro-slavenskih hordi 597. godine kroz zapadnu Bosnu kao i pad Salone 610 godine.[305]

304. Veljko Paškvalin [illegible] str. [illegible]

305. Nada Miletić, Ranosrednj[illegible]k, Arheološki leksikon Bo[illegible]e i Hercegovine, tom 1, Zemaljski muzej, str. 41, Sarajevo [illegible]

Od pada Salone (ovaj dog[illegible] matra prekretnicom ka [illegible] evidentan je stalan p[illegible] S dozvolom [illegible] provincije Dalma[illegible] i Srbi naseljavaju cijelo područje [illegible] na obali, a u toku 9. i 10. vijeka u našim krajevima [illegible] bizantijskih gradova na obali [illegible] se postepeno formiraju prve državne zajednice.

[illegible] prvim stoljećima ran[illegible] Ovaj proces započeo je odmah nakon njihova [illegible] je uticaj hristijanizacije Slavena [illegible] Rima i preko gradova u primorju [illegible] u ove prostore [illegible] krajevima [illegible] da su [illegible] preko franačkih misionara [illegible] anska imena u srpskoj vladarskoj [illegible] Hrvati pokršteni [illegible] Poseban značaj za pro[illegible] tavljaju [illegible] u drugoj pol[illegible] na Balkanu [illegible]

Prvi spomen [illegible] Bosna javlja [illegible] 10. vijeka [illegible]

[illegible]

[illegible] Bosna [illegible] je više [illegible] podije[illegible] županije [illegible] pripadalo je uglavnom dijelu [illegible] i Sol[illegible] istočne Bosne [illegible]

Prvobitna ranofeudalna župa Usora nalazila se u [illegible] imene [illegible] Usora se iz prvobitn[illegible] Save [illegible] Drine [illegible] Bosne [illegible] do tada bila [illegible] XIV [illegible] politička jedinica Soli [illegible]

[illegible]

Od 10. do 15. vijeka Bosna je imala burnu istoriju [illegible] značnog [illegible] 10. vijeka Bosna je [illegible] Časlav [illegible] Krešimir II. Krajem 10. vijeka Bosna je [illegible]

[illegible]

[illegible] Bosne [illegible]

[illegible]

[illegible] Borić, [illegible] političkom [illegible] Kulin[illegible] granic[illegible]

[illegible] zemlje od heretika [illegible]

U 14. vijeku B[illegible] manić (1322-1353) [illegible] Kotro[illegible] kraljem Srbije [illegible] krajeva Zapadne strane [illegible]

Poslije Tvrtkove [illegible] data Hrvatima [illegible] tavljaju svoje kandidate na bosan[illegible]

Za vrijeme vlada[illegible] Tomaševića [illegible] i Pavlovića [illegible] smirivanja vlastele [illegible]

Međutim [illegible] i Usora pripadali su [illegible]

310. Pavao Anđelić, [illegible] Zemaljski muzej, str. 45. Sarajevo, 1988.

311. Isto, str. 45.

312. Dr Adem Handžić, Tuzla i njena okolina u 16. vijeku, str. 8

313. Isto, str. 82.

[illegible] 1410 godine [illegible] Srebrenicu [illegible] Sigismund [illegible]

[illegible] 1405. godine [illegible] 1427. godine darovao [illegible] despot Đurađ [illegible] sukobu Tvrtko II je bio poražen [illegible] sukobu Tvrtko II je bio poražen [illegible] Zlatonosovića koji su bili gospodari [illegible] despot je zauzeo oblast Zlatonosovića [illegible] Vlast despota s lijeve strane Drine [illegible] rijeka i cijele Usore.[314] [illegible] bosanski kraljevi stalno nastojali da te [illegible]

[illegible]

[illegible] pod tursku vlast u [illegible] u turskim izvorima spominje od 1 aprila 146[illegible] godine.

* * *

U doturskom vremenu u oblasti Usore sa Soli, [illegible] zemljama živjelo je isključivo slavensko stanovništvo. Stran[illegible] [illegible] Bosni Turci nisu zatekli, osim rud[illegible] [illegible] Podrinju [illegible] [illegible] Bosni [illegible] [illegible] Srebrenice [illegible] Hum [illegible] Drine [illegible] skupine [illegible] ali su [illegible] toponimiji.

[illegible] bez obzira na to što su [illegible] kroz duže vremena i pod vlašću Mađara. Bez [illegible] toponimi su uglavnom slavenski zato što je sve stanov[illegible] se nije [illegible]vao. Svi top[illegible]

---

314. Dr Adem Handžić, Tuzla i njena [illegible] str. 28; Sima Ćirković, Istorija srednjovekovne bosanske države, str. [illegible] Beograd, 1964.

315. K. Jireček, J. Radonić, Istorija Srba II, str. 324–325, Beograd, 1952.

316. K. Jireček, J. Radonić, isto, str. 323.

317. K. Jireček, J. Radonić, Istorija Srba I, str. 393, Beograd, 1952.

318. Dr A. Handžić, Tuzla i njena [illegible] u [illegible] vijeku, str. 80.

[illegible]

3. Turski period

[illegible]

[illegible] historija Bosne [illegible]

[illegible]

U administrativnom pogledu [illegible] Bosna je bila podijeljena [illegible] [illegible] sandžak [illegible] [illegible] godine.

Sandžaci su se dijelili na nahije [illegible] na sela, [illegible] više nahija sačinjavale su kotar ili kadiluk.

U XVI vijeku Zvornički sandžak je bio admini[illegible] nahija od kojih su se na bosanskoj strani [illegible], a na srbijanskoj 10 nahija. Na bosanskoj strani [illegible] ka sjeveru postojale su slijedeće nahije: Šubin, Srebrenica, Budim[illegible] [illegible]), Kušlat, Zvornik, Gostilj, Sp[illegible] [illegible]mešin, Sapna, Teočak, Bijeljina, [illegible] Gornja Tuzla, Donja Tuzla

---

319. Đorđe Pejanović, Stanovništvo [illegible] Hercegovine, [illegible] SANU [illegible] CCXXIX, Odeljenje društvenih [illegible] Beograd, [illegible]

320. Benedikt Kuripešić, Putopis kr[illegible] Bosnu, Srbiju, [illegible] D. Pejanović, str. 20, Sarajevo, [illegible] Ivan Franjo Jukić, [illegible] str. 31, Zagreb, [illegible]

321. Hazim Šabanović, Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela, [illegible] 1982.; Hamdija Kreševljaković, Kapetanije u Bosni i Hercegovini, [illegible] 8, Sarajevo, 1980.

[illegible] 1865. godine od kada su [illegible]

[illegible] lačac. Brčko. Bijeljina [illegible]

122. Dr Adem Handžić, [illegible]

[illegible] Isto, str. 52.

[illegible] Đorđe Pejanović, isto, str. 11.

[illegible]

[illegible] i poslije 1450. godine zadržavale u ovim oblastima.

Kakva je bila zastupljenost pristalica bosanske crkve [illegible]

[illegible] bosanske crkve. Ta borba se završila u korist katoličke crkve [illegible]

[illegible] vina u ovim krajevima bila sve do 1322. godine, naročito uloga [illegible] posredna vlada- [illegible] franjevačke vikarije u Bosni [illegible]

327. Detaljnije o pristalicama bosanske crkve u sjeveroistočnoj [illegible] i njena okolina u XVI vijeku, str. 81-85.

[illegible]

U periodu od [illegible] XIV do prve [illegible]

Na području Gračanice [illegible] stanovništvo, koje je [illegible] ovih krajeva [illegible] se spominje [illegible] pored tog [illegible] područja [illegible] promjena na širem području je [illegible] kao [illegible] su kolonizirali [illegible] Zbog toga je u ovoj oblasti još u [illegible]

[illegible] pravoslavnog [illegible] sjeveroistočne [illegible] kolonizaciji novog [illegible] vlasti u ovim krajevima [illegible]

Na osnovu [illegible] turskih izvora [illegible] A.Handžić [illegible] početku tur[illegible] problematikom [illegible] drugi istraž[illegible] Ugarskoj [illegible] kraja XVII do početka XIX vijeka [illegible] pravoslavne [illegible] crkvenih manastira [illegible] Ovo stanovništvo [illegible] nastanak [illegible] Milenko Filipović [illegible] Ozrena [illegible] Papraća [illegible] rasvjetljavanju [illegible]

[illegible]

[illegible] Dr A.Handžić [illegible]

[illegible] Risto Jeremić [illegible]

[illegible] Bosne je [illegible]

[illegible] vajanje teritorije [illegible] koje su u početku bili [illegible] koji je vodio lijevom [illegible] oskudnijih i [illegible] Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Od [illegible] privrede, stočarstva, bilo je [illegible] koji su vršili službu [illegible] zatim vojnici i derbendžije čiji je zadatak bio da osiguravaju puteve u pozadini.

Pokreti Vlaha iz pomenutih [illegible] nakon osvajanja Hercegovine [illegible] (1470), drugi pokret vezan je za granice zvorničkog sandžaka [illegible] srebrenička banovina, kada su [illegible] jeranje koje je teklo uglavnom od istoka prema [illegible] bio je poslije 1528 godine kada je pala srebrenička banovina.[336] Tada su Vlasi iz sjeveroistočne Bosne koju su već bili naselili, prelazili rijeku Bosnu i kretali se na zapad prema porječju Ukrine i Vrbasa.

Značajan izvor za [illegible] Vlaha u sjeveroistočnu Bosnu su popisi [illegible] 1476, oko 1512, 1528, [illegible]

334. Dr Milenko S.Filipović i Đoko Mazalić [illegible] Lomnica u Bosni, isto str. [illegible] str. 96-113; Beograd, 1950; [illegible]

335. D.Pejanović, Stanovništvo Bosne i Hercegovine, str. [illegible]

336. Dr A.Handžić, Tuzla i njena okolina u XVI vijeku, str. [illegible]

... godine bile zapojedinute ...

... istina, neki ...

... u našim prostorima od XV vijeka, ... dr A.Handž...

Dr A.Handžić, isto, str. 107.

decenija XV ...

je islam ... se ... da izgubi ...

Iz podataka o zakupljivanju državnih prihoda (mul...

Dr Adam Handžić ... Dr Muhamed Hadžijahić, Od ... (Geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana), Svjetlost, Sara...

342. Dr Petar Vlahović, isto, str. 53

343. Dr A.Handžić, isto, str. ...

344. Isto, str. 126

Islamizacija nije zahvatilo samo starješinačko [illegible] koji su se d[illegible] laskom tursk[illegible] [illegible] naselja [illegible] [illegible] i stanovništvom promjenjena naselja [illegible] [illegible] lamizacija Vlaha bila je u najvećem toku krajem trećeg decenija XV[illegible] [illegible] godine kad [illegible] [illegible] starješina [illegible] u prevodu znači božiji rob, pokrivano [illegible] dullah. Ovim imenom, koje u prevodu [illegible] na području Gračanice i okoline [illegible] [illegible] tok tog proce[illegible] na području [illegible] popisu [illegible] [illegible] koliko primjera koji su evidentirani u [illegible] popisu [illegible] 23 dom[illegible] ćinstva su bila novi [illegible] u Sokolu od 35 muslimanskih kuća 23 dom[illegible] selu Donjoj Lohinji primicur je bio Hus[illegible]in, sin Abdulahov [illegible] [illegible] današnji [illegible]

Današnja teritorija gračaničke opštine s desne strane Spreče pripadal[illegible] je najvećim dijelom nahiji Soko[146] koja se, kako smo to ranije rekli, [illegible] u Zvorničkom sandžaku [illegible] Na lijevoj strani Spreče [illegible] pripadalo susjednoj nahiji Smoluci[147] [illegible] nahija Ozren koja je bila u sastavu Bosanskog sandžaka. Prema [illegible] godine Sokolska nahija je obuhvatala 17 naselja u kojima je ukupno [illegible] 627 domaćinstava od čega je bilo 217 kuća muslimana sa [illegible] [illegible] nahiji Ozren ne posjedujemo iz XVI, ne [illegible] početka XVII vijeka [illegible] prema podacima iz 1604. godine u ovoj nahiji bilo ukupno 13 sela u kojima je popisano 315 hrišćanskih i 32 muslimanske kuće.[350] U svim [illegible] naseljima stanovništvo je bilo vlaško.

Iz prezentiranih podataka na području Gračanice [illegible] je proces islamizacije koji se odvijao ne samo u XVI nego i početkom XVII vijeka, a zahvatio je hrišćanske spahije, povlaštene slojeve, [illegible] plemstvo,

345. Isto, str. 128-129

346. U prvoj polovini XVI vijeka nahiji Soko pripadala su sljedeća naselja: [illegible] Sokola [illegible] Orahovica, Gornja Lohinja, Donja Lohinja, [illegible] [illegible] sastavu gračaničke opštine ne nalaze [illegible] Stanić Rijeka, Sjenina, Donja Lukavica, Međeđa, Zelinja, Pelešnica, Brijesnica, Kloku[illegible] i Grapska.

347. U nahiji Smoluči koja se prostirala oko srednjeg toka rijeke Spreče u prvoj polovini XVI [illegible] u Gnojnici, Miričini, Kruševici [illegible] [illegible] Starješina [illegible] Knežine i knezovi timarlije u zvorničkom sandžaku u XVI vijeku, Godišnjak Istorijskog društva BiH, god. X (1949-1959), str. 272, Sarajevo, 1959.

348. Dr. A. Handžić, isto, str. 131

349. Današnja teritorija planine Ozren i njene podgorine uglavnom pripada maglajskoj, gračaničkoj i lukavačkoj opštini.

350. Dr Adem Handžić, O društvenoj strukturi stanovništva u Bosni početkom XVII vijeka, [illegible] XXXII/XXXIII, 1982/83, str. 130, Sarajevo, 1984.

[illegible] postoji hrvatski kontur [illegible]

[illegible]

Ratovanja po Bosni i H[illegible] su [illegible] kontinuirale i iseljavanje [illegible] stanovništva iz [illegible] krajeva u druge. Tak[illegible] [illegible] 1580. godine u bosansko Pod[illegible] [illegible] Bosnu, odvedeno je iz oblasti Soli preko 3000 [illegible] tada iselili i katolici iz Gračanice o kojima [illegible] podatka, kojeg smo već iznijeli, o [illegible] [illegible] biskup Marijan [illegible] Olovo [illegible] parohiju tuzlansku i gračaničku [illegible] [illegible] četiri franjevačka samostana, 12 katoličkih župa [illegible] godine kasnije u ovom području [illegible] u Tuzli [illegible] Bosne, već i sa šireg područja Bosne [illegible] XVII i početkom XVIII vijeka, a [illegible] Dalmaciju. Seobe katoličkog stanovništva [illegible] Slavoniju i između katoličkih [illegible] nika u Dalmaciji. Isto tako [illegible] 1689. godine, kada je Slavonija [illegible] porijeklom zemlju [illegible] katolika [illegible]

351. Dr A. Handžić, [illegible]

352. D. Pejanović, isto, str. [illegible]

353. Dr F.M. [illegible] Bosne u prvoj polovini XVII [illegible] str. 254-255, Sarajevo, [illegible]

354. Luka Đaković, [illegible] nepoznatih podataka [illegible] XVI [illegible]

355. Visočki franjevci su [illegible] Dalmaciji [illegible] [illegible] katolika također [illegible] preselili su katoličku župu [illegible]

... savojskog u Bosnu 1697. godine ...

prebačeno iz Bosne ...

... u samom tim i u ...

... koji su vodeni ...

... prodiranju ... bradu zemlje ...

... je ... uključeno u vojnu službu ...

... Mehmed Hadžijahić ...

... Sabrija Hodžić ... između 1788-1862, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. II, str. 131. Tuzla, 1958.

... M. Hadžijahić, isto, str. 92.

... Đorđe Pejanović ...

162. Dr A. Handžić, ...

[illegible] kao i iz jednog šireg područja u drugo [illegible]

4. Austrougarski period

Okupacija Bosne i He[illegible] Austro-Ugarska [illegible] nakon Berlinskog kongresa koji je [illegible] promjene u [illegible] [illegible]

Proces migracija nije se zaustavljao ni za vrijeme austro[illegible]. Naime, odmah nakon [illegible] [illegible] po srezovima gdje je [illegible] zemljište. Uglavnom su kolonizirani Nijem[illegible] ništvo i gdje je bilo kvalitetno zemljište. Uglavnom su kolonizirani Nijemci, Rusini, Česi i Poljaci, a najviše ih je bilo u gradiškom, prnjavor[illegible] [illegible] [illegible] unskom, brčkom, petrovačkom i krupskom srezu.[366] [illegible] bilo je [illegible] nešto njemačkih porodica koje su se [illegible] u Donjim Dobor[illegible]

---

363. Tako na primjer, Mehinbašići u Gornjoj Orahovici tvrde da su se u [illegible] iz Pribave i da su se tamo prezvali Sprečići, a [illegible] bole" (kuga) od koje su ovdje pobjegli. Drugi primje[illegible], zabilježili smo u Stjepan Polju, a [illegible] treba da jedno drugom okreću noge, jer ih [illegible] kuga ne može [illegible]

[illegible] Bušević, [illegible], Karanovac, Klokotnica [illegible] Kalmuž, [illegible] Piskav[illegible] Soko, Stjepan-Polje, [illegible] Rapatnica, Osječani Donji, Osječani Gornji, Kostajnica, [illegible]

[illegible] D. Pejanović, isto, str. [illegible]

[illegible]

[illegible] porodice, [illegible] od 1879 [illegible] 1910. [illegible]

Tabela br. [illegible]

Konfesionalni sastav [illegible] 1879 - 1910.

Godina popisa	Mu[illegible]	Pravo[illegible]	Katolici	Jevreji	Ostali	Ukupno
1879 %	[illegible] 82,[illegible]	[illegible] 16,[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1885 %	[illegible] 78,7	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1895 %	3004 [illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1910 %	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

366. Isto, str. 42-43

367. [illegible]

[illegible] ništva Bosne i Hercegovi[illegible] mjesta i žitelji [illegible]

[illegible] cegovine 1885. [illegible] Bosni i Hercegovini 1895. iz[illegible]

Iz tabele je uočljivo da je u varoši Gračanica za vrijeme [illegible] muslimansko a zatim pravosl[illegible]

[illegible]

V

SADAŠNJI ETNIČKI PRILIKI

[illegible]

Bijeljine, Brčkog, Zvornika i Lukavca [illegible]

Prema popisu stanovništva [illegible]

[illegible] godišnje [illegible] u periodu na područ[illegible] porast stanovništva u odnosu na Bosnu i Herc[illegible] Jugoslaviju.

Tabela br. 23

Ukupan broj stanovnika u Jugoslaviji, Bosni i H[illegible] popisu stanovništva 1948 [illegible]

Područja	Br[illegible]			
	1948	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Jugoslavija	15772098	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Bosna i Hercegovin[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Gračanica (opština)	[illegible]	[illegible]	[illegible]	176,0

Takođe, bio je brži tempo rasta sta[illegible] gračaničke opštine u odnosu na Bosnu i Hercegovinu i na regiju sjeveroi[illegible] Bosne, a što se vidi i iz tabele br. 24.

[illegible] u 1948 [illegible] i opštinama. Beograd [illegible]

Tabela br. 24

[illegible] u Bosni i Hercegovini [illegible]

Godina popisa	Bosna i Hercegovina	[illegible]	Gračanica	[illegible]
1948	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1953	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1961	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1971	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1981	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible] podataka datih u tabeli [illegible] porasta [illegible] gradskom području [illegible] ukupnog [illegible]

Porast stanovništva na području [illegible] opštine [illegible] gustoću naseljenosti na km² (vidi Tabelu br. 25).

Tabela br. 25

[illegible]

Područje	Površina km²	1948	1953	1961	1971	1981
BiH	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Gračanica	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

2. Prirodno kretanje stanovništva u opštini Gračanica u poslijeratnom razdoblju

Broj i apsolutni porast stanovništva [illegible] područja za određeni period ne može nam pokazati sve osobenosti populacije. Zbog toga je neophodno analizirati komponente kako prirodnog tako i mehaničkog [illegible] stanovništva. [illegible] Dakle [illegible] djeteta i pojavljuje se [illegible]

2.1. Natalitet

Rađanje kao skup živorođenja i mrtvorođenja je [illegible] prirodni proces. Broj živorođenih je pozitivna komponenta [illegible] porasta koja direktno utiče na porast broja stanovnika [illegible] opštu reprodukciju [illegible] mrtvorođenih je negativna komponenta u okviru prirodnog kretanja stanovništva.

U Tabeli broj 26. ilustrovaćemo broj živorođenih u opštini Gračanica u Bosni i Hercegovini od 1953. do 1986. godine i utvrditi [illegible] ovu pojavu na oba posmatrana područja.

369. Dr Alica Wertheimer-Baletić, Demografija (stanovništvo i ekonomski razvitak), Informator, str. 123. Zagreb, 1973.

Tabela br. 26

Broj živorođenih u opštini Gračanica i u Bosni i Hercegovini u periodu od 1953–1986. god.

Godina	Broj živorođenih		Broj živorođenih na 1000	
	U opštini Gračanica	U BiH	U opštini Gračanica	U BiH
1953.	1439	110[illegible]	41,9	[illegible]
1961.	1479	1080[illegible]	[illegible]	34,0
1971.	1083	[illegible]694	25,0	[illegible]
1981.	1010	71031	18,5	17,[illegible]
1986.	957	71203	16,5	16,[illegible]

Izvor: RZS, Stanovništvo u SR BiH, prirodno kretanje stanovništva 19[illegible] Sarajevo [illegible] RZS, Statistički godišnjak SR BiH [illegible] Sarajevo [illegible] 1987, RZS, Statistički godišnjak 1987. god. XXI, Sarajevo 1987. [illegible] 1986. Statistički godišnjak [illegible]

Prezentirani podaci u tabeli br. 26 pokazuju da u oba posmatrana područja u navedenom vremenskom razdoblju [illegible] tendencija smanjenja živorođenih. Isto tako i stope natalliteta uz određene oscilacije pokazuju tendenciju opadanja. Sve do 1961. godine, pa i kasnije, na području gračaničke opštine i na području Bosne i Hercegovine te stope se kreću iznad 30 živorođenih na 1000 stanovnika što je karakteristično za nerazvijena područja. U periodu od 1961–1971. godine stope nataliteta u Gračanici prelaze u zonu srednjih stopa, a od 1971–1981. godine, pa i kasnije kako na nivou opštine tako i na nivou Bosne i Hercegovine uočava se zona slabijeg nataliteta što je posljedica ubrzanog privrednog razvoja.

2.2. Mortalitet

Umiranje je prirodni proces koji predstavlja negativnu komponentu prirodnog priraštaja. Nivo opšteg mortaliteta u bilo kojem stanovništvu ovisan je uglavnom od niza društvenih i socio-ekonomskih činilaca. Broj umrlih u svjetskim razmjerima u tim godinama kretao se u intervalu između [illegible] i preko 25‰, a u našoj zemlji između [illegible] 11‰.[illegible] Prosječna stopa smrtnosti u Jugoslaviji 1986. godine

[illegible] Dr Dušan Breznik, Demografske metode i modeli, Institut društvenih nauka, [illegible] str. 56 Beograd [illegible]

[illegible]

[illegible] period od 1953. do 1986. godine [illegible]

Tabela br. 27

Kretanje broja umrlih i stopa mortaliteta u opštini Gračanica i BiH u periodu od 1953. do 1986. god.

Godina	Broj umrlih		Broj umrlih na 1000 stan.	
	U opštini Gračanica	U BiH	U opštini Gračanica	U BiH
1953	497	41[illegible]	14,5	[illegible]
1961	389	294[illegible]	9,5	[illegible]
1971	305	249[illegible]	[illegible]	8,9
1981	295	26[illegible]	5,4	6,6
1986	329	29127	5,7	6,[illegible]

Izvor: Podaci kao u tabeli br. 26

Iz podataka datih u tabeli br. 27 vidi se da su kroz čitav posmatrani period stope mortaliteta u gračaničkoj opštini imale tendenciju opadanja. Stope su do 1961. godine bile veće od republičkog prosjeka. Od 1961. [illegible] tendenciju osjetnog opadanja. To je prvenstveno [illegible] povećanjem obima i kvaliteta zdravstvene zaštite, kulturnog i obrazovnog nivoa i životnog standarda.

Stope smrtnosti su naročito [illegible] kod odojčadi (vidi Tabelu br. 28).

Prema podacima u Tabeli broj 28 u kojoj je iskazan broj umrle odojčadi u periodu od 1953–1986. godine na području gračaničke opštine i Bosne i Hercegovine, uočljivo je da su u oba područja stope [illegible] i da su znatno veće u 1986. [illegible] gračaničkoj opštini [illegible]. Najveća stopa smrtnosti [illegible] u gračaničkoj opštini bila je 1953. godine (120,2‰), a najniža 19[illegible] godine [illegible]).

Iz datih podataka uočljivo je da je smrtnost odojčadi u Gračanici, pa i u Bosni i Hercegovini još uvijek neuporedivo veća u odnosu na razvijene zemlje svijeta. Tako je na primjer u Holandiji 1960. godine stopa smrtnosti

Tabela br. 28

[illegible]

Godina	Broj umrlih odojčadi		[illegible]	
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1953.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1961.	[illegible]	106691	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1986.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Izvor: [illegible]

[illegible] a u Bosni i Hercegovini 107‰. Inače, smrtnost odojčadi [illegible] iznosila 108,8‰, a u Bosni i Hercegovini [illegible] u svim zemljama svijeta predstavlja [illegible] [illegible]

2.3. Prirodni priraštaj

[illegible]

[illegible] Dragoljub Tasić, Smrtnost odojčadi u Jugoslaviji, str. 215, Beograd 1966.

Tabela br. 29

[illegible]

Godina		[illegible]	Bosna i Hercegovina
1953.	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1961.	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1971.	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1981.	natalitet	[illegible]	[illegible]
	mortalitet	[illegible]	[illegible]
	priraštaj	5,4	17,[illegible]
		13,1	6,3
1986.	natalitet	[illegible]	10,9
	mortalitet	16,5	16,3
	priraštaj	[illegible]	[illegible]

Izvor: [illegible]

Iz podataka u Tabeli br. 29 [illegible]

[illegible] stopa nataliteta u 1953. godini [illegible] na 10,8‰.

Isto tako i stopa mortaliteta [illegible] 1953. [illegible] svega 5,7‰ u 1986. [illegible] Makedonija [illegible] karakterističan pad stopa nataliteta.[172] Na području Bosne i Hercegovine stopa nataliteta bila je ispod 30‰ tek 1964.

---

172. Dr A. Wertheimer-Baletić, isto, str. 131.

[illegible] na području [illegible] još kasnije, u periodu [illegible] za taj period [illegible]

3. Migraciona kretanja

Proučavanje migracija predstavlja [illegible] migracionih kretanja [illegible] i među njima dodirima [illegible] tako i na širim geografskim prostorima [illegible] ništva ima poseban značaj u procesu akulturacije, koji je široko zal[illegible] oblasti [illegible]

[illegible] okoline, a koja mogu poslužiti u proučavanju [illegible], kao i njihovih drugih etnol[ošk]ih karakteristika.

1.1. Migracije u prošlosti

[illegible] ekonomskim, političkim i drugim [illegible]

U kasnom srednjem vijeku, a naročito u XIV i XV vijeku, na području Usore i Soli kome pripada i Gračanica s okolinom, česta su vođena [illegible] Zbog toga su ovi kr[ajevi] [illegible] bili pod [illegible]

[illegible] Dr Dušan Brzović [illegible]

[illegible] Dr Petar Vlahović [illegible]

[illegible] XIV [illegible] XV [illegible]

[illegible] je bježalo, a kad bi [illegible] doseljavalo neko drugo [illegible]

U XVI vijeku, a i kasnije [illegible] stanovništvo iz južne Hercegovine [illegible] usmjeravana mnogo više [illegible] ali Vla[illegible] oblasti, jer su s pomjeranjem [illegible] izacija je bila [illegible] Hercegovine [illegible] novog stanovništva [illegible] područje.

[illegible] Hercegovine [illegible]

U našim ranijim izlaganjima istakli smo [illegible] a i nakon njih u Gračanicu i njenu [illegible] Pr[illegible] begovići [illegible] drugi u Gračanici [illegible] Avdagići i Halilčevići u Stjepan Polju, Buljubašići u Malešićima; Halilovići, Sulejmanovići i Alibaši[ći] u Babićima, Hajrići u Donjoj Orahovici i spahići u Piskavici.

Krajem XVIII i početkom XIX vijeka u Gračanicu [illegible] muslimanskih porodica iz Srbije [illegible] mjesta u Srbiji [illegible] Kobutići [illegible] Osmanbegovići, Begići i drugi.

Dosta muslimanskih porodica iz Srbije [illegible] u okolinu Gračanice [illegible] Srbije su [illegible] Lohinje, Ibrahimovići u [illegible] Džananovići u Donjim Dobošnicama [illegible] Miričini i drugi.

Muslimanske porodice koje su se doselile [illegible] Sandžaka i Crne Gore su [illegible] Hatemići, Ferhatovići [illegible] Donjoj Rašljevi [illegible]

176. Izvještaj Islamske vjerske zajednice u Gračanici upućen 25 [illegible] vjerske zajednice Sarajevo (rukopis), str. 1-39, Gračanica [illegible]

U XVIII i u prvoj polovini XIX vijeka u ovo područje useljavaju [illegible] pojedinačno i muslimanske porodice iz Bosanske krajine. [illegible] Kozarići u [illegible] utvrdili smo da su porijeklom iz Bosanske Krajine [illegible] Badžići u Donjoj Orahovici i Mahmutovići [illegible]

[illegible] Hrustanovići [illegible] Omerovići [illegible]

Ovo područje [illegible] Hercegovine, Crne Gore [illegible] Kokin Brod [illegible] Šepke [illegible]

[illegible]

Ispitujući porijeklo srpskih porodica u Gračanici utvrdili smo da su [illegible] porijeklom iz Hercegovine, Jeftići iz Čajniča [illegible] porodica [illegible] iz Hercegovine i Crne Gore [illegible] jedan od većih crnogorskih rodova na Ozrenu [illegible] u XVIII vijeku. Njihovih [illegible] (Ignjatijevdan) koji su se ovdje doselili u XVIII vijeku. Njihovih ogranaka ima pod raznim prezimenima u [illegible] najviše u selu Stupарима i Vasiljevcima (danas ova naselja pripadaju opštini Lukavac). Ovaj rod je porijeklom iz Vasiljevića [illegible] Marjanovići [illegible] Paklenici i Brusnici [illegible] kao i Todorovići u Krtovi došli su u XVIII vijeku iz Bjelopavlića [illegible]

377 Jovan Cvijić, Balkansko poluostrvo i Južnoslovenske zemlje, str. 131

378 Isto, str. 132

379 M. S. Filipović, Ozren [illegible] str. [illegible]

380 Milenko S. Filipović, [illegible] Z.N.Ž.O.J.M.N.S., [illegible]

[illegible]

[illegible] Na Ozrenu [illegible] zapadne Bosne.[382]

Poznato je takođe [illegible] makedonskih [illegible] balkanskog [illegible] Kostić [illegible]

U drugoj polovini XIX vijeka u Gračanici [illegible] Od Jevreja [illegible]

381. Detaljnije o porijeklu srpskih [illegible] Skipovca [illegible]

382 M. Filipović, Ozren [illegible] str. [illegible]

383 Vasilija Kolukorić [illegible] Koste [illegible] trgovca (1849-1914), Glasnik Etnografskog instituta SANU, XXVII [illegible] Beograd, 1978.

oko 1865. godine Abinun Salomon, a zatim porodice Alkalaj, [illegible] Finci, Koen, Papo, Pesah, Pinto i Pinhas.[264] Od aškenaza [illegible] porodice Bauer, Berger, Brener, Filer, Gattn[illegible] Rozner, Winter, Kolman i [illegible] [illegible] porodice bavile su se uglavnom trgovinom i preduzetništvom, a [illegible] njihovi domaćini bili su u Gračanici [illegible] i dr.

Navedene jevrejske porodice živjele su u Gračanici sve do drugog svjetskog rata. Poslije [illegible] u Gračanicu se vratila samo porodica Papo, odnosno [illegible] koji su preživjeli rat.

Danas u ovom području ne živi ni jedna jevrejska porodica, a [illegible] muški potomak porodice Papo [illegible]

Z[illegible] austrougarske uprave kao i u periodu između dva [illegible] [illegible]), Toman (Česi), Gadža (iz Gračanice), Deb[illegible] [illegible] Tukići (iz Tuzle), Parići (iz Dalmacije), Taborski (Česi), Zukije [illegible] (Poljaci), Kovačevići (iz Like) i Butkovići. U Karanovcu su bile [illegible] porodice Rop (Česi) i Pecival (Slovenci).

3.2. Savremene migracije

Savremene migracije [illegible] ekonomsko-socijalni, demografski i drugi faktori. U daljem našem izlaganju [illegible] migracije na području Gračanice [illegible] racionih kretanja u pogledu useljavanja [illegible] [illegible] posebno onima koja se odnose na [illegible] promjene [illegible]

3.2.1. Migracioni saldo u ukupnom stanovništvu Gračanice u razdoblju od 1953-1981.godine

S obzirom na to da raspolažemo popisnim podacima [illegible] četiri popisa, kao i podacima [illegible] natalitetu i [illegible] migracioni saldo za ovo područje kori[illegible]

264 [illegible]

[illegible]

[illegible] P[illegible] ukupan broj stanovnika prema drugom popisu
[illegible] ukupan prirodni priraštaj između prvog i drugog popisa

Prema izračunatim pokazateljima [illegible] [illegible]nička opština je imala negativan migracioni saldo [illegible] period 1971-1981. kada je on bio pozitivan, što [illegible] je samo u tom periodu bio veći broj imigranata od broja emigranata (Tabela broj 30).

Tabela br.30.

Migracioni saldo u ukupnom porastu stanovništva opštine Gračanica u periodu od 1953-1981. godine

Period	Prirodni priraštaj stanovništva Broj	Migracioni saldo Broj	Porast stanovništva Broj
1953-1961.	6581	-1054	[illegible]
1961-1971.	[illegible]	-4380	[illegible]
1971-1981	7361	112	10365
1953-1981	20197	-4322	7249
			24519

Izvor: *Samostalna izračunavanja na bazi popisnih podataka i podataka [illegible] statistike*

Iz prezentiranih podataka u tabeli moguće [illegible] stanovništva na području gračaničke opštine [illegible] [illegible] od prirodnog kretanja [illegible], dok je migraciona komponenta [illegible] periodu, bio negativno uticala, tj. usporavala njegov ukupan porast.

Najveći broj iseljenika u ovom području [illegible] 1961-1971. godine [illegible] seoskog stanovništva [illegible] se u drugim mjestima širom Bos[illegible] migracioni saldo zabilježen je u periodu [illegible] dovesti u vezu s nizom faktora od kojih [illegible] Naime, u tom periodu otvaraju se [illegible] privredni pogoni koji omogu[illegible]

265 Dr Dušan Breznik, [illegible]

[illegible] skim mjestima (Tuzla [illegible]) [illegible] potreb [illegible]

4.2.2. Stanovništvo opštine Gračanica prema nekim migracionim obilježjima

S obzirom da [illegible] pima, to ćemo ovdje u [illegible] opštine Gračanica prema [illegible]

[illegible] stanovništvo. Selidbeno stanovništvo [illegible] iste opštine), zatim na [illegible] međurepubličke [illegible]

Tabela 31

[illegible] 1961 [illegible]

Godina popisa	Ukupno stanovništvo	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1961	40695 100,0	32681 80,3	3365 8,3	4343 10,6	306 0,7		
1971	46950 100,0	36685 78,1	4450 9,4	5325 11,3	424 0,9		
1981	54311 100,0	40561 74,7	7078 13,0	5970 11,0	622 1,1	14	66

[illegible] Popis stanovništva 1961, Migraciona obilježja, Rezultati za naselja knj. XII, Beograd, 1966; SZS, [illegible]

[illegible]

[illegible] Međutim [illegible]

[illegible] popisa, u popisu 1981 [illegible] selidbeno stano[illegible] po starosti [illegible] Prema tom [illegible] selilo [illegible] žensko stanovništvo [illegible] žena je bilo 9888 (71,9 [illegible] ništvo kako žensko tako i muško [illegible] ukupnog selidbenog muškog stan[illegible] 39 godina. Od ukupnog selidbenog muškog [illegible] ili 47,7%, a od ukupnog ženskog [illegible] grupi bilo je 1844 [illegible]

ništva 1981. godine od ukupn[illegible] radnika u [illegible] godine [illegible] Od 12687 radnika u mjestu stanov[illegible] u ostalim opštinama iste Republike [illegible] inostranstvu u predstavništvima građan[illegible] karakteristika stanovništva opštine [illegible] 1983.

188. Ovo je karakteristično i za [illegible] stanovništva Tuzle, Zbornik radova XXXIV [illegible] Salih Kulenović [illegible] str. 208, Tuzla, 1987.

189. Šteta je što nisu publikovani podaci [illegible] opština, kao što je to urađeno s popi[illegible] godine veći broj doseljenih iz drugi[illegible] su sljedeća naselja: Gračanica (14[illegible]) [illegible] Sočkovac (207), Lukavica (202), Mi[illegible] Kakmuž (173) i Džakule (170) [illegible] Porječina, G. i D. Skipov[illegible]

[illegible] kod svih migranata [illegible] da u preseljavanju [illegible] grupe u preselj[illegible] ostale [illegible] Prema istraživanjima dr Dušana Breznika u [illegible] aktivnost migranata prema [illegible] i nepoljoprivrednim djelatn[illegible]

Podaci o vremenskom periodu doseljavanja (Tabela br. 32) [illegible] da je najintenzivniji period doseljavanja bio [illegible] podacima popisa iz 1961.), a prema popisu 19[illegible] doseljavanja bio je u vremenu od 1953-1960.godine.

Tabela br.32

Imigrantsko stanovništvo [illegible] prema periodu doseljavanja [illegible] popis 1961. i 1971.

Godina popisa	Ukupno doseljenih	[illegible]	[illegible] 1945	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
1961 %	8034 100,0	2001 24,9	570 7,1	1408 17,5	1857 23,1	-	2198 27,3			
1971 %	10089 100,0	1351 13,4	420 4,2	1102 10,2	-	2368 23,4	-	1987 19,7	1860 18,4	1001 9,9

[illegible] tabela

Prema popisu 1981.godine podaci o vremenskim periodima doseljavanja pokazuju da je najintenzivniji period doseljavanja bio u vremenu od 1971-1981.godine kada je ukupan broj doseljenih iznosio 2596 [illegible], a odnosno 36,4%.[391] (Tabela br.33) Osim ovog značajan period doseljavanja bio je od 1961. do 1965. godine kada su se ukupno doselila 1004 lica [illegible] 14,1%. Ako se prezentira broj doseljenih po godinama, onda se najviše stanovnika doselilo 1980. godine (284), zatim 1978 (266) i 1979. (254 lica).

Od ukupnog broja doseljenih prema popisu 1981. godine udio ženskog stanovništva iznosio je 69,6%, a muškog 30,4%.

390 Dr Dušan Breznik, Demografski metodi i modeli, str. 249

391 Podaci [illegible] popisa 1981. godine o vremenskim periodima doseljavanja nešto su drugačije [illegible] podaci o broju [illegible] 1971. godine [illegible] ovog popisa [illegible] doseljenim i s [illegible] drugim popisima nije bilo.

Tabela br.33

Imigrantsko stanovništvo [illegible] prema periodu doseljavanja [illegible]

Period doseljavanja	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	61 0,9	[illegible]	[illegible]	691	[illegible]	[illegible]	[illegible]	1004	[illegible]	2596
[illegible]	10	58	[illegible]	196	314	[illegible]	352	[illegible]	[illegible]	747
[illegible]	54	[illegible]	156	495	[illegible]	561	62[illegible]	608		1849

Izvor: RZS [illegible]

Podaci prema tipu naselja pokazuju d[illegible] seoskog, a zatim iz gradskog područja (Tabela br. 34). [illegible] pratiti prema popisu 1981. godine [illegible] je prilikom ovog popisa umjesto demografske uzeta pravna definicija naselja.

Tabela br.34.

Imigrantsko stanovništvo opštine Gračanica prema tipu naselja iz kojeg se selilo (popis 1961. i 1971.).

Godina popisa	Ukupan broj doseljenih prema [illegible] "tip naselja"	Tip naselja: Seosko	Mješovito	Gradsko
1961 %	8000 100,0	6427 80,3	510 6,4	1063 13,3
1971 %	10065 100,0	8173 81,4	5[illegible] 5,7	14[illegible] 13,9

Izvor: podaci iz [illegible]

5.2.3. Dnevne migracije

Na području gračaničke opštine veoma su intenzivne d[illegible]. Na području gračaničke opštine [illegible] prema gradu Gračanici koja svojim ut[illegible]. One su najintenzivnije prema gradu Gračanici koja svojim ut[illegible] i đake putnike. Dnevne migracije [illegible]

[illegible] područja koji [illegible]

[illegible] od kojih je 17 [illegible]

[illegible] ništva seoskog područja s gradom Gračanicom najbolje se [illegible] frekvencija lokalnog putničkog [illegible]

Tabela br 35

Frekvencija lokalnog putničkog saobraćaja u mjesnim zajednicama gračaničke opštine

Redni broj	Mjesna zajednica	Broj linija: Iz centra u mjesnu zajednicu	Broj linija: Iz mjesne zajednice	Ukupno polazaka i dolazaka kroz mjesnu zajednicu
01	Gračanica			181
02	Pribava			52
03	Donja Lohinja			52
04	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
05	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
06	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
07	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
08	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
09	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
10	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
11.	Sočkovac	1	1	[illegible]
12.	Karanovac	10	10	18
13.	[illegible]	3	3	10
14.	[illegible]	9	9	[illegible]
15.	[illegible]	7	9	[illegible]
16.	Malešići	[illegible]	[illegible]	18
17.	Lukavica	10	9	[illegible]
18.	Gornji Skipovac	8	8	[illegible]
19.	Babići	2	2	[illegible]
20.	Piskavica	12	12	[illegible]
21.	Škahovica	2	[illegible]	[illegible]
22.	Vranovići	[illegible]	6	[illegible]
23.	Soko	[illegible]	6	[illegible]
24.	Doborovci	5	5	22
25.	Džakule	9	9	16
26.	Prijeko Brdo	3	[illegible]	[illegible]
27.	Donji Skipovac – saobraća [illegible] Doboj [illegible] Lukavac	4	4	[illegible]

Podaci u tabeli preuzeti iz DP "AVIS" u Gračanici

104 Informacija o nekim pitanjima i problemima prevoza putnika na području opštine, RO „Prevoz putnika" Gračanica, str. 5, Gračanica, 1989.

[illegible] Isto, str. 3

4. Nacionalni sastav stanovništva

Nacionalni sastav gračaničke populacije je različit [illegible] Najbrojnija naroda na ovom području su Muslimani i Srbi, koji prema popisu 1981 čine 94,6% ukupnog stanovništva.

Analizom podataka o nacionalnom sastavu stanovništva [illegible] općini (Tabela br. 36) uočavamo da [illegible] većinski narod Muslimani [illegible] kroz tri sukcesivna popisa [illegible] povećao za 6063 lica, odnosno za [illegible] od 1961. do 1971. godine povećao [illegible] 1971. do 1981. godine broj Muslimana [illegible] broj Srba se u procentualnom iznosu smanjio za 30,0% u [illegible] u 1981. godini. Slične tendencije bile su prisutne i na [illegible] Hercegovine u kojoj se udio srpskog stanovništva u ukupnom [illegible] smanjio sa 42,9% u 1961. godini na 37,2% u 1971. godini odnosno na [illegible] u 1981.[394]

Iako ne raspolažemo podacima o natalitetu i mortalitetu [illegible] naroda pojedinačno, kao ni o njihovim migracionim kretanjima, mislimo [illegible] komponente nisu tako značajne za navedene promjene, ali ih ne treba ni zanemariti. Porast broja Muslimana i smanjenje broja Srba i Hrvata u ovom području u navedenom periodu u uskoj je vezi [illegible] Muslimana. Naime poznato je da se od 1948. godine [illegible] statistička definicija muslimanske narodnosti [illegible] od "muslimana neopredjeljenih" do "Muslimana" (u smislu etničke pripadnosti) [illegible] "Muslimana" (u smislu narodnosti).[395] Zbog toga se udio muslimanskog stanovništva u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine neravnomjerno [illegible] 1948. godine iznosio je 30,7%; 1953.- 31,3%, 1961. - 25,7 [illegible] 1971. i 1981. godine [illegible] odnosno 39,5%. Ovi podaci jasno pokazuju da se ne radi o realnim već o statističkim promjenama nacionalne strukture stanovništva Bosne i Hercegovine.

Najmanji postotak muslimanskog stanovništva u Bosni i Hercegovini je 1961. godine zato što je metodologija popisa iz te godine predviđala mogućnost izjašnjavanja za muslimansku etničku pripadnost i na Jugoslavene nacionalno neopredjeljene, što je imalo za posljedicu smanjivanje broja Muslimana u ukupnom stanovništvu. Međutim, kada je popis stanovništva 1971. godine po prvi put potvrdio Muslimane kao narodnost, broj nacionalno neopredjeljenih Jugoslavena bitno se smanjio. Zbog toga popisani podaci iz 1971. godine daju najrealniju sliku brojčanih odnosa i teritorijalnog razmještaja pojedinih naroda na području Bosne i Hercegovine.

394 Stanko Žuljić, Narodnosna struktura Jugoslavije i tokovi promjena, Ekonomski institut Zagreb, str. 49, Zagreb, 1989.

395 Isto, str. [illegible]

Tabela br. 36

Nacionalni sastav [illegible] (popis 1961, 1971. i 1981. godine)

Narodnost	1961 Broj	1971 Broj	1981 Broj	Indeks 1981/1961
Ukupno	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
%	100,0	100,0	100,0	
Muslimani	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
%	66,5	[illegible]	[illegible]	
Srbi	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
%	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
Hrvati	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
%	[illegible]	0,4	[illegible]	
Crnogorci	29	45	50	67,0
%	0,0	0,1	0,0	
Makedonci	6	9	13	[illegible]
%	0,0	0,0	0,0	
Slovenci	19	2	1	[illegible]
%	0,0	0,0	0,0	
Albanci	7	16	10	[illegible]
%	0,0	0,0	0,0	
Mađari	13	6	2	[illegible]
%	0,0	0,0	0,0	
Romi	—	1	24	—
%		0,0	0,0	
Nisu se nacionalno izjasnili prema čl. 170 Ustava SFRJ	—	55	234	—
%		0,12	0,43	
Jugosloveni	[illegible]	184	2047	
%	[illegible]	0,4	[illegible]	
Ostali i nepoznati	40	140	358	
%	0,1	0,3	[illegible]	

zatim u vezu s jačanjem [illegible] kao Jugoslaveni, kao i u vezu s međurepubličkim [illegible] ništva, koji se izjašnjavaju kao Jugoslaveni, kao i u vezu s međurepubličkim migracijama.

Brojno kretanje i prosječna veličina domaćinstava

U poslijeratnom periodu na području opštine Gračanica [illegible] domaćinstava. (Tabela br.37)

Tabela br.37

Kretanje sta[illegible]ištva i domaćinstava na području opštine Gračanica u periodu od 1948-1981.

Stanovništvo i domaćinstva	Godine popisa 1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	Indeks 1981/1948
Stanovništvo	30820	34114	40695	46950	54311	176,2
Domaćinstva	5717	6494	8341	10444	13856	242,1

Izvor: [illegible] *Popis stanovništva i stanova 1971, Stanovništvo [illegible] ... 1948, 1953, 1961 i 1971. i stanovi u 1971. Rezultati po naseljima i opštinama, knj. VII, Beograd, 1975; RZS, Popis stanovništva [illegible] 1981. Stanovništvo i domaćinstva. Uporedni podaci 19[illegible]* [illegible] Sarajevo, 1982.

[illegible]

[illegible]

Promjene u veličini ... [illegible] ... smanjenjem broj ... [illegible] ... u vezi sa smanjenjem prirodnim priraštaju ... [illegible] ... kao i s ostalim pojavama demog... [illegible] ... (agrarizacije ... [illegible]

[illegible]

... ijivanje stopa nataliteta ... [illegible]
... nstva, kao i povezanja udje... [illegible]

Prosječan broj članova doma... [illegible] ... vijenih i nerazvijenih područja u ... [illegible] ... područjima u Jugoslaviji (Vojvodina ... [illegible] ... jek je ispod jugoslaven... [illegible] ... od jugoslavensk... [illegible] ... područja u Jugosl... [illegible] ... periodu od 1948. d... [illegible] ... 1,0 u 1981. godini

[illegible]

VI
ETNIČKE OSOBINE STANOVNIKA

Na teritoriji Bosne i Hercegovine [illegible] geografskih oblasti [illegible] odgovaraju između pojedinih tih geografskih oblasti, materijal od kojeg su [illegible] nošnjama (kroj, ornamentika, materijal od kojeg su predmeti [illegible]) u Bosni i Hercegovini [illegible] nošenja pojedinih dijelova i dr.) u Bosni i Hercegovini [illegible] zatim srednja i istočna [illegible] oblasti, zapadna Bosna i Hercegovina, koje također čini cjelinu za sebe. Dakle, [illegible] cjelina i Posavina, koja, također čini cjelinu za sebe [illegible] u Bosni i Hercegovini postoje tri tipa seoskih nošnji, i to: dinarske [illegible] srednjobosanske nošnje i posavske nošnje.[404] Posebnu grupu [illegible] posavske.

Narodne nošnje na području Gračanice i okoline pripadaju [illegible] srednjobosanskim i djelimično posavskim nošnjama. S [illegible] srednjobosanske i posavske nošnje su međusobno [illegible] [illegible] Kreševa i Fojnice) [illegible] Vrhovine.[405]

Kako na području Gračanice i okoline [illegible] Muslimani i Srbi [illegible] u našem narednom razmatranjima prezentiraćemo muslimansku i srpsku [illegible] [illegible] u Donjoj i Gornjoj [illegible] i Donjem i Gornjem Skipovcu.

1.1. Muslimanska seoska nošnja

A. Muška nošnja

Svakodnevna muška nošnja u ljetnom periodu sastoji se od košulje i gaća, pelengaca, jecerme, kape "bjelice" ili "ćulaha", vunenih čarapa i opanaka.

Gaće su sašivene od glat-tkanog lanenog [illegible] i dosta širokim turom (Sl.29). Nogavice su, također dosta široke i [illegible] do članaka. Oko pojasa gaće su "nabrane" a vežu se "svitnjakom" [illegible] koji je provučen kroz "obašve". Preko gaća nose se "pelengace" od [illegible] koje su krojene isto kao i gaće.

404 Zorislava Ćulić, Narodne nošnje u Bosni i Hercegovini, Zemaljski muzej, Sarajevo [illegible] 1963.

405 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Košulja je sašivena od pamučnog [illegible] Krojena je bez [illegible] [illegible] Oko vrata [illegible] Rukavi su joj dosta široki [illegible] [illegible] bogatijih [illegible] Košulja se [illegible]

Preko košulje nosila se jecerma,[407] [illegible] kupovnog platna bez rukava [illegible] "pešovi"[408] prebacivali jedan preko drugog [illegible] zatvoren.

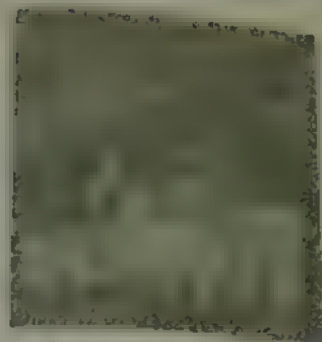
U zimskom periodu preko jecerme [illegible] sukna,[409] sa dugim rukavima, dug do pojasa bez [illegible] sašiven od crnog [illegible] je bio opšiven gajtanom. Zimi su se preko [illegible] širokim turom koje su također od crnog sukna.

406 A.Škaljić, navod.djelo, str. 150 [illegible]

407 Isto, str. 24 [illegible] jecerma, [illegible] nošnje

408 Isto, str. 51 [illegible] usamićeni kraj na prsima [illegible] prednjica, skut, [illegible]

409 U ovom kraju sukno [illegible] se nalazile u Lukavici [illegible] od željeza

[illegible] Kojeg se obmotavao [illegible]

[illegible] jemenije, a kasnije [illegible] peručalje [illegible]

Muška djeca [illegible] preko košulje [illegible] gunja [illegible] čarape i opanci od goveđe kože (Sl.31.). [illegible] su se nosile bij[illegible]

Muslimanska seoska muška nošnja [illegible] izobičajena. Jedin[illegible] uvijek na starijim ljudima mogu vidjeti pojedini odjevni predmeti nekadašnje tradicionalne nošnje kao što su: šalvare[422], košulje, kape i dr.

420. A.Škaljić, isto, str. 551. saruk m. [illegible] oko kape, čalma.

421. Isto, str. 75: ahmedija f. (ar.) čalma, saruk, tanko platno [illegible] izvezene grane, zove se [illegible] ahmedija. Prva ahmedija je hodžinska oznaka, d[illegible] po kome su žut[illegible] hadžijska oznaka.

422. Isto, str. 580: šalvare pl.t. (pers.) široke hlače koje nose muslimanski seljaci [illegible] uglavnom hadžije.

Svakodnevna ženska nošnja sastoji se [illegible] jeleka[423] [illegible] pojasu vunenih čarapa i opanaka "putravac" [illegible] Prilikom odlaska u grad ili u neko drugo [illegible] [illegible] da se još i "pamuklija" [illegible] a na nogama kožne jemenije.

Košulja se nosila preko gaća, a bila je duga do članaka [illegible] od "predenog konca" (kon[illegible] [illegible]

[illegible] tokova.

[illegible]

[illegible] duga do pojasa [illegible]

Oko pojasa opasivao se vuneni šal ili crvena "haspurlija", kupovna [illegible] više puta presavije.

[illegible] crvene čohe, a preko nje ga cembe[illegible] pravougaonu bijelu maramu od pamučnog platna domaće izrade koja je na dva kraja ukrašena vezom.

U svečanim prilikama djevojke su takođe nosile fesove od crvene čohe ukrašene [illegible] ("farculc"), pa su se [illegible] razlikovale od udatih žena. [illegible] djevojke su se razlikovale od udatih žena i po tome što su plele kosu u dvije i više pletenica i spuštale ih niz

423. Isto, str. [illegible] u našem slučaju radi se o ženskom prsluku.

424. Isto, str. [illegible] Muslimanke [illegible]

425. Isto, str. [illegible] pamuk [illegible]

426. Isto, str. [illegible] okvir [illegible] na kojem je razapeto [illegible]

427. Isto, str. [illegible] je šarena pamučna [illegible]

428. Isto, str. [illegible] madžarska zlatnik koji se [illegible] dukat nalazio promjer [illegible]

[illegible] i pokrivale [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] prorjeđ[illegible]

Od 1924 [illegible] dimije[429] [illegible] 20. vijeka [illegible]

Na nogama žene i djevojke [illegible] i opanke "putravce" [illegible] ili na kakav vašar, veselje [illegible] umjesto opanaka nosile su se kožne jemenije odnosno plitke cipele.

I na kraju recimo i to da su se bogatije djevojke i žene kitile dukatima koji su prišivani na prednjem dijelu [illegible] ogrlice. U ušima su se nosile [illegible] belenzuke[433]. [illegible] fesmeta[434] i srebrenu, a kupovan je od kujundžija. [illegible] je uglavnom bio

429. Isto, str. 304: [illegible] Muslimanke koje [illegible]

430. Isto, str. 513: peča f. (tur.) koprena na licu od crnog tankog platna kojim su Muslimanke pokrivale lice kad izlaze na [illegible]

431. Isto, str. 647: zar m. (ar.) ženski zavitak u kome su Muslimanke zamotane i pokrivene [illegible] na ulicu.

432. Isto, str. 218: dimije [illegible] a nogavice vežu ispod koljena [illegible]

433. Ljiljana Beljkašić Hadžidedić, [illegible] Hercegovine [illegible]

434. A. Škaljić, isto, str. [illegible]

435. Isto, str. [illegible] zlatnih lančića [illegible]

[illegible]

1.2. Srpska seoska nošnja

[illegible]

1. Ozrenska nošnja

[illegible] uglavnom je [illegible] ova nošnja izlazi [illegible] Ozrena [illegible] Jedino prema jugu [illegible] Krivaje i Gostovića. Ovaj tip nošnje [illegible] stanovništvo Ozrena smatra [illegible] Magla[illegible] ili Ozrencima.[438]

U prošlosti, na području Ozrena [illegible] ženidbene veze su se uglavnom sklapale [illegible] nošnje. Iako su, na primjer, veoma rijetke [illegible] srpskog stanovništva na desnoj strani Spreče [illegible]

a) Muška nošnja

Mušku ljetnu nošnju sačinjavaju [illegible] gunj[illegible]

[illegible] Isto, str. 186: ćefini, kefini m. (ar.) bijelo pl[illegible]

[illegible]

[illegible] Milenko Filipović, Ozrenjaci ili Maglajci, str. [illegible]

[illegible] do početka 20. vijeka. [illegible]

[illegible] A. Škaljić, isto, str. 300 [illegible]

440. Isto, str. 456: melez m. (ar.) [illegible] upotrebljava se obično za gaće [illegible] je prtena, a polka pamučna i uslijed toga je dobio ovo ime.

441. Milenko Filipović, Ozrenjaci ili Maglajci, str. 355.

442. A. Škaljić, isto, str. 137: bensilah, silaj, silav m. [illegible]

443. Isto, str. [illegible]

444. Isto, str. [illegible]

445. Isto, str. 232 [illegible]

[illegible] kabile. Imao je [illegible]

[illegible] je gajtanom i [illegible]

U zimskom periodu preko gaća nosile su [illegible] (SI 33). Suknene [illegible] a po kroju su bile kao [illegible] Srba bili su najviše u modi do 1900. godine [illegible] godina ovog vijeka.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

447. Milenko Filipović, Ozren pod Maglajem, str. [illegible]

448. A. Škaljić, [illegible] odijela ili predmete od [illegible]

[illegible]

Imućniji ljudi [illegible]

[illegible]

b) Ženska nošnja

Osnovni [illegible] stilizovane biljne i geometrijske [illegible]

U prošlosti [illegible] prije bilo".). Nošenje ovog odjevnog predmeta [illegible] godine.

Oko pojasa i žene i djevojke se opasuju [illegible] srebrnim ili posrebrenim "paftama"[450] različit[illegible]

448. Milenko Filipović, Ozren pod Maglajem, str. [illegible]

449. Milenko S. Filipović, isto, str. 359.

450. A.Škaljić, isto, str. 507 pafte, pavte, sing. pa[illegible]

[illegible] ska nošnja [illegible] vojke su nosile samo jednu [illegible] i pozadi. Prednja pregača [illegible] [illegible] ukrašeno "potk[illegible]" [illegible] klečanja" i to [illegible] bijom "brdom". [illegible]

[illegible]

U ljetnom periodu preko košulje se nosi [illegible] ljetak [illegible] sašiven od sukna crne boje, bez rukava. Sprijeda je otvoren i ne zak[illegible]. [illegible] krasen je gajtanom. [illegible] djevojke su nosile "ljetak" od bijelog sukna koji je bio ukrašen vezom i čohom u boji.

U zimskom periodu mjesto "ljećica" nosila se suknena haljina s rukavima. Djevojke su nosile bijele, a žene crne haljine.

Za razliku od muškog gunja koji je dopirao nešto malo ispod pojasa, ženska haljina [illegible] duža. Na prsima [illegible] haljine pravljeni su komadi čohe u boji, široki 4-5 cm, a po njima ukrasi od gajtana. Nekada su haljine bile i vezene [illegible] prsima.

[illegible]

[illegible]

B. Trebavska nošnja

Trebav[illegible] [illegible] i djelomično živi srpsko stanovništvo [illegible] koje se po tipu nošnje potpuno razlikuje od srpskog stanovništva nastanjenog u ozrenskim i podozrenskim selima. Donja Lohinja je krajnje [illegible] [illegible] dokle dopire [illegible]

a) Muška nošnja

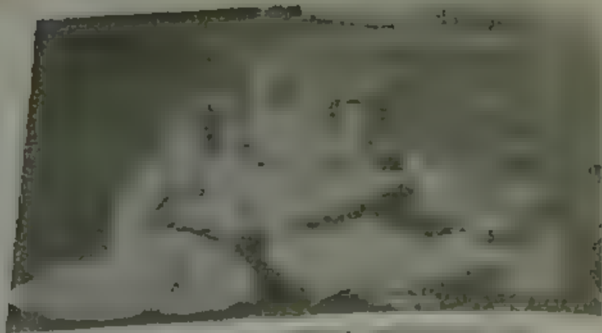
U ljetnom periodu muškarci su svakodnevno [illegible] predmete: košulju i gaće, "ljeć[illegible]" [illegible] opanke (Sl.37). U svečanim prilikama umjesto "ljećica" [illegible] ječerma.

Gaće su sašivene od lanenog (kasnije od pamučnog), a za svakodnevnu upotrebu od konopljinog beza. Nogavice su duge do poviše članaka i [illegible] su sužene. Pozadi gaće imaju manji tur [illegible]

451 A. Škaljić, isto, str. [illegible] [illegible] nekoliko značenja. U [illegible] vrsti starinske ženske kape koja je okolo ukrašena resama od svile [illegible] po [illegible] nanizani dukati, a povrh kalkana je tepeluk.

452. Isto, str. 339: ibrišim m, (pers.) vrsta svilenog konca

453. Isto, str. 610: tepeluk m [illegible] značenja. U [illegible] djevojačkoj kapi koja je izvezena srmom i zlatom.

[illegible] je sašivena od [illegible]

[illegible]

Preko košulje oblačio se "ječerm", kratak [illegible] bez rukava, [illegible]ven od crnog sukna. Šile su ga seoske žene svaka za potrebe svog domać[illegible]

U svečanim prilikama [illegible] bez rukava, sašiven od crnog sukna, ukrašen "ze'om" i gajtanom. Ovaj haljetak [illegible] kod terzija. Kod ovih majstora imućniji domaćini su naruč[illegible] [illegible] nekog drugog [illegible]

[illegible] ni "silav" za [illegible] kuću [illegible]

[illegible] muške nošnje u svečanim [illegible] od vune [illegible] nosili su se i peškiri od pamučnog predivа [illegible] zelenom, plavom, žutom i "šećernom" bojom. Peškiri su ukrašeni [illegible] resama na krajevima. Peškir se nosio tako što se jednim krajem [illegible] ispod pazuha [illegible]

[illegible] periodu preko [illegible] su se gunjevi od crnog sukna koji su sprijeda ukrašeni zlatom [illegible]

[illegible]

b) Ženska nošnja

[illegible] svečanim prilikama i cipela (Sl.38).

Sl. [illegible]

Sl. 39. [illegible]

Košulja je sašivena od tkanog [illegible] pamučnog beza. Duga je do članaka. Rukavi su dosta široki, dugi su do ispod lakata, a po obodu ukrašeni

154. A. Škaljić, isto, str. 579: šajak m. (tur.) sukno, vrsta grube čohe

[illegible] Sprijeda [illegible]

[illegible] su skrojene od dvije [illegible] od pamučnog beza zvanog "kutija" [illegible]

[illegible] počele nositi kecelju "na falte" [illegible]

Preko košulje oblačio se "jelek" bez rukava, koji su žene šile od [illegible] sukna i to svaka za potrebe svog domaćinstva. Mjesto "jeleka" [illegible] gornji haljetak bez rukava, sašiven od plišta ili nekog drugog [illegible] je ukrašavan "zlatnim širitom", srmom i gajtanom. Sprijeda [illegible] je sužen i ne zakopčava se. Djevojke i mlade [illegible] jelek [illegible] boja.

U zimskom periodu sastavni dio ženske nošnje bio je [illegible] s rukavima, dug do ispod bedara. Sprijeda je ukrašen [illegible] gajtanom. Gunjevi su naručivani kod terzija[457], a nosile su ih [illegible] samo u Trebavi, nego i u jednom dijelu bosanske Posavine [illegible] u Donjem Žabaru[458].

Na glavi djevojke su nosile kupovne marame, a udate žene [illegible] "premetače" od pamučnog glat-tkanog beza, koje su na krajevima [illegible] svilom.

Na nogama su se nosile vunene čarape, uglavnom [illegible] "putravci" od govede kože. U svečanim prilikama nosile su se [illegible] "kundure" zanatske izrade.

Uz odjeću, naročito u svečanim prilikama, nosio se i nakit. Djevojke i nevjeste nosile su dukate na čelu, a oko vrata ogrlice od bisera ili "tahra" [illegible] ruku belenzuke od mesinga ili kojeg drugog materijala. Bogatije žene su oko [illegible] nosile ogrlice od dukata, siromašnije su nosile "tahre", a one najsiromašnije "đinđuve".

[illegible]

456. [illegible]

457. [illegible] kod terzije Milana [illegible] Skipovcem, a pripada [illegible]

458. [illegible] Donji Žabar, monografija, izdavač: Mjesna zajednica Donji Žabar [illegible]

[illegible]

1.3. Gradske nošnje

[illegible]

Sve do početka 20. vijeka [illegible] Bosne i Hercegovine [illegible] su prilično ujedna[illegible] odnosno nacionalne razlike [illegible] tog vremena. Svako veće mjesto u Bosni i Hercegovini [illegible] karakteristično samo za nošnju tog grada [illegible] mogao raspoznati Sarajlija od Tuzlaka [illegible] primjer, na području sjeveroistočne Bosne [illegible] [illegible], brčanski i vojnički, a međusobn[illegible]

Klasne razlike [illegible] primjer, dok su odjeća [illegible] njih tkanina, ukrašena [illegible] krojena od jeftinijih [illegible] od kvalitetni[illegible] razliku od begova [illegible] tamnim gajtanom.

459. Prilikom [illegible] Kulenović [illegible]

460. Zorislava Culić [illegible]

461. Ljiljana Beljkašić-Hadžidedić [illegible] "Narodne nošnje [illegible]" 1983.

462. R.(ade) Peleš, Muslimanska [illegible] istočne Bosne [illegible]

[illegible]

Muslimanska nošnja

a) Muška nošnja

[illegible]

[illegible] ... nova izrađenih od [illegible] ... Najčešće su se nosili [illegible] ... četiri niti od tanko [illegible]

[illegible] Ljiljana Hadžidedić, Gradska [illegible]

[illegible] ... B. Petes ... [illegible] ... str. 74-86

[illegible] A. Škaljić [illegible]

[illegible] ... može se vidjeti da su [illegible]

[illegible]

[illegible] Ova se nošnja [illegible]

Izrađivala je od [illegible]

467. A. Škaljić [illegible] ... sa Istoka [illegible]

468. Isto, str. [illegible] ... u raznim bojama [illegible]

469. Isto, str. [illegible] ... šarene basme [illegible]

470. Isto, str. 144 [illegible] ... su izrađene od [illegible]

471. Isto, str. 95 [illegible] ... tkanine i na prsima [illegible] ... posuvraćeni čita [illegible]

472. Upor. Lj. Hadžidedić, isto [illegible]

473. A. Škaljić, isto, str. [illegible]

[illegible] bio karakter [illegible]

[illegible] rukavima [illegible]

Bogatiji Muslimani [illegible] postavljen [illegible]

Na glavi se [illegible] kapa u vidu kalote od valjane vune. Oko ove kape omotavan [illegible][476] [illegible] šalovi crvene boje ("krmezi"). [illegible]

U zimskom periodu na nogama su se nosile [illegible] Preko čarapa obuvale su se mestve,[478] poluduboke cipele [illegible] donom. Preko mestvi obuvale su se jemenije,[479] [illegible] u boji (obično je to bila crvena boja) sa zavrnutim [illegible] žene su s Istoka, pa su tako dobile [illegible] vijeka pod uticajem zapadn[illegible] kundure, cipele dosta grube izrade s debljim donom [illegible]

Za vrijeme austrougarske uprave u muškoj muslimanskoj nošnji postepeno prodiru zapadnoevropski modni detalji [illegible] čarape tvorničke izrade, zatim košulje i gaće od [illegible] proizvodnog

474 Upor. Lj.Hadžidedić, navedeno djelo pod 501, str. [illegible]

[illegible] A. Škaljić, isto, 200: ćurak m. (tur.) muški kaput postavljen [illegible] bunda [illegible] bili dugi i kratki. Kratki se naziva još i ćurčić

476 Isto, str. 161. čalma f. (tur.) platno omotano oko fesa [illegible] kape [illegible]

[illegible] Medjidu [illegible]

[illegible] A. Škaljić, isto, str. 46. mêstva, pl mêstve f. (tur.) vrsta [illegible] vrlo tankim đonom bez peta. Oblače se na gole noge i na čarape [illegible] pri izlasku na ulicu navlače se firale, papuče ili kaljače

[illegible] Isto, str. 368. jemenije, jemenlije i [illegible] su sa Istoka kao jemenska izrada, pa otuda i ime; 2. papuče; 3. kaljače [illegible] firale

[illegible] Osim jemenija jemenske izrade, u Gračanici su se nosile i [illegible] jedrenske izrade [illegible] Gračan [illegible] trgovci [illegible]

[illegible]

b) Ženska nošnja

[illegible]

[illegible] najčešće u pastelnim [illegible] a rukavi do šaka. Ispod rukava [illegible] po rubovima [illegible] keričama", čip[illegible] su imale duži razrez na prsima a nisu imale [illegible] vijeka oko vrata se prišivaju [illegible] predjelu od koljena do članaka [illegible]

[illegible] platna kao i košulj[illegible] od "kumaša",[482] a siromašnije od "čita".[483] Nogavic[illegible] dnu su malo sužene i vide se ispod košulje [illegible] platna, ali i od platna u boji, obično crvenoj. Nastav[illegible] boji zvali su se "čitijane".[484] U Srebrenici [illegible] savaju samo nogavice u gaća, već ženske gaće [illegible] su se vezale učkurom od usukanog ispletenog [illegible] a nogavice buč'mom [illegible]

Početkom 19. vijeka djevojke i udate žene su [illegible] anterije. To je vrsta haljina koje su sprijeda otvore[illegible] prsima duboko izrezane. Imaju duge rukave koje [illegible] su se najčešće izrađivale od šamaladže [illegible] zlatovezom [illegible]

Preko anterije nosio se [illegible] materijala, a najčešće od raznih [illegible] tkanina [illegible]

481 Lj.Hadžidedić, isto, str. 1[illegible]

482 A. Škaljić, isto, str. 424. kûmaš m. (tal.) [illegible] starog [illegible]

483 Isto, str. 177. čit m (tur.) šarena pamučna tkanina, [illegible]

484 Isto, str. 175. Čitijane pl. t. (pers.-tur.) ženske gaće [illegible] dimija, koje su od drukčijeg platna od onog u dimija

485 Mr Salih Kulenović, Narodna nošnja u Osmačama kod [illegible] Kongresu Saveza udruženja folklorista Jugoslavije [illegible] Beograd, 1989

[illegible]

489. Lj. Hadžidedić, Ornamentika tradicijska nošnja u Sarajevu, str. 15.

490. A. Škaljić, isto, str. 3[illegible] [illegible] svilena baršunasta tkanina [illegible] rutavi samt.

491. [illegible] starinski kratak haljetak sa dugim, širokim i ra[illegible]

[illegible]

U prvoj polovini 19. [illegible] kape [illegible] plitke [illegible]

492. Isto, str. 2[illegible] [illegible]

493. Isto, str. [illegible] joj je obično od [illegible]

494. Isto, str. 216: [illegible] ili zehom i postavlj[illegible]

495. Isto, str. 334: [illegible] pamuklija.

496. Ljiljana Hadžidedić [illegible]

[illegible] ke, pogotovo one mlade, [illegible] bijele boje, ukrašene [illegible] kvadratnog [illegible] bijele boje, ukrašene [illegible] blizini rubova. Po rubovima [illegible]

[illegible] 19. vijeka ova mara[illegible]

U zimskom periodu na nogama su [illegible] bijele pamučne čarape. Preko čarapa žene su po kući nosile mestve, a [illegible] kožne cipele. Kućna obuća su bile [illegible]

[illegible]

Prilikom izlaska na ulicu muslimanske žene su [illegible] bošču", "lahurli šal", feredžu i zar.[499] Prilikom odlaska u [illegible] siromašnije [illegible] se ogrtale bohčom [500] [illegible] platna koje ih je prekrivalo od glave do koljena. Djevojke iz [illegible] nosile su "lahurlišal", kupovnu kvadratnu maramu od tankog [illegible] ukrašenu floralnim ornamentima i resama po ivicama.

[illegible] a je bila veoma skup haljetak. Krojena [illegible] crnim [illegible] ukrašavana [illegible] preko glave omotavale s dvije marame: jednom preko lica, a drugom preko [illegible] tako da [illegible] Preko tih marama prebacivala se [illegible] bijela bošča [illegible] od bijelog tkanog [illegible] Feredže su nosile samo bogatije žene kao i [illegible]

[498] A. Škaljić, [illegible] marama od [illegible] tkanine [illegible]

[499] Isto, str. [illegible] kojom se povezuje glava.

[499] Lj.Hadžidedić, Gradska tradicijska nošnja u Sarajevu, str. 17.

[500] A. Škaljić, isto, str. 149. bošča f. (pers.) pokrivač za glavu [illegible] četvrtougaonog [illegible]

[illegible]

[illegible]

Na [illegible] [illegible] bračno stanje i drugo. Na glavi je [illegible] tepelukom i počelicom [illegible] minduša[502] od srebra i zlata. Ok[illegible] korala i drugih materijala. U bogatim [illegible] rukama su nošene razne paftte [illegible]

1.3.2. Srpska nošnja

U drugoj polovini 19. vijeka u gradu [illegible] kao i u muslimanskim [illegible] materijalu od kojeg su rađene [illegible] te nošnje. U nošnji [illegible] konfesionalne razlike. [illegible] nekim manjim dijelovima [illegible] zatim u boji dimija i cipela u ženskoj nošnji [illegible]

a) Muška nošnja

Muška nošnja se sastojala od košulje i gaća [illegible] koporana", gunja kratkog i dugog [illegible] pamučnih čarapa i kožnih jemenija [illegible] izrade.)

[501] Lj.Hadžidedić, Gradska [illegible]

[502] A. Škaljić, isto, str. 513 [illegible] Muslimanke pokrivale lice kad [illegible] platna kojim su [illegible]

[503] Isto, str. 457 minduša [illegible]

[illegible]

[illegible] takođe od "atlasa" [illegible] Sprijeda se skopčavao "kovčama". Po koporanu se [illegible] ukrašen gajtanom. Sprijeda [illegible] Koporan se nosio i ljeti, ali je bio sašiven od [illegible] od čohe.

[illegible]

Oko pojasa opasivali su se crveni vuneni [illegible] i kožne "silaje" kao i Muslimani.

Na glavi se nosio crveni fes sa crnom kićankom, a na nogama [illegible]

[illegible] od čohe.

b) Ženska nošnja

Ženska nošnja se sastojala od: košulje, [illegible] dimija, pojasa, jeleka, libade, fesa, papuča, čarapa i cipela.

Košulja je krojena od tankog tkanog pamučnog beza uzvedenog [illegible] Sprijeda na prsima imala je izrez, a oko vrata "jaka" [illegible] kao i [illegible] od nešto debljeg [illegible] tkanog beza.

Dimije su se krojile od [illegible] "atlasa" [illegible] haljetka kao [illegible] Srpske i hrvatske žene od Muslimanki.[504] Međutim, to uvijek nije bilo pravilo. Iako su npr. dimije Srpkinja u Janji uglavnom krojene od svijetlih tkanina ("delin" i "batist")[505] U zimskom periodu nosile su se dimije od debljeg platna.

U ljetnom periodu preko košulje se nosio jelek sašiven od svile [illegible] boje, jako iskružen na prsima. Sprijeda, pri dnu, skopčavao se s jednim [illegible] dugmeta.

---

[504] Zorislava Čulić, Narodne nošnje u Bosni i Hercegovini, str. 2[illegible]

[505] Upor: S.Kulenović, Janja etnološka monografija, Članci i građa [illegible] Kne Bosne knj. XIII, str. 20, Tuzla, 1980.

[illegible]

[illegible] su od srebra i zlata [illegible] srebrni pojas [illegible]

U svečanim prilikama [illegible] tesić [illegible] jakatom ili biserom [illegible] debljim svilenim koncem.

U zimskom periodu [illegible] postavljene slojem pamuka [illegible] "[illegible]ak", kaput dug do kukova [illegible] rukavima [illegible] ili somota tamnih boja [illegible]

[illegible] evropsku modu [illegible] i bluze. Haljine su [illegible] krojene od štofa zelene [illegible] pri dnu ukrašene [illegible] svilenim trakama. [illegible] ukrašenu [illegible] od svile, "puplina" i "pol[illegible]" [illegible] zakopčavale [illegible] dugmadima od sedefa ili "[illegible]" [illegible] bili sastavljeni [illegible] donji dio je uzi. [illegible] su ukrašene finom čipkom [illegible] "[illegible]" "glokne" od deblje [illegible] "triko"-svile.

Mlade žene su [illegible] na glavi nosile [illegible] crne boje [illegible] "krepsatina".

---

[506] Zoran Vasić [illegible] Beograd [illegible] str. 5 [illegible]

[507] Odgovor [illegible] zvorničkoj eparhiji [illegible] ženskoj, pretežno [illegible] drugim varošima i ovdje [illegible] pomodna nošnja [illegible] pele, fesa [illegible] (Dr Milenko S.Filipović [illegible]

2. Društveni običaji

[illegible]

2.1. Običaji oko rođenja

[illegible]

[illegible] kulture [illegible]

U periodu [illegible] oslobođenja [illegible] 1960. godine [illegible]

I pored velikog nataliteta [illegible] životnih uslova [illegible] su podigle svu svoju rođenu djecu.

a) Običaji oko rođenja kod Muslimana

[illegible]

509 Radmila Kajmaković [illegible] XXIX, str. 2 [illegible]

[illegible]

„unuče" poštuje do kraja njihovog [illegible] (kafe, šećera, cigareta [illegible]

Ako je težak porod, porodilj[illegible]

[illegible] dijete i majku.

Prema kazivan[illegible]

[illegible] plaši ukućane ("Ona je slična insanu [illegible] ničim ne može ubiti, osim pratljačom [illegible]. Kad se [illegible]

509 Upor. Radmila Fabijanić-Radmila Kajmaković, Promen[illegible] njima u Župči kod Breze, Glasnik [illegible] 1973.

510 A. Škaljić, isto, str. 114. Bajram (Bajram) [illegible] dva Bajrama: Ramazanski i Hadžijski [illegible] bajram [illegible] svršetku mjeseca posta Ramazana (traje tri dana; 1, 2 i 3. dan [illegible] po arapskom kalendaru. Hadžijski (Kurban bajram) [illegible] Ramazanskog bajrama [illegible] kalendaru).

511 Isto, str. 292-293 [illegible] Ako se umjesto šećera [illegible] medena gurabija.

512 Radmila Fabijanić-Radmila Kajmaković, Promene u [illegible] Župči kod Breze, str. 154.

513 A. Škaljić, isto, str. 34 [illegible]

[illegible]

[illegible] u kumšiluk [illegible] rodilja [illegible] prilikom [illegible] lenicu, "razvip [illegible] luka) i drugo.

Na "velike babine" se počne [illegible] porodi [illegible] s kakvim većim poklonom, obično se donose basma za dimije i bluzu, [illegible] "[illegible]" slatka pita i drugo. Tom prilikom [illegible] uje novcem, [illegible] kuću po nekom drugom poslu, oni takođe [illegible] u porodiljinu kuću [illegible] i djed novorođenčeta daruju dijete [illegible]

Nakon poroda uobičajeno je da porodilja odleži jednu sed[illegible] lakše poslove. Teške poslove ne [illegible]

[illegible] ala porodilju i savjetovala je da [illegible]

Muško dijete u bešici se pokrivalo vezenim "jaglukom",[516] a žensk[illegible] [illegible] bošćom.

[illegible] glavu.

[illegible] icama ide u [illegible] basmu i dimije i bluzu, kalu [illegible]

[illegible] novorođenče u stalnoj opasnosti [illegible] duhova [illegible] magijskim radnjama (džinima), ili [illegible] Po narodnom vjerovanju urec [illegible]

[illegible] Isto, str. 176: čimbur m. (tur.) jelo od [illegible] jaja [illegible] na maslu.

[illegible] Isto, str. 180: čorba f. (pers.) supa, juha.

516. Isto, str. 358; jagluk m. (tur.) duguljast rubac od fin[illegible] na jednom uglu.

517. Antun Hangi, Život i običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini, [illegible] izdanje, "Svjetlost", [illegible]

[illegible] Dijete [illegible]

[illegible]

Djeci [illegible]

Kada dijete "[illegible]" [illegible]

[illegible] imena: Hasan, H[illegible] [illegible]

Porodilja [illegible]

Ako djetetu umre majka ili ga ne [illegible] zadoji je njegova "pomajka", a on je [illegible] mlijeku. To srodstvo je tako jako da se [illegible] Đorđević je utvrdio da se "rodbinstvo po [illegible] od srodstva po krvi.[524] Zbog toga je žen[illegible] tuđe dijete.

---

518. Tihomir Đorđević, Naš narodni život, I, [illegible] Izdavačka delatnost, str. 276, Beograd [illegible]

519. A. Škaljić, isto, str. [illegible]

520. Prema narodnom [illegible] autora: Srpski mitološki rečnik, str. [illegible]

521. A. Škaljić, isto, str. 575: [illegible]

522. Isto, str. 500 [illegible] ju nastaje ako se nagazi na čini ili na [illegible]

523. Vuk S. Karadžić, Srpski rječnik, Prosvet[illegible] ljude noću u spavanju.

524. Tihomir Đorđević, Naš narodni život, knjiga [illegible], str. 42, Beograd [illegible]

525. A. Škaljić, isto, str. [illegible]

[illegible]

[illegible]

Sun[illegible]njo (cirkumci[illegible]) [illegible] "djetelenje". Obrezivanj[illegible] 40 dana. Za vrijeme [illegible] u gračaničkom kraju su obavljali tesanj[illegible] rata sunećenje u gračaničkom kraju su obavljali [illegible] berberi su za jedno obrezivanje [illegible] između dva svjetska rata [illegible] novčane nakade od majke djeteta d[illegible] 100 dinara. Osim novčane nakade [illegible] Nakon obrezivanja rodit[illegible] beza", koluju ili vezenu maramu. Nakon obrezivanja rodbinu i druge zvanice [illegible] veselje na koje pozovu komšije, rodbinu i druge zvanice [illegible] dijete slatkišima i novcem. Od tog novca djetetu se ob[illegible] roditelji su istog dana kada se vršilo obrezivanje [illegible] konjske i pješačke trke. Često su u tim prilikama bila organ[illegible] "šišana",[527] dugih pušaka "u nišan". Pobjednici se nagrađu[illegible] mjesto takmičar dobije dva metra štofa, drugoplasirani se nagr[illegible] [illegible] "tukavimu bezu" i peti maramom.

b) Običaji oko rođenja kod Srba

Za vrijeme trudnoće trudnice ne smiju ni od koga bilo [illegible] tražiti, jer se vjeruje da će osoba od koje je nešto traženo imati [illegible] štetu. Da bi osoba od koje je nešto traženo izbjegla štetu, može za trudn[illegible] vezano [illegible] da nakon njenog odlaska zasiječe prag, što ne bi bilo [illegible] dobro jer se vjeruje d[illegible] od toga dijete imati ožiljak, odnosno rasječenu usnu.

Kada trudnica bude u poodmaklom stadiju trudnoće, ona ne izlazi pred svekra i djeverove zato što se to smatra sramotom.

Trudnica ne smije gledati u mrtvaca, jer se vjeruje da će se roditi dijete kod kojeg će [illegible] biti kao u mrtvaca. Isto tako trudna žena se ne smije penjati na drvo ili na nešto visoko da ne bi dijete [illegible] đavolasto, nemirno.

526. [illegible] za muslimansko [illegible] Upor. R. Kajmaković, Narodn[illegible] Zen[illegible] ZM [illegible] Sarajevo [illegible]

527. A. Škaljić, [illegible] pers. vrsta duge puške [illegible] unutrašnji dio cijevi ima [illegible] izdubljenih pruga.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] tuluk ade [illegible]

[illegible]

[illegible] ašupke i drugo. Na[illegible]

Na balunanu [illegible] je, takođe, bliža familija, [illegible]

[illegible] "zamjenjuje", odn[illegible] [illegible] zbog toga da [illegible] propisima uz prisustv[illegible] me. Ovo [illegible]

Prvi put dijete [illegible] dijete kad p[illegible]

Da bi se dijete za[illegible] od urok[illegible] crne "đinđuve", a po[illegible] krajevima u Jugosla[illegible] ne samo od uroka, već [illegible]

Kad dijete ne može da spava vjeruje se [illegible] uroci odagnali dovodi [illegible] žena koja zna [illegible] tajanstveno izgovarala sljedeće riječi:

Sp[illegible] malo
san [illegible]
San u [illegible]

528. A. Škaljić, isto, str. 47[illegible] [illegible] javi kakvu dobru, radosnu [illegible]

529. Upor. Radmila Kajmaković, [illegible]

530. Tihomir Đorđević, Naš narodni [illegible] knj. 4 str. [illegible] SKA, Srpski etnografski zbornik, knj. LIII [illegible] str. 138-141, Beograd [illegible]

[illegible]

kokodanje i tom prilikom [illegible]

Da bi se zaštitili [illegible] noći smjelo [illegible] svecima, nedjeljom i petkom se nisu smjele prati.

[illegible]

Prilikom krštenja u kući, pop ide oko [illegible] kuma i ostali [illegible]

[illegible]

[illegible] nekog drugog umrlog ili poginulog srodnika.

[illegible] Tihomir R. Đorđević, Život u Južnih Slavena, str. [illegible]

[illegible]

2.2. Svadbeni običaji

[illegible]

3. Zenidbeni običaji kod Muslimana

[illegible] djevojkama sastajali i na lijesovima gdje se činila hatma,[535] [illegible] prilikom sunećenja i u svatovima.[536]

Mladić [illegible]

[illegible]

532 Tihomir Đorđević, [illegible] Beograd 1958.

533 Radmila Kajmaković, [illegible] kod Srba u [illegible] u Bosni i Hercegovini, [illegible]

534 Vesna Isabegović, [illegible]

535 A. Skaljić, [illegible] Kur'ana (3. kraj. zavrs. [illegible])

536 A. Hangi, Život i običaji Muslimana, str. 138.

[illegible] ...e na sve te uslove [illegible] majka rekli". Sada se tek [illegible] "prijateljem", zatim vadi [illegible] vodu da stavi spahi na ruku [illegible]

[illegible]

Kad svatovi dođu po djevojku, pred kućom ih dočekuje djevojčin otac. [illegible] mkov otac donese [illegible] Kada bude vrijeme [illegible]

538. A. Škaljić [illegible] t.(ar.) narukvica od crvenih merdžana, korala [illegible]

539. [illegible] f. (pers.) vrata hamamlije koja se veže na mi[illegible]

540. [illegible] sultana Mahmuda [illegible]

[illegible]

[illegible] mlada "prolijeva vodu [illegible] uništile džini a prisu[illegible] Također, uobičajeno je [illegible] osloni na gornji dovratak [illegible] bila "pokorna u braku [illegible]

[illegible]

Kad nevjestu dovedu u kuću [illegible] nevjesta [illegible] ujutru stigne [illegible] ne svo, nego pešk[illegible] "srga", oblog drveta prečnika 4-5 cm koje [illegible] grede u sobi kako bi prisutni vidjeli [illegible]

541. Sastavljanje ruku [illegible] za mnoge narode [illegible] Đorđević, Naš narodni ži[illegible] 255-257

542. A. Škaljić, isto, str. 172: čevra, čevrma f. [illegible] vezenim granama [illegible]

543. A. Hangi, Život i običaji Muslimana, str. 164 [illegible] i Hercegovini [illegible] S. Kulenović [illegible] ka monografi[illegible]

[illegible]

Kna" i "svadba" moraju biti u razmaku od dva dana. Kna bude uoči [illegible]tka ili uoči nedjelje, a da bi se obavila moraju biti dvije jendije[548] i dva [illegible] to "desni" i "lijevi". Obično su to osobe iz bliže familije. "Jendije" [illegible] ili oko [illegible] tačava bračna [illegible]

[illegible]

Rano do[illegible]

[illegible]

slatko pihtijas - to je [illegible]

napra[illegible]

slana", "mas[illegible]

[illegible], a na kraju je [illegible]

objeda na sinıju [illegible]

[illegible]

ako na primjer [illegible]

manje kontakt [illegible]

s ovim postoji vjer[illegible]

boliti. Osim pogač[illegible]

večeraju. Zajedn[illegible]

[illegible] ovaj običaj postoj[illegible]

Novoj Crvenki[illegible] Novom [illegible]

Indiji[illegible][556]

551 T. Đorđević, Naš narodni [illegible]

552 Up[illegible] A. Haugl [illegible] Zap[illegible] str. [illegible] S. Kolunović [illegible]

553 A. Skaljić, isto, str. 508 [illegible]

554 Isto, str. 333 [illegible] kompot od sušenog voća, izvareno voće [illegible] uslijed čega je gu[illegible]

555 Isto, str. 249: derdek m (tur.) soba u kojoj mladenci provedu prvu bračnu n[illegible]

556 T. Đorđević, Naš narodni život, 1, str. 258

[illegible]

[illegible] duje i "pjesce", [illegible] a treći dobije peškir. Također, bubn[illegible] platno od beza), a treći dobije peškir. Takođe, [illegible] poslije odlaze u kolo u kojem se poredaju prvo mladoženj[illegible] [illegible] sestra, pa redom sve što je "prečina" (uža i šira fam[illegible]) [illegible] [illegible] djevojke. U kolu bubnjari prvo počnu "bubati od [illegible] pa sve tako redom dok ne dođu do kraja, a za to budu [illegible] košuljom ili peškirom. Okolo kola poredaju se momci, a [illegible] skupovima prisustvovali i stariji ljudi koji su za svoje [illegible] [illegible] Dešavalo se da poneko od starijih ljudi [illegible] ode u [illegible] kako bi izbliza mogao uočiti djevojku koja bi mu [illegible] da mu bude snaha.

Nakon petnaest ili mjesec dana poslije vjenčanja [illegible] vaju u pohode. Broj "pohodana" određuje mladin otac. U pohode [illegible] [illegible] mlada, svekar, svekrva i članovi bliže i dalje familije.

Po dolasku u prijateljevu kuću "pohodani" prvo [illegible] ručaju. Nakon pranja ruku prisutni stavljaju novac u jednu [illegible] se stavi ispred njih. Tom prilikom mlada daruje svog oca i [illegible] [illegible] sestre, braću i snahe košuljom.

Poslije mjesec dana mladin otac ide u pohode [illegible] tom prilikom vodi isti broj "pohodana", a može ih biti dvoje ili troje više.

I na kraju naglasimo i to da su navedeni svadbeni običaji muslimanskog stanovništva u Gračanici i njenoj okolini tradicionalni i da su se u ovom obliku [illegible] do početka ovog vijeka, a u znatno [illegible] obliku održavaju se i danas. U novije vrijeme svadba se obavlja u [illegible] a manje troška. Svatovi se kite maramicama, a prijatelji i uži familija [illegible] Svadba

[illegible]

[illegible]

[illegible]

II. Ženidbeni običaji kod Srba

[illegible] pitanje [illegible] isprosovanog momka i djevojke [illegible]

[illegible] lupalo obično od [illegible]

[illegible] kad momak [illegible] Otmica djevojke [illegible] Krađa dj[illegible]

[illegible] neudate se [illegible]

U [illegible] kod Srba i kod M[illegible] [illegible]

U podozrenskim selima u prosidbu [illegible] muškarcem, a u trebavskim selima ide [illegible] prosnju se ponese ploska rakije zasladi[illegible] odmah ne pokazuju nego otpočne [illegible] cura im ispeče kafu. Tom prilikom momak [illegible] najveći fildžan ili neki manji koji [illegible] je znak da ga cura neće. [illegible]

559. R. Kajmaković, Ženidbeni običaji kod Srba i Hrvata u Bosni i Hercegovini [illegible]

560. R. Lilek, Ženidba i udadba u Bosni i Hercegovini [illegible] R. Kajmaković [illegible] kod Srba i Hrvata, str. 78; Milenko Filipović [illegible]

561. O tome vidi: E. Lilek, isto, str. [illegible]

562. Detaljnije o matrilokalnom braku u [illegible] brak i materinska filijacija u narodu [illegible] Špiro Kulišić [illegible] Etnologija, Nova serija, sv. XII, [illegible]

[illegible] Kad se mal[illegible] [illegible] koliko će biti svatova [illegible]

Za razliku od trebavskih sela, na Ozrenu [illegible] djevojkinu kuću izvade flašu s rakijom i počnu da [illegible] kod domaćice traže večeru. Ako im se večera iznese, [illegible] kćerka uda, onda [illegible] kada prosci [illegible] ona tom rakijom "dvori prosce".

Kada se djevojka isprosi nastaje veselje koje traje cijelu noć. [illegible] prosnje [illegible] svadba. Kad [illegible] i krenu kući [illegible] "grnotuljama", vijencima [illegible] oraha i ljesnika.

Svadbe su održavane obično u jesen i o Božiću.

U Skipovcu i drugim trebavskim selima [illegible] djever, čajo itd. Na Ozrenu [illegible] djever je mladoženjin brat ili neki bliži rođak koji ima zadatak [illegible] vođa svatova kao i kod ostalog [illegible] u Bosni i Hercegovini [illegible] čiji ujak [illegible][564]

Tri dana prije svadbe domaćin odredi jednog mladića [illegible] da u zadatak [illegible] ploskom rakije [illegible] na svadbu. Tom prilikom mladić časti pozvane rakijom, a oni mu se zahvale i zakite plosku [illegible] ili peškirima.

Svatovi su imali izgled vojničke viteške organizacije. Po djevojku se išlo na konjima. Vojvoda je jahao na konju "zelenku", barjaktar na "doratu", stari svat na "šarcu", kum na "alatu" itd. Idući putem svatovi se međusobno utrkuju, pjevaju i pucaju iz vatrenog oružja.

U prošlosti žene nisu išle u svatovima [illegible] mladoženja [illegible] Potpuno ili djelomično isključenje [illegible] žena iz svadbenog ceremonijala imalo je za cilj njegovu zaštitu od uroka.[565]

563 A. Škaljić, isto, str. 566; sinija f. (ar.) niska okrugla trpeza [illegible]

564 Borivoj Drobnjaković, Etnologija naroda Jugoslavije, [illegible], str. 149; Š. Kulišić, [illegible] brak i materinska filijacija u narodnim običajima Bosne, Hercegovine i [illegible] str. 67

565 Vesna Isabegović, Svadbeni običaji u ozrenskom kraju, str. 23[illegible]

[illegible]

[illegible] jom". Tom prilikom [illegible] sastoji od košulje [illegible]

[illegible]

[illegible] djevojke zato što su [illegible]

Kad svatovi krenu [illegible] prag. [illegible] toga što je on najp[illegible] konja mlada prvo [illegible] ne bi vratila roditeljima.[568] [illegible] cilj ogrtanja mlade je bio da se ona zaštiti od zlih [illegible]

Idući mladoženjinoj kući [illegible] pucaju iz pušaka [illegible] svatovske [illegible] mu prebaci preko [illegible] toga čajo se ponovo vraća među svatove [illegible]

566 Isto, str. 237

567 Tihomir Đorđević, Naš narodni život, knjiga [illegible], str. 66, Beograd, 19[illegible]

568. Isto, Naš narodni život, 3, str. 67.

569 Vesna Isabegović, isto, str. 237.

570 T. Đorđević, Naš narodni život [illegible] str. [illegible]

[illegible] i zatim im prilazi "žensknje" koje ih [illegible]

[illegible]

[illegible] nevjesta prvo jabuku daje [illegible] svatu koji je daruje [illegible] rakiju, a ona mu se pokloni i poljubi ga u ruku. Mlada [illegible] kuma, vojvodu [illegible]

Kad veselje dostigne vrhunac, onda čauš [illegible] ko donio na dar i tom prilikom ih blagosilja. Ovi darovi na Ozrenu se zovu svatovske [illegible]

K. Isabegović, isto, str. 239.

[illegible] Đorđević, Naš narodni [illegible]

[illegible] Lilek, Zemaljska udadba u Bosni i Hercegovini, str. [illegible]

[illegible]

a) Ruho

[illegible]

b) Mirdžije

[illegible]

c) Pohode

[illegible] prilikom [illegible]

Tom prilikom [illegible] čarape i cigarete, a majci [illegible] košulju, peškir i čarape.

Kad prođe "cvijet" [illegible] kćeri u pohode. Ove pohode [illegible] zetu kašiku, viljušku i "činiju" [illegible] ukućane.

[illegible] K. Isabegović, isto, str. 240.

575 A. Škaljić, isto, str. [illegible]

576 Isto, str. [illegible] slučaju [illegible]

4. Običaji oko smrti kod Muslimana

[illegible]

[illegible] Nakon toga pokriju ga [illegible] da se pokojnik ne bi "umrkoljačio", "povukodlačio"[580] [illegible] ključ ili "kleba" da se pokojnik [illegible] mačka ne preskoči, jer bi se [illegible]

[illegible]

[illegible] kojeg su nam [illegible]

[illegible]

585 A. Hangi, Život i običaji Muslimana [illegible] narodni život [illegible]

[illegible]

[illegible] A. Skaljić [illegible] plašt.

[illegible] se i pita. Ovo se čini [illegible]

[illegible]

586 Isto str. [illegible]

587 Isto str. [illegible]

588 [illegible]

589 A. Skaljić, isto str. 462 [illegible]

590 Isto str. [illegible]

591 Isto str. [illegible]

592 Isto str. [illegible]

593. Isto str. [illegible]

594 Isto, str. 238. dženetlija m (ar.-tur.) onaj koji će u raj [illegible]

[illegible] groblje na koje [illegible]

Pokojnika ili pokojnicu u grob spuštaju [illegible] okrenut prema M[illegible]

[illegible] čelo više glave i nogu i redaju [illegible] na dno groba, a drugim krajem tako da svaka daska jednim krajem leži na dnu groba, a drugim krajem iznad pokojnika, da zemlja na [illegible]

[illegible]

Svjež grob se obilježava s dva bašluka,[597] [illegible] "tabutske motke". U [illegible] kao npr. u [illegible]

Poslije sahrane kući umrlog dolaze ukopnici i hodža. Tom prilikom u kući [illegible][598] [illegible] metanja koji se sastoje u [illegible]

[illegible]

[illegible] nikakvo veselje.

Muškarci žale za umrlim na taj način što ne sviraju, ne pjevaju i uopće ne vesele se.[602]

---

595 Upor. Enver Mulabdić, Vjerski običaji Muslimana [illegible] islamske vjerske zajednice, str. 23[illegible]

596 Upor. A. Hangi, Život i običaji Muslimana, str. 2[illegible]

597 A. Škaljić, [illegible]

598 A. Hangi, Život i običaji Muslimana, str. 2[illegible]

599 A. Škaljić, isto, str. 124: bašluk m (tur.) ima dva značenja [illegible]

600 [illegible]

601 A. Škaljić, isto, str. 306: halva f (ar.) slatko jelo od pšeničnog [illegible] šećera

602 [illegible] kod muslimanskog [illegible] Emilijan Lilek, Vjerske [illegible] Hercegovine, GZM, [illegible] 1894, 159-166

[illegible]

B. Pogrebni običaji kod Srba

[illegible]

[illegible] kao se ona sahranjuje [illegible] "spremiti" [illegible] i vjenčani peškir. Uz [illegible] tkanog platna [illegible] podvezuje [illegible] i "podvezak" pored [illegible] kojim pokojnika podvezuju ispod brade [illegible] pokojni [illegible]

[illegible] pokrivom [illegible] pokriva bijelim [illegible] nosiljak.

Odijelo u kom je [illegible] umro se baca u vodu, a postelja [illegible] druge strane [illegible] se prenijeti preko vode.[603]

Pokojnika kupaju tri žene odnosno tri muškarca i to tako što [illegible] odnesu na potok da narod [illegible] pokojnik) se kupao izvan kuće, a [illegible] ga kupati u kući [illegible] pokojnik kupao vani, to mjesto [illegible] i posuda u kojoj se [illegible] kupanja ne [illegible] prenositi.

---

603 Upor. Radmila Kajmaković, Običaji [illegible] GZM, Etnologija, sv. XXIII [illegible]

[illegible]

Usmeno narodno stvaralaštvo

[illegible]

Narodna lirska poezija

[illegible]

(Kazivao Drago Pavlović, Katanovac)

[illegible]

Isidora Sekulić, Govor i jezik, sabrana dela, knj. XI, [illegible] Novi Sad [illegible]

[illegible] čeI. Koledarski običaji poznati [illegible]

[illegible]

(Kazivala Milka Jorganović, Bosansko Petrovo Selo)

Prigodnog karaktera su i lazarice, koje se pjevaju na La[illegible] [illegible] prilaze kući.[614] Tога dan[illegible] [illegible] sunca, djeca bi udarala drvenom palicom po [illegible] i tako tri puta obilazila oko kuće govoreći:

Kuca, kuca lazarice,
bjež' od kuće pla[illegible]

(Kazivala Milka Jorganović, Bosansko Petrovo Selo)

Tematika pobožnih ili religioznih pjesama je takođe iz d[illegible] [illegible] [illegible] nja, ali su, po svoj prilici one [illegible] znatno rašireni [illegible] metkih je pjesama o tome kako su džini (đavoli) odnijeli lijepu [illegible] narodnog stvaraoca da nečastive ne treba [illegible] pos[illegible]je.[614]

[illegible]

U Božića tri [illegible]
jedan reže česnicu,
drugi pečenicu,
treći bijeli sirac.

(Kazivao Miloš Topalović, Gornji Skipovac)

U pjesmama "čisto pobožnim", kako ih je nazvao još Vuk Karadžić [illegible] narodne za blagostanjem i boljim [illegible] priželjkivano [illegible]

[illegible] Kilibarda, P. Z. Petrović, N. Pantelić, Srpsk[illegible] [illegible] 168-170, Beograd

[illegible] Radmila Kajmaković [illegible] XXIX, str. 95-96, Sarajevo, [illegible]

[illegible] kaziva[illegible] koja pamti [illegible]

[illegible]

(Kazivao Miloš Topalović, G. Skipovac)

Pjeva se u narodu, i danas, mnogo pj[illegible] ili na više mjesta "težačke p[illegible]" [illegible] poznata stara pjesma i melodija "[illegible]" [illegible] pokazuje ko je koliko vrijedan:

Žetvu [illegible]
sto momaka, tris[illegible]
Sama Zilka veže i nalaži

(Kazivao Abdulaziz Ahmetb[illegible], Soko)

S ovim motivom često je u pje[illegible] povezana i ljubavna sadržina

Mene mIće priko bašče viče,
dođi, janje, biće p[illegible]

(Kazivala Rabija Džid[illegible], Soko)

615 Vuk Stefanović Karadžić, Srpske narodne pjesme [illegible]

616 "Težačke pjesme" pjevaju se [illegible] prelo, kada se [illegible], djevojke radeći pj[illegible] "sijelske"), a momci im otpjevavaju [illegible]

[illegible]

Mnogo je kratkih pjesama koje [illegible] kukuruza), ili uz druge poljske poslova, a njihov [illegible] plića sa ljubavnom temat[illegible]

[illegible]
ja ću tebi mlada na spavan[illegible]
Urodila pšenica [illegible]
[illegible]
Kad se kopa [illegible]
[illegible]
[illegible] moja, kosila [illegible]
kad bi mala na otkosu bil[illegible]

Kazivao [illegible]

Očuvano je u tradiciji izuzetno mnogo i svatovskih pjesama, koje prate [illegible] ženidbe i udadbe (od polaska svatova po djevojku do po[illegible] [illegible]jinoj kući).[617] Svatovske pjesme su vesele i razdragane, pjevaju [illegible] kako i odgovara raspoloženju u takvim prilikama.

[illegible]
[illegible]
veselome, a [illegible]
[illegible] putovat se mora
[illegible] naša Ozren gora

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Fatu sitno plet[illegible]
[illegible] tero i u [illegible]
[illegible] cerku sitno pl[illegible]
[illegible] po dukat [illegible]
[illegible] bjesedaše
[illegible]
[illegible] bijeli dan osvanu
[illegible] iz mehke postelj[illegible]
[illegible] lijep avdest na [illegible]
Od dragoga boga [illegible]
[illegible]
svome ocu mila jedin[illegible]

(Kazivao Šemso [illegible] Lukavica)

U selu Sokolu [illegible] spavank[illegible] više od stotinu godina

[illegible]
u k[illegible]

[illegible] Hercegovina [illegible] Đorđević [illegible]

Pope drugo dijete [illegible]
i ovo narodu podajte (dijete koje [illegible])

(Kazivao Šaban Nurić, Soko)

Mnoge [illegible] veselim [illegible]
[illegible] ljubav [illegible]

Tali, tali, malena
suknja ti je šarena
košuljica bijela
kuma je donijela
kosa ti je plava
pametna ti glava

(Kazivala Dragica Topalović, Gornji Skipovac)

Majke najčešće same improvizuju stihove uz bešiku kojima će uspavati svoje dijete i predati ga lakom snu:

Tali, bijela debela
sva su djeca vesela
Donio im čika
iz šume lješnika
Jela bi i Ljuba
ali nema zuba
Zato joj je seka
uzvarila mlijeka

(Kazivala Vukosava Pejić, Katanići)

Na sahranama se kod Srba glasno nariče za pokojnikom. [illegible] tužbalicama. [illegible] majke, sestre ili kćerke) kazuju kada se obavlja obred sahrane [illegible] istraživači utvrdili da je neki put u pitanju obično [illegible] do potpuno [illegible] za umrlom osobom i veličaju njene ljudske osobine i zasluge za narod i rodbinu.[619]

U Gračanici i okolnim selima svoju dugu i bogatu tradiciju [illegible] narodna pjesma. [illegible] a na svadbama se, uz svatovske, najviše pjevaju ljubavne pjesme. [illegible] i osnovnom tonu one su, uglavnom, ili sevdalinke (u gradskim sredinama) [illegible] Stanovnici Gračanice i nekih većih muslimanskih sela u

619. Dr Milivoj Rodić, Tužbalice i antitužbalice u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova XXXV [illegible] 1988.

[illegible]

Skipovca)

[illegible]

Muhib Maglajlić, [illegible]

[illegible]

Sinoć meni [illegible]
[illegible] ženi mi se [illegible]
[illegible]
[illegible]
Dorujeću mu svilene rukave,
[illegible]
Koliko [illegible]
[illegible]
Koliko je u polju [illegible]
[illegible]

(Kazivao Nenad [illegible])

[illegible] raskalašne, ponekad i s [illegible]

Mala moja, i meni je [illegible]
kad ti vidim tvoja njedra puna.

(Kazivao Miloš Janković, Boljanić)

Đurđev danak svice u proljeće,
Maru prosim, l'jepa Mara neće:
- Pođi, Maro, za mene bećara,
bećar ima [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

(Kazivala Mara [illegible])

[illegible] i kod Muslimana [illegible]

[illegible]

(Kazivao Drago Pavlović, Katanovac)

Karakteristično je da smo u ovom kraju [illegible] motivima incesta. U prošlosti [illegible] pjesma ga je opjevala i strogo osudila.

Pojave rodoskrvnuća, iako rijetke, [illegible] narodnom životu i Katanovcu je zapisana pjesma s tom temom

Pogorjela gora [illegible]
pogorjela [illegible]
đe no Jovo [illegible]
konje [illegible]
Seja mu je [illegible]
Ručak ruča u seja pogleda

[illegible]o mila, dobra ruč[illegible]
a još više [illegible]
[illegible]
nas dvoje bi se [illegible]
[illegible]
ciknu ljuta k'o šarena guj[illegible]
pa doziva svog sina Jova[illegible]
- Odi, Jovo, materi na k[illegible]
da ti majka blagoslova dad[illegible]
Prevari se mlado momče J[illegible]
pa on ode na dvorove maj[illegible]
Sabljom mahnu, odsječe mu glavu
progovara ostarjela majk[illegible]
Volim biti na zemlji kivn[illegible]
nego sinu majka i punica!

(Kazivao Nenad Rajković, Ka[illegible])

Uz ljubavne pjesme, balade su sigurno najljepše [illegible] u Bosni,[62] pa tako i u gračaničkom kraju. Mnoge su [illegible] Trebave, pa su se odavde [illegible]

[illegible]

Z[illegible] [illegible] u St[illegible]pan-Polju:

Fato zlato, što se ne udaješ?
Evo ima tri godine dana
Kako sam te mladu zaprosio,
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
- Davno bih se ja za te udala,
al' me majka nije za te dala.

62 [illegible] Usmene balade Bosne i Hercegovine [illegible] Sarajevo, 173

[illegible]

(Kaz[illegible] Stjepan Polje)

[illegible]

[illegible]

Moj [illegible] gospoda,
u kući [illegible]
Moj [illegible]
u kući [illegible]
Moj [illegible]
u kući [illegible] jedna [illegible]

(Kazivao Vladimir Božić, Vasiljevci)

U tradiciji usmenog pjesništva [illegible] na stara šaljiva narodna pjesma [illegible] popular[illegible]
U Skipovcu smo tu pjesmu zabilježili u sljedećem obliku:

Ja se najmi' u popa
da mu orem i kopam
da mu orem dolove

[illegible]

ko će popa čekati
ko će s njime vladati?
Otud ide popini [illegible]
[illegible]
[illegible] popu udarati
[illegible]
Iti sam brda preko [illegible]
[illegible] u rebra salomio
Ko je popa služio
na rebra se tuži [illegible]

(Kazivao Miloš Topalović, Gornji Skipovac)

Kako god se pjeva mnogo ljubavnih i drugih dvostiha [illegible] mogu čuti i šaljivi dvostihovi

Ja rakiju ne volim nimalo
samo pijem da bi je nestalo

(Kazivao Miloš Janković, Boljanić)

S prvim ustaničkim pucnjevima, u ljeto 1941. godine [illegible] planine Ozrena i partizanska narodna pjesma kao [illegible] i podrška oslobodilačke borbe.

Ozrenski rimovani dvostih potpuno je [illegible] partizanskog narodnog [illegible] oblika drugih folklornih regiona.[624] [illegible] narodnog pjevača [illegible] nekoliko [illegible] sve ono što se želi saopštiti ovdje, na Ozrenu, tradicionalna je pojava. Ovi partizanski narodni dvostihovi kao [illegible] oformljene poruke i spoznaje kolektiva djelovali su uvijek snažno, [illegible] poslovički uvjerljivo.

624 R[illegible] dvostih je [illegible] rašireni oblik usmenog pjevanja - od Vojvodine (gdje ga zovu "bećarcem") preko Slavonije ("[illegible]", "poskočica"), Like i Korduna ("ličko ojkanje") u [illegible]. Inače za ovaj oblik pjevanja postoji više naziva: "gonetalica", [illegible] i slično.

[illegible]

Ozren [illegible]
[illegible]

(Kazivao N[illegible] Rajković, K[illegible])

U njima se spominju Todor Vujasinović [illegible] partizanskog odreda [illegible] narodne revolucije [illegible] mčkom vrijednošću ove [illegible] po tvrđenju pojedinih [illegible] jednom slavnom vremenu iz naše [illegible]

3.2. Epske narodne pjesme

Tragovi epskog narodnog pjevanja u [illegible] samo u degeneriranim oblicima guslarskih pjevanja [illegible] je počelo je u ovom kraju od kraja XIX vijeka [illegible] nije bilo kulturoloških [illegible]

625 Todor Vujasinović, Ozrenski partizanski odred, III prerađeno i dopunjeno izdanje, [illegible] str. 130, Sarajevo, 1979.

[illegible] uštvenih pretpostavki [illegible] stanovnika iz Hercegovine i Crne G[illegible] [illegible] [illegible] tarac [illegible] a nastalo je i pjevača-interpretatora, [illegible] stalaca epskih pjesama.

[illegible] rijski događaji I. i II svjetskog rata donekle su uticali na obn[illegible] [illegible] mo, ali su ih bar što se tiče ove sredine, bile loše imitacije [illegible] [illegible] Latif Karić (rođen 1905. u Vranovićima) gusla odavno, od 1926 [illegible] nastupajući na vjerskim praznicima, u kafanama. Njegov repertoar su [illegible] anske junačke pjesme iz pjesmarice Koste Hermana[626] i za njega [illegible] reći da je inventivno prenosio epsku tradiciju.[627]

[illegible]

[illegible] pskom stvaranju ne može gotovo ni govoriti.

3.3. Narodne pripovijetke i kraće prozne tvorevine

[illegible] pažnje nego usmenoj lirskoj pjesmi

Prozne tvorevine ljudi iz ovoga kraja su priče o [illegible] vješticama i drugim antropomorfnim bićima u kojima su [illegible] čovjekove predstave o prirodnim silama koje su mu bile n[illegible] na mašta izatkala je mit o nastanku svijeta, o fantastičnim [illegible] i najraširenija je legenda o potopu. Stari Hasan Golać (19[illegible]) [illegible] priču: Prilikom velikog, katastrofalnog potopa strad[illegible] u gračaničkoj okolini. Ljudima je u pomoć prite[illegible] [illegible] [illegible] naroda [illegible]

626. Kosta Herman, Narodne pjesme Muslimana u Bosni i Herce[illegible] Kosta Herman [illegible]

627. [illegible] koji je umro 1923 [illegible]

[illegible]

[illegible] vojnik [illegible] Gračanici [illegible]

[illegible]

U kulturnoj [illegible] reći [illegible]

Gračanica je [illegible] materijalnog [illegible] bosanskim varošicama [illegible] su mnogo [illegible] decenija [illegible] u značaj [illegible] narodni [illegible] kulturu [illegible] se izražava [illegible] zajedničko jezgro [illegible]

628. Postoji [illegible] 145–146.

629. Monografija "Bosna i Hercegovina" [illegible] 1986.

1. O govoru Gračanice i okoline

[illegible]

8) ps, ps, pć, pt, > s, š, ć, t [illegible]

[illegible]

11. Akcenat [illegible] normi savremenog srpsk[illegible] Evidentna su sva četiri novoštok[illegible]

[illegible]

Posebno ističemo [illegible]

[illegible] instrumentala ima [illegible]

upotreba [illegible]

Akcentske razlike [illegible] Muslimana i Srba [illegible] i status oponiranja, ali su one više proizvod sociokulturnih [illegible] na ovom područ[illegible] nego neke posebne dijalekatske markiranosti. [illegible]

[illegible]

Ovaj put [illegible]

ovakav - vaki, ovaj - evi, nekakav - nekaki, njih - njiha, njima (im)-him

[illegible]

[illegible] **se ni po čemu ne razlikuju u promjeni od savremenog** [illegible] **akcenat** [illegible] **obèčavam).**

Imperfekat i pluskvamperfekat se vrlo rijetko upotrebljavaju.

[illegible] **drugih** [illegible] **npr.**

[illegible]

U individualnim [illegible] **dijalog između zatelja istog** [illegible] **razumjele sve riječi** [illegible] **često i metaforički prene**[illegible] **orijentalizmi (bakl**[illegible] **Osim leksike germanskog porijekla pri**[illegible] **švenskog područja (oružje, terminolog**[illegible] **stepenik. Lukavac** [illegible]

[illegible]

VII
ZAVRŠNA RAZMATRANJA

[illegible]

[illegible] Danas je geografski [illegible]

[illegible] Od mineralnih sirovina ovdje su [illegible] gline, građevinskog i arhitektonskog ukrasnog kamena [illegible] željeza, olovno-cinkovih ruda [illegible]

U Gračanici i okolini jasno se uočava [illegible] hidrološkim odredili njen površinski oblik [illegible] ovog područja dala je alpska orogeneza [illegible] jezerska abrazija nekadašnjeg Spreč[illegible] [illegible] morfološki oblici imaju velik značaj za [illegible]

[illegible] redu, a njima je određen i raspored naselja kao [illegible]

U gračaničkom kraju zastup[illegible] kontinentalne klime [illegible] kao prelaz između stepsko kontinentalne klime Panonske niz[illegible] visokoplaninskih oblasti. Najhladniji [illegible] je januar [illegible] Srednja godišnja temperatura iznosi 10 °C, a [illegible] 20.3 °C. Maksimum [illegible] u maju (121 mm) i u junu (101 mm), a minimum u martu (41 mm).

U ovom kraju vodotoci pripadaju slivu Spreče, Bosne i Tinje. [illegible] strani čine padine Ozrena [illegible] Spreče [illegible] na padinama Ozrena na nadmorskoj visini [illegible] 600 m. S [illegible] strane Spreče prima manji broj pritoka, a njihova izvorišta su na znatno manjim [illegible] jedno od njih ne prelazi visinu od 500 m.

Ovo područje je bogato i podzemnim vodama koje se u posljednje vrijeme [illegible] za vodosnabdijevanje grada kao i nekih seoskih područja.

Na području gračaničke opštine zastupljeno je nekoliko tipova zemljišta: fluvisol, pseudoglej, euterični kambisol i nizovi ranker, kambisol i kambisol-luvisol na serpentinitu i peridotitu.

Najpovoljniji tip zemljišta za rasadničku proizvodnju je pseudoglej i recentni riječni nanos.

Narodni nazivi za pojedine tipove zemljišta na ovom području su "prahulja", "smonica", "ilovača", "kruškovača", "brestovača", "pjeskulja", "kamenjača", "br[illegible]lja", "borovača" i druge. Tradicionalni poljoprivrednici dobro poznaju njihova fizičko-hemijska svojstva i rasprostranjenje.

Geomorfološke karakteristike tla, klima, hidrografija, pedološki sastav tla i antropogeni činioci uslovili su u ovom području raspored biljnog pokrivača, a samim tim i raspored poljoprivrednih kultura. [illegible] u ovom kraju predstavlja mješavinu biljnog [illegible] panonske florističko-faunističke oblasti [illegible] područja najzastupljenije su šume kitnjaka i običnog [illegible] U južnom i jugozapadnom dijelu opštinske teritorije najzastupljeniji [illegible] kitnjak. U dolini Spreče [illegible]

[illegible]

Listopadne šume i livadska vegetacija pružaju [illegible] uslove za razvoj faune [illegible] divlje svinje [illegible] zečevi, vjeverice, lisice, [illegible] razne vrste ptica, gušteri, zmije, daždevnjaci, žabe i dr.).

Prirodni uslovi na kojima se zasniva privreda Gračanice su u cjelini povoljni. Između pojedinih dijelova gračaničke teritorije postoje izvjesne raz[illegible]

[illegible]

[illegible] industrije.

[illegible] pratiti još od turske [illegible] istorijskih i društveno-[illegible] ugarski period, kao i period [illegible] listički način privređivanja [illegible] Poslije oslobođenja 1945. godine [illegible] ekonomska formacija, koja je u Gračanici [illegible] svoje zakonitosti.

U prošlosti razvitak [illegible] svestrano pratiti od prve [illegible] kukuruza i pšenice, a u [illegible] Od povrtlarskih kultura [illegible]

[illegible]

[illegible] u gračaničkom kraju, [illegible] ugarske uprave kao i [illegible]

[illegible]

Tradicionalno pčelarenje u ovom kraju bilo je dosta [illegible] dobra paša. [illegible]

Dostignuti nivo razvoja sadašnje poljoprivredne proizvodnje [illegible] načinom iskorištenja zemljišta, [illegible] privrede [illegible] i okolinu karakteristično je smanjenje oraničnih površina, koje je uslovljeno naglom urbanizacijom (izgradnja puteva, industrijskih, stambenih i drugih objekata).

Pored ovih specifičnih faktora, koji utiču na pad poljoprivredne proizvodnje, [illegible] od kojih posebno treba izdvojiti [illegible] sektora poljoprivrede [illegible] stanovništvo koje živi na selu, a dio [illegible] i nepoljoprivredno stanovništvo koje živi na selu, a dio [illegible] vlastito domaćinstvo namiruje radom u poljoprivredi.

I pored izraženih tendencija u smanjenju oraničnih površina [illegible] poljoprivredi, na području Gračanice, proizvodnja žitarica je [illegible] uja. Najveći dio površina zasijanih žitaricama otpada na kukuruz [illegible] a zatim pšenicu (29,6 odsto).

Od povrća najviše se uzgaja krompir (68,3 odsto), zatim pasulj (8,6 odsto) [illegible] odsto).

Imajući u vidu mnoge prirodne pogodnosti za rast i razvoj šuma na ovom području [illegible] orografske karakteristike, pedološki sastav tla, hidrografske, klimatske karakteristike [illegible] površina pod šumama i šumskim [illegible]

U pogledu rudarstva Gračanica s okolinom nije naročito bogata rudom [illegible] mineralne sirovine, posebno [illegible] gline [illegible] vode i dr.

[illegible] zoskih tornjskih [illegible] papirne ambalaže [illegible] intenzivno se radi na [illegible]

[illegible]

Krajem XIX [illegible]

[illegible] nekoliko faza razvoja, a [illegible] kovački, kolarski, sa [illegible]

[illegible]

Danas na području [illegible]

Na osnovu [illegible] desnoj strani Spreče [illegible]

Gračanica s okolinom je dosta bogata [illegible] osnovu kojih se može [illegible] iz praistorije. Nešto manje [illegible]

[illegible]

Nekada je u seoskim kućama u [illegible] kao i zemljano posude arhaičnih oblika (lonci, [illegible]) [illegible] u upotrebi [illegible]

[illegible]

Etničke prilike iz prošlosti u ovom radu razmatrane su posebno za praistoriju, antički period, a posebno za srednjovjekovni, turski i austro-ugarski period.

Gledano u cjelini većina praistorijskih naselja na području Gračanice i okoline [illegible] od VI do početka III [illegible] na ovom području nastalo je u

[illegible] se jasno omeđene cjeline (kult. [illegible]) [illegible] zovanja većih plemenskih [illegible]

[illegible]

[illegible] je ušlo u sastav Istočnogotske države [illegible] sve do 535. godine [illegible]

Prodiranjem Avara pomiješanih sa Slavenima [illegible] 602. godine prekidaju se zadnji ostaci antičke [illegible] krajevima. Posljedice navedenih društvenih [illegible] etničku sliku u našim krajevima.

[illegible] na teritoriji današnje Bosne i Hercegovine [illegible] proces naseljavanja Slavena. U [illegible] kulturnom pogledu osjetan je [illegible] započeo je odmah nakon njihovog [illegible]

Od X do XV vijeka Bosna je imala [illegible] rudarskih stručnjaka, Sasa, koji su ovdje bili [illegible]

Na etničke prilike u Bosni i Hercegovini [illegible] su brojni faktori od kojih posebno [illegible] turska osvajanja teritorija izvan granica Bosne [illegible] mađarske i Ugarske) [illegible] odnosi i dr. Ovi i drugi faktori [illegible] u sjeveroistočnoj Bosni, a samim tim i u Gračanici [illegible]

Za vrijeme austrougarske [illegible] muslimansko, a zatim pravoslavno stanovništvo [illegible] Jevreji [illegible] na situacija u pogledu konfesionalne [illegible] stanovništva [illegible] gračaničkom [illegible] gdje [illegible] prema popisu iz 1910. [illegible] islamske vjeroispovijesti, zatim 31,8 [illegible] slavnih, katolika 1,2 od [illegible] i Jevreja 0 [illegible]

Sadašnje etničke prilike u ovom kraju razmatramo [illegible] kretanja stanovništva, zatim prirodnog kretanja stanovništva, migracionih kretanja stanovništva [illegible] brojnog kretanja [illegible] prosječne [illegible] domaćinstava.

Prema broju stanovnika gračanička opština [illegible] peto mjesto u sjeveroistočnoj Bosni. Od 1948. godine ovdje je bio [illegible] stanovništva u odnosu na regiju, Bosnu i Hercegovinu i Jugoslaviju. [illegible] porasta bio je u užem gradskom području, gdje se prema popisu [illegible] godine [illegible] % [illegible] odsto ukupnog stanovništva opštine.

Gledano istorijski, useljavanja u gračaničko područje i iseljavanja iz njega uslovljavana su uglavnom [illegible] političkim i drugim [illegible]

U kasnom srednjem vijeku, a [illegible] u XIV [illegible] XV vijeku [illegible] područje [illegible] kome [illegible] i Gračanica sa ok[illegible] između ugarskih i bosanskih kraljeva. Ratne prilike [illegible] uslovljavale su migratorna kretanja, pred pljačkaškim [illegible] je bježalo, a kad bi se prilike smirile, opet se vraćalo [illegible] na to mjesto, doseljavalo neko drugo stanovništvo.

U XVI vijeku, i kasnije, Turci su u ove krajeve doseljavali [illegible] stvo iz južne Hercegovine, Crne Gore i Srbije. Useljavanje [illegible] i iseljavanje iz njega trajalo je kroz čitav turski period, a [illegible] od početka XVIII, pa sve do kraja XIX vijeka.

Za vrijeme austro-turskih ratova i nakon njih u [illegible] kraj doselile su se mnoge muslimanske porodice iz prekosavskih i mađarskih krajeva.

Krajem XVIII i početkom XIX vijeka u Gračanici se naselio veći broj muslimanskih porodica iz Srbije (Užice, Valjevo, Soko i dr.).

U XVIII i prvoj polovini XIX vijeka u ovo područje useljavaju se pojedinačno i muslimanske porodice iz Sandžaka, Crne Gore, Hercegovine i Bosanske krajine.

Kroz čitav turski period u ovo područje su se [illegible] i srpske porodice iz Hercegovine, Crne Gore, Kosova, Novopazarskog Sandžaka, a u manjoj mjeri iz Bosanske krajine.

U drugoj polovini XIX [illegible] sefardi i aškenazi, koji [illegible] ništvom.

[illegible]

[illegible] popisa stanovništva pokaz[illegible] živi u mjestu gdje [illegible] koje se [illegible] drugih op[illegible] ništvo iz drugih mjesta [illegible] stanovništva iz drugih opština [illegible] godina. Seoske narodne [illegible] uglavnom srednjobosansk[illegible] seoska nošnja pripada [illegible]

Za razliku od [illegible] uglavnom od konop[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] bogatstvo, mada su se neki [illegible] značajno izmijenili.

Ženidbeni običaji u ovom kraju [illegible] tri dijela: prvi pripremni, koji [illegible] ostale sastanke i dogovore prije svadbe [illegible] te treći koji uključuje sastanke [illegible] ponašaju se uglavnom u skladu [illegible] zasnovane na religijskim i [illegible]

U svadbenim običajima [illegible] kenja nevjeste dan prije [illegible]

... de knom, zvano "kar nje", bilo je [illegible] obavljalo se gotovo na isti ili sličan nač[illegible] [illegible] Bosne i Hercegovine. [illegible]

Kod Srba u ovom kraju svatovi su imali izgled [illegible] vida svatova kao i kod ostalog d[illegible]

[illegible] oko smrti i kod Muslimana i kod Srba [illegible] kod jednih i kod [illegible]

U pogledu usmenog narodnog stvaralaštva [illegible]

Govor Gračanice i okoline pripada tipu istočnobosanskih ijekavsko štokavskih/šćakavskih govora i u osnovi ne odstupa od književno-jezičke nor[illegible] srpskohrvatskog jezika.

ANTHROPOGEOGRAPHICAL AND ETHNOLOGICAL CHARACTERISTICS OF GRAČANICA AND ITS SURROUNDING AREAS

(Summary)

[illegible]

In the past the [illegible] and wheat are [illegible] most common

Among fruits maximum [illegible] and other Mid European fruits [illegible] region

In modern agricult[illegible] Maximum land surface is [illegible] by maize [illegible]

This is a highly industr[illegible] materials, metal industry [illegible] like

Trade and handicrafts have a very long tradition. At the end of the 19th century and the beginning of the 20th [illegible] pears, walnuts, crops and live[illegible] second world war, trade and handicrafts [illegible]

[illegible]

[illegible] ... villages with ... [illegible] ... Spreča river with M... [illegible]

[illegible]

[illegible] ... formation of Bosnian [illegible]

[illegible] ... this area is dependent on economic ... [illegible]

[illegible] ... features of the Gračanica ... [illegible]

[illegible] ... historical epochs ... [illegible] ... the current residents of Gra... region.

[illegible] ... synthesis which signifies a major ... parts of north-east Bosnia. In this book is ... processes in an ethnic circle with many different ... Muslims constitute a majority.

[illegible] ... Maneesha Knezi... [illegible]

PREGLED IZVORA I LITERATURE

A. Neobjavljeni izvori

[illegible]

Analiza karakter... [illegible]

Brabec Ivan ... [illegible]

[illegible]

Djedović Rusmir ... [illegible] ... odbranjen na Odseku ... [illegible] ... matičkog fakulteta u Beogradu ... [illegible]

Domovni protokol ... [illegible]

Domovnica z... Stjepan Polje od ... 1929 godine [illegible]

Domovnica za S... [illegible]

Domovnica za Mi... [illegible] ... 1931 godine

Domovnik crkvene opštine ... [illegible]

Domovnik za Mi... [illegible] ... godine

Domovnik I A za Gračanicu iz 1931 godine

Domovnik I B za Gračanicu iz 1931 godine

Domovnik za Lukavicu (rekonstrukcija iz 1951 [illegible]

Domovnik za Malešiće iz 1931 godine

Domovnik za Babiće iz 1931 godine

Domovnik Srpsko-pravoslavne ... gračaničke za ... [illegible] ... iz 193... godine

Domovnik Srpsko pravoslavn... [illegible]

Grupa autora, Studija "Opšt... [illegible] ... sjeveroistočne Bosne", Univer... Tuzla, RO Cent... [illegible] ... OOUR Ekonomski institut Tuzla [illegible]

[illegible] Gračanica, 1988. (rukopis), str. 1-30.

Informacija o [illegible] kim pitanjima i problemima prevoza putnika na području opštine, RO "Pr[illegible]" [illegible] Gračanica [illegible] 1988 [illegible]

Izvještaj Islamske vjerske zajednice [illegible] u Islamske vjerske zajednice Sarajevo, (rukopis), Gračanica, 1697, str. 1-39.

Izvještaj o rezultatima geološke prospekcije rudnih pojava i nekih nerudnih građevinskih materijala na području SO Gračanica. Geološki [illegible] Sarajevo, Sarajevo, 1969. str. 1-54.

Izvještaj o radu pčelara 1983-1985, Udruženje pčelara, Gračanica, 1986.

Izvještaj o radu Udruženja pčelara Gračanica za 1988, str. 1-[illegible]

Izvještaj o radu Lovačkog društva "Ozren" u Gračanici za 198[illegible], str. 1-[illegible]

Karta ruže vjetrova (prilog uz Studiju klime, zemljišta i poljoprivrede rađenoj za potrebe Prostornog plana Gračanice) R=1:100.000

Knjiga veresije iz 1873. godine koju su vodili poznati gračanički trgovci Hadžistevići

Kulenović Salih, Različita etnološka građa sa područja Gračanice (rukopis), Tuzla, 1984, str. 1-104.

Lična karta opštine Gračanica, Gračanica, 1988, str. 1-[illegible]

Nedić Stojan, Geografski prikaz Komune Gračanice, (diplomski rad [illegible] PMF u Beogradu), Beograd, 1973, str. 1-59.

Matica rođenih (sidžill-viladet) muslimana 1930-1941

Matična knjiga rođenih za Donju Orahovicu, Miričinu, Donju Lohinju [illegible]

[illegible]

[illegible] Gornju Orahovicu od 190[illegible]

Matična knjiga rođenih za Petrovo Selo, [illegible]

Ostvarivanje idejno-političkih zadataka Saveza komunista u oblasti poljoprivrede, Opštinski komitet SK BiH Gračanica, Gračanica, 1988, str. 1-15.

Panić Đurđe, Studija klime, zemljišta i poljoprivrede, SO Gračanica [illegible] 1985, str. 1-78.

Pr[illegible] plan Sprec[illegible] [illegible]

[illegible] Prirodni [illegible] uslovi, Gračanica [illegible] Sarajevo [illegible]

RIAT OBNOT, dok.br. 1023/1-3

RIAT OBNOT, dok.br. 5383/5

RIAT OBNOT, dok.br. 102[illegible]

RIAT OBNOT, dok.br. 5383/6

RIAT OBNOT, dok.br. 10231/3

Stanje i problemi zanatstva na području sreza Tuzla, [illegible] zanatska komora, Tuzla, 1975, str. 1-51.

Vakufnama, br. 131/1, br. 132/1 [illegible] u Vakufskoj direkciji u Sarajevu

B. Objavljeni izvori

Bosnischer Bote, 1905

Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895, Sarajevo, 1896.

Izvještaj o upravi Bosne i Hercegovine 1905 [illegible] ničko ministarstvo finansija, Zagreb, 1906

Izvještaj o upravi BiH 190[illegible], Zagreb, 1906

Izvještaj o upravi BiH, 190[illegible], Zagreb, 1909

Izvještaj o upravi BiH za 1910

Macura V., Šta znači [illegible] stambenog razvoja, [illegible]

Obrazci DP SZS za 19[illegible]

[illegible]

Rezultati popisa [illegible] vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, [illegible]

Rezultati popisa stoke u Bosni i Hercegovini od 1910, Sarajevo, 19[illegible]

Republički zavod za statistiku, Ekonomske i obrazovne karakteristike stanovništva po opštinama, Statistički bilten br.98, Sarajevo, 1983

RZS. [illegible] Statistički bilten 99, Saraj[illegible]

RZS. [illegible] u SR BiH (prirodno kretanje stanovni[illegible]) [illegible]

RZS. [illegible] domaćinstva - uporedni podaci 1971-1981 [illegible]

RZS. Statistički godišnjak BiH [illegible]

RZS. SG BiH 19[illegible]2 Sarajevo 19[illegible]

RZS. SG BiH 198[illegible] God. XXI Sarajevo 198[illegible]

RZS. SG BiH 1987, God. XXI Sarajevo 198[illegible]

RZS. SG BiH, God. XXII, Sarajevo 1988.

RZS. Vitalni događaji u SR BiH po opštinama, Statistički bilten 48 Sarajevo, 1979 godine.

RZS. Vitalna, etnička i migraciona obilježja stanovništva, Statistički bilten, 114, Sarajevo, 1983.

RZS. Vitalni događaji u SR BiH 1975-1984, Statistički bilten 143 Sarajevo 1986.

Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva 1961

Migraciona obeležja, Rezultati za naselja, knj. XII, Beograd, 1966

- Poljoprivredno stanovništvo. Rezultati za naselja, knj. XV, Beograd 1966.

Veličina i izvori prihoda, Rezultati po naseljima, knj. XVI Beograd 196[illegible]

Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva i stanova 1971 godine

Etnička, prosvetna i ekonomska obeležja stanovništva i domaćinstva prema broju članova, Rezultati po opštinama, knj. XVI, Beograd, 1974.

- Poljoprivredno stanovništvo, Rezultati po naseljima i opštinama Beograd, 1973.

- Stanovi, snabdjevanje domaćinstava vodom za piće, Rezultati po naseljima i opštinama. Beograd. 1972.

Stanovništvo, Migraciona obeležja. Rezultati po naseljima i opštinama [illegible] Beograd 1973.

[illegible] domaćinstva u 1948, 1953, [illegible] 19[illegible] Rezultati po naseljima i opštinama [illegible]

Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva [illegible] 1981 godine

[illegible]

Statistički godišnjak Kraljevine Jugoslavije za 1937, knj. VIII, Državna štamparija, Beograd 19[illegible]

Statistički godišnjak Jugoslavije 1988, god. XXXV, Beograd, 1988

Vajić Branko, Rimski novac u Gornjoj Orahovici, Delegatski bilten br. [illegible] Gračanica 1981.

Zbornik zakona i naredba za Bosnu i Hercegovinu za 189[illegible] Tisak Zemaljske tiskare Sarajevo

C. Literatura

Aličić S. Ahmed Desetina u Bosni polovinom XIX vijeka. Prilozi Instituta za istoriju god. XVI [illegible] Sarajevo 1980 str. 129-13[illegible]

Aličić S. Ahmed Uređenje bosanskog ejaleta od 1789 do 1878 Orijentalni institut u Sarajevu Posebna izdanja, XI Sarajevo 1983

Anđelić Pavao, Studija o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne Svjetlost Sarajevo 198[illegible]

Anđelić Pavao Kasni srednji vijek. Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom 1, Zemaljski muzej Sarajevo 1988 str. 44-4[illegible]

Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom 2 Zemaljski muzej Sarajevo, 1988

Bakotić Ljubo, Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika Izdanje [illegible] Beograd, 1936.

Basler Đuro, Župa i grad soli u srednjem vijeku, 100 godina Fabrike soli Tuzla, Tuzla, 1985, str. 17-20.

Basler Đuro Paleolitsko i mezolitsko doba Arheološki leksikon [illegible] Zemaljski muzej Sarajevo 1988 str. 15

Basler Đuro, Stari gradovi u Majevici i Trebavi, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. IX Tuzla, 1972 str. 5[illegible]-64

Begović Branislav, Razvojni put šumske privrede u periodu austrougarske uprave (1878-1918) sa posebnim osvrtom na eksploataciju šuma i industrijsku preradu drveta ANU BiH Djela knj. LIX Sarajevo 19[illegible]

Bejtić Alija, Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, III IV, 1952-1953, Sarajevo, 1953, str. 229-296.

Benković Ambrozije, Katoličke župe Bosne i Hercegovine i njihove filijale od XII vijeka do danas, izdanje autorovo, Đakovo, 1966.

Beslagić Šefik, Stećci, Kataloško-topografski pregled, Biblioteka "Kulturno nasljeđe", izdavač "Veselin Masleša", Sarajevo, 1971.

Bojanovski Ivo, Doba rimskog carstva (principat), Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Zemaljski muzej Sarajevo, Tom 1, Sarajevo, 1988, str. [illegible]

Bošnjović Ilijas, Demografska kretanja - nova zamka industrijskog društva, "Veselin Masleša", Sarajevo, 1990.

Bratanić Branimir, Oranje, sprave u Hrvatskoj, Publikacija Etnološkoga seminara Sveučilišta u Zagrebu, knj. 1, Zagreb, 1953.

Breznik Dušan, Demografski metodi i modeli, Institut društvenih nauka CDI, Beograd, 1972.

Breznik Dušan, Demografija, Analiza metodi i modeli, Drugo izdanje, "Naučna knjiga", Beograd, 1980.

Brozović Dalibor, O problemu ijekavskošćakavskog (istočno-bosanskog) dijalekta, HDZ, knj. 2, JAZU, Zagreb, 1966.

Bugarski Astrida, Skeletni sistem gradnje u bosanskom seoskom graditeljstvu - Prilog poznavanju gradnje zidova i objekata drvene skeletne konstrukcije, GZM, NS, sv. XXIX, Sarajevo, 1974, str. 125-191.

Bugarski Astrida, Daščani krovovi u Bosni, GZM, NS, sv. XXVI, Sarajevo, 1975, str. 85-115.

Bugarski Astrida, Spratna seoska kuća centralne Bosne, GZM, E, NS, sv. 35-36, Sarajevo, 1981, str. 1-56.

Cvijić Jovan, Geomorfologija, knj. I, Beograd, 1924.

Cvijić Jovan, Balkansko Poluostrvo i južnoslovenske zemlje, knj. prva i druga, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd, 1966.

Ćirković Sima, Istorija srednjovjekovne bosanske države, Beograd, 1964.

Čížek Jan, Razvoj proizvodnje krmnog bilja, stanje i perspektiva, hrana i razvoj, JNI, Beograd, str. 319-327.

Čović Borivoj, Bronzano doba, Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, Tom 1, Zemaljski muzej Sarajevo, Sarajevo, 1988, str. 21-23.

Čubelić Tvrtko, [illegible]

Čolić Zorislava, [illegible] muzej u Sarajevu, Sarajevo, [illegible]

Ćirić Milivoje, [illegible] Bosni i Hercegovini, Zavod za izdavanje udžbenika [illegible]

Deroko Aleksandar, Narodno neimarstvo, II, Spomenik CXVIII, Odeljenje društvenih nauka [illegible], Beograd, [illegible]

Die Forstwirtschaft in Bosnien und der Hercegovina, herausgegeben von der Regierung für Bosnien und die Hercegovina, Sarajevo, 1899.

Drobnjaković M. Borivoj, [illegible] nik Etnografskog muzeja u Beogradu, [illegible]

Drobnjaković Borivoj, Etnografija naroda Jugoslavije, [illegible], Beograd, [illegible]

Đaković Luka, Katoličko stanovništvo Bosne i Hercegovine u XVIII vijeku - u svjetlu nepoznatih podataka, [illegible], Beograd, 1966-1978, str. 158-168.

Đorđević Tihomir, Naš narodni život, 1, Izdavačka [illegible] Prosvjeta OOUR Izdavačka delatnost, Beograd, [illegible]

Đorđević Tihomir, Naš narodni život, Knjiga [illegible], Izdavačka radna organizacija, Beograd, 1984.

Đorđević Tihomir, Naš narodni život, Knjiga šesta, Beograd, 1932, knj. 4, IRO "Prosveta", OOUR Izdavačka delatnost, Beograd, 1984.

Đorđević Tihomir, Život u selovanju južnih Slovena, SKA, Srpski etnografski zbornik, knj. LIII, drugo odeljenje, Život i običaji narodni, knj. [illegible], Beograd, 1938.

Đorđević Tihomir, Naš narodni život, knjiga treća, Beograd, [illegible]

Đurić Vladimir, Prilog proučavanju tipova seoskih naselja, Zbornik radova Geografskog zavoda PMF, Beograd, sv. XV, Beograd, 1968, str. [illegible]

Enciklopedija Jugoslavije, 2, Bosna - Dio, Izdanje naklade Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1956.

Elazar Samuel, Građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, [illegible], knj. XV, Tuzla, 1984, str. [illegible]

Lubljana Radmila Kajmaković Radmila [illegible] XIX XX. Beograd [illegible]

Ferčej Jože, Bačvanski Stevan [illegible] Beograd [illegible]

Filipović S. Milenko [illegible] GZM [illegible] 1952, 337-374

Filipović S. Milenko i Mazalić Đoko [illegible] Odjeljenje društvenih nauka, knj. 3, Beograd [illegible]

Filipović S. Milenko i Mazalić Đoko. [illegible] Spomenika CI, Odjeljenje društvenih nauka [illegible]

Filipović S. Milenko i Mazalić Đoko. Manastir Papraća u Bosni. Spomenik SAN XCIX. Beograd [illegible]

Filipović S. Milenko i Mazalić Đoko. Manastir [illegible] Spomenik SAN XCIX. Beograd, 1950, str. [illegible]

Filipović S. Milenko. Stare srpske knjige [illegible] u istočnoj Bosni. GZM, NS, sv. III, Sarajevo, 1948, str. [illegible]

Filipović S.Milenko. [illegible] Bosni prema jednoj anketi 1911. Posebni otisak iz Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne. Tuzla, 1961, str. [illegible]

Friganović Mladen. Socijalna geografija I. Stanovništvo svijeta. IP Školska knjiga, Zagreb, 1968

Fukarek Pavle. Rasprostranjenost i druge karakteristike [illegible] (Fraxinus angustifolia vahl.) Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine. Djela knj. XX. Odjeljenje privredno-tehničkih nauka, knj. 4, Sarajevo, 1963

Grupa autora. Razvoj proizvodnje i potrošnje voća u Jugoslaviji. Hrana i razvoj, JNI, Beograd, 1987, str. 427-432.

Grupa autora. Konjuh 1885-1985, RO "Šipad Konjuh" Živinice, 1985

Hadžidedić-Beljkašić Ljiljana. [illegible] orijentalnog porijekla u nošnjama Bosne i Hercegovine. GZM, E, NS, Sv. XXII, Sarajevo, 1967, str. [illegible]

Hadžidedić - Beljkašić Ljiljana. Gradska muslimanska tradicijska nošnja u Sarajevu. Biblioteka Narodne nošnje Jugoslavije. Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, [illegible]

Hadžijahić Muhamed. Od tradicije do identiteta [illegible] nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana). Svjetlost, Sarajevo, [illegible]

Hadžiristić Ahmet [illegible] Tuzla [illegible]

Hangi Antun [illegible] Muhamedanci u Bosni i Hercegovini [illegible]

Handžić Adem [illegible] Bosni i Hercegovini [illegible] knj. [illegible] Sarajevo [illegible]

Handžić Adem [illegible] XVII [illegible] Sarajevo, 1975

Handžić Adem [illegible] XVII [illegible] Sarajevo, 1984, str. 129-146

Handžić H. Mehmed [illegible] "Gajret" 1941, Sarajevo, 1941, str. [illegible]

Herman Kosta [illegible] Muslimani u Bosni i Hercegovini [illegible] Herman 1888-1889. Priredila [illegible] Svjetlost, Sarajevo, 1973

Hodžić Šaban [illegible] muslimanskog stanovništva [illegible] Bosnu između 1788 [illegible] Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. II, Tuzla, 1958, str. 65-143

Hrelja Kemal [illegible] Hercegovini između dva svjetska rata [illegible] Jugoslavije [illegible] Školska knjiga, Zagreb, 1968, str. 127-145

Ilešić Svetozar [illegible] u Jugoslaviji. Geografski vestnik, Ljubljana, 1947, str. 71-110

Ilić Žarko [illegible] GZM NS Sv. XXVII-XXVIII, Sarajevo, 1972-73, str. [illegible]

Ilijić Nikola [illegible] u Bosni i Hercegovini [illegible] Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine [illegible] Odjeljenje privredno-tehničkih nauka [illegible] Sarajevo, 1961

Imamović Jasmin [illegible] Bosni i Hercegovini [illegible] teoriju i praksu [illegible] Sarajevo [illegible]

Isabegović Vesna [illegible] u [illegible] kraju. Zbornik radova XXXIV kongresa SUFJ, Tuzla, 1987, str. [illegible]

Ivić Stjepan [illegible] 1982, str. [illegible] 246.

Ivić Pavle [illegible] Sarajevo [illegible]

Janković M. Milorad [illegible] Beograd [illegible] gledom tipova vegetacije na zemlji [illegible]

Janković Divna, Privredni razvoj Bosne i Hercegovine [illegible] Svjetlost OOUR Izdavačka djelatnost [illegible] Sarajevo [illegible]

Jeremić Risto [illegible] Beograd [illegible] str. 141-15[illegible]

Jestić L. Stevan [illegible] 1982, str. 20[illegible]

Jireček K. – Radonić J. Istorija Srba II, Beograd 195[illegible]

Jireček K. – Radonjić J. Istorija Srba I, Beograd 195[illegible]

Jovanović Radmila [illegible] Bosne [illegible] Tuzla [illegible]

Jukić Ivan Frano (Slavoljub Bošnjak), Zemljopis i povjestnica Bosne, Zagreb 185[illegible]

Juzbašić Dževad [illegible] Bosni i Hercegovini u svjetlu [illegible] ANU BiH, Od[illegible] društvenih nauka, knj. [illegible] Sarajevo 197[illegible]

Kacer I. – Pamić J. Kompilaciona geološka karta područja SO Grač[illegible] 50 000

Kadić Muhamed Starinska seoska kuća u Bosni i Hercegovini [illegible] Izdavačko preduzeće [illegible] Biblioteka [illegible] Sarajevo [illegible]

Kajmaković Radmila Semberija – etnološka monografija, GZM, NS, XXIX, Sarajevo 1974, str. [illegible]-122.

Kajmaković Radmila Narodni običaji u Žepi, GZM [illegible] Sarajevo [illegible]

Kajmaković Radmila Zemljoradnički običaji kod Srba [illegible] u Bosni i [illegible] GZM, NS [illegible] XXIII, Sarajevo 196[illegible]

Kajmaković Radmila [illegible] u istočnoj Hercegovini, GZM [illegible] 1975

Karadžić Stefanović Vuk Srpski rječnik, IV državno izdanje, Beograd [illegible]

Karadžić Stefanović Vuk Srpske narodne pjesme, knj. 1, Prosveta, Beograd [illegible]

[illegible] Šumarski fakultet u Sarajevu [illegible] SR Bosne i Hercegovine [illegible]

[illegible] Zavod za geološka [illegible] Sarajevo 1985 [illegible] R 1:50 000

Klaić Vjekoslav [illegible] Hrvatske [illegible] Zagreb 18[illegible] [illegible] za istraživanje i razvoj [illegible]

Kolaković Vasilija [illegible] Neskovića [illegible] SANU, XXVII (1978), Beograd [illegible] 119-126.

Kosorić Milica [illegible] Etnografskog instituta [illegible] za kulturna istorija istočne Bosne, knj. XIII, Tuzla 1980, str. 101-116.

Kovačević Desanka [illegible] srednjovjekovnoj Bosni [illegible] društvo NR BiH, djela, knj. VIII [illegible] Sarajevo 1961.

Kovačević Jovan, Srednjovjekovni [illegible] srednjovjekovne kulture Balkana, SANU [illegible] Istorijski institut, knj. 4, Beograd 1953.

Kreševljaković Hamdija [illegible] Naučno društvo NR BiH [illegible] knj. VIII [illegible] knj. 7, Sarajevo 1957.

Kreševljaković Hamdija Kapetanije u Bosni i Hercegovini [illegible] Svjetlost OOUR Izdavačka djelatnost, Sarajevo 1980.

Krajević Hatidža [illegible] balade Bosne i Hercegovine [illegible] izdanje [illegible] balada, Svjetlost, Sarajevo 1973.

Krzović Ibrahim Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878-1918 [illegible] galerija Sarajevo (katalog izložbe), Sarajevo 198[illegible]

Kulenović Salih, Etnografska [illegible] Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. XI, Tuzla [illegible]

Kulenović Salih, Prilozi [illegible] građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. XV, Tuzla 198[illegible] str. 103-12[illegible]

Marković D.Jovan, Fizička geografija Jugoslavije, Naučna knjiga, Beograd, 196[illegible]

Maroalović Dušan, Orogeni oreoli kao osnova zemljinog reljefa [illegible] knj. 47, Beograd, 1978.

Meringer Rudolf, Pučka kuća u Bosni i Hercegovini, GZM, XI [illegible]

Miletić Nada, Rani srednji vijek, Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 1, Zemaljski muzej u Sarajevu, Sarajevo, 1988, str. 41-43.

Milenunić Zlatko, Narodna privreda tešanjskog područja, GZM, [illegible] sv. 41/42, Sarajevo, 1987, str. 26-67.

Milić Veljko-Kulenović Salih, Nakit u sjeveroistočnoj Bosni od praistorije do danas (katalog izložbe), Muzej istočne Bosne, Tuzla, 1984.

M(ilibor), F(ran), Dva savremena izvještaja o Bosni iz prve polovine XVII stoljeća, GZM, XVI, 2, Sarajevo, 1904, str. 251-266.

Milosavljević Radmilo, Neke karakteristike relativne vlažnosti u Bosni i Hercegovini, Geografski pregled, XX, Sarajevo, 1976, str. 47-64.

Mišić Neven, Hiperalkalne novootkrivene termalne vode u Bosni, Geološki glasnik, 1, Sarajevo, 1987, str. 269-287.

Mirosavljević Marko, Klimatologija, Naučna knjiga, Beograd, 1984.

Mitić Novica, Razvoj ovčarstva - proizvodnja mesa, mlijeka i vune, Hrana i razvoj, Jugoslovenski savez društava za širenje naučnih saznanja "Nikola Tesla", Beograd, 1987, str. 579-586.

Monografija, "Bosna i Hercegovina", Svjetlost, Sarajevo, 1980.

Mujezinović Mehmed, Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knj. II, istočna i centralna Bosna, "Veselin Masleša", Sarajevo, 1977.

Mulahalilović Enver, Vjerski običaji Muslimana u Bosni i Hercegovini, II dopunjeno izdanje, Izdavač: Starješinstvo islamske vjerske zajednice, Sarajevo, 1989.

Kulenović Salih, Etnološka razmatranja naselja i stanovništva na teritoru [illegible] "Dubrave Južna sinklinala" [illegible] knj. XV, Tuzla, [illegible]

Kulenović Salih, Migracije stanovništva Tuzle, Zbornik radova XXXIV Kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Tuzla, 1987, str. 205-212.

Kulenović Salih, Narodna sijela u Osmačama kod S[illegible], Zbornik radova XXXV Kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Sokobanja [illegible], Beograd, 1989, str. 456-460.

Kulenović Salih, [illegible]

Kulišić Š[illegible], Srpskohrvatski [illegible]

Kulišić Spiro, [illegible] Bosne, Hercegovine [illegible] XIII, Sarajevo, 1958, str. [illegible]

Kuripešić Benedikt, Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530 (prevod D. Pejanović), Sarajevo, 1950.

Kus Miloš, Prehrambena vrednost krompira [illegible] proizvodnje i potrošnje, Hrana i razvoj, JNT [illegible]

Latković Vido, Narodna književnost [illegible] Narodna knjiga, Beograd [illegible]

Lilek Emilijan, Ženidba i udadba u Bosni i Hercegovini, GZM [illegible] Sarajevo, 1898, str. 5-92.

Lilek Emilijan, Vjerske starine iz Bosne i Hercegovine, GZM, X, 1894, str. 141-166.

Maglajlić Munib, Od zbilje do pjesme (ogledi o usmenom pjesništvu), Glas, Banja Luka, 1983.

Marković D. Jovan, Nazivi naših naselja, Glasnik Etnografskog instituta SANU XXV (1976), Beograd, 1976, str. [illegible]

Omerdić Mehmed, Privredni život [illegible] u narodnooslobodilačkom pokretu i revoluciji, knj. treća [illegible] pokretu i revoluciji" i IGTRO Univerzal, OOUR Izdavačka djelatnost Tuzla, 1987, str. 116-126.

Otašević Dušan, [illegible] Fabrike soli Tuzla, Izdavači: Muzej istočne Bosne, Tuzla [illegible] 1985, str. 93-139.

Paškvalin Veljko, Doba kasne antike, Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 1, Sarajevo, 1988, str. [illegible]

Pavičević Slavko, Podrijetlo [illegible] u Jugoslaviji, JAZU, djela, 47, Zagreb, 195[illegible]

Pavlović [illegible] nalazišta [illegible] Srpski etnografski zbornik, knj. XLVI [illegible]

Paunković Đorđe, [illegible] Geografskog društva [illegible] XXXV, Beograd [illegible]

[illegible] Hercegovine. Šumarski fakultet [illegible] Geokarta, Beograd, 1981

Pejanović Đorđe, Stanovništvo Bosne i Hercegovine. SANU, Posebna izdanja knj. CCXXIX, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. XII, Beograd, 1955.

Peleš Rade, Muslimanska nošnja u Bosni, Tuzla, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. XI, Tuzla, 1975, str. 73-86.

Petrović Rade, Ekonomska geografija Jugoslavije, Evrope i nekih [illegible] [illegible] Sarajevo, 1966.

Plan varošice Gračanice. Z. 27. CXVIII. S. 4. d. d/2, d/3, d/4, 1894

Popović Vasilj, Agrarno pitanje u Bosni i turski neredi za vreme re[illegible] režima Abdul-Medžida (1839 1861), Srpska akademija nauka, Odeljenje društvenih nauka, knj. 59, Beograd, 1949.

Popović Miroslav, Proizvodnja i potrošnja [illegible] Jugoslavije - stanje i perspektive, Hrana i razvoj, JNT, Beograd, 198[illegible] str. [illegible]-365

Popović Milan, Nekoliko starina u [illegible] kotaru, B[illegible] [illegible] "Istočnik", godina deveta, sv. 1 i 2, Sarajevo, 1896, str. 36-39

Privreda Bosne i Hercegovine, IGTRO Univerzal, OOUR Izdavačka djelatnost, Tuzla, 1989.

Radovanović S, Vojislav Opšta antropogeografija, knj. I, II [illegible] [illegible] Beograd, 1959

Rančić Miroljub, Uticaj [illegible] demografskih [illegible] na veličinu domaćinstva u Jugoslaviji, Stanovništvo, [illegible] Beograd, 1986, str. 199-205

Ristić Dušan, Donji Žabar, monografija, Izdavač: Mjesna zajednica D Žabar, 1989.

Rudić Milivoj, Tužbalice i antitužbalice u Bosni i Hercegovini, Zbornik [illegible] 26-29. sept. 1988, Titograd, str. 13[illegible]

Savić Milivoje, [illegible] industrija, zanati, trgovina i poljoprivreda, VII deo, Beograd, 19[illegible]

Simić Jeremija i Viden Ranđelović, Demografske promene u jugoslovenskoj poljoprivredi i na selu, Hrana i razvoj, Jugoslovenska naučna tribina, Beograd, [illegible]

Smailović Ismet, Jezik H[illegible] Kik[illegible], Glas, Banja Luka, 1979

Sokolović A[illegible] kraj turske upr[illegible]

Soldo Spiro [illegible]

Stefanović V[illegible] i Hercegovine [illegible] Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1983

Sekulić Isidora [illegible]

Šabanović Hazim [illegible] [illegible] Sarajevo 1960

Škaljić Abdulah, [illegible] Svjetlost, Sarajevo, 1973

Tasić Dragoljub, [illegible] knjige "Smrtnost odojčadi [illegible] [illegible] Beograd, 1966, str. 11-[illegible]

Telalbašić Refik, [illegible] Jugoslovenski savez društava [illegible] Beograd, 1987, str. 587-593

Tihić Esad - Hamzić Omer, [illegible] Komisija za istoriju Opštinskog [illegible] NOB-a i revolucije NOR a Gračanica, Gračanica, 19[illegible]

30. godina Metalne industrije", "Fering", Gračanica, "RMK-Zenica" RO "Fering" Gračanica, 1985.

Truhelka Ćiro, Historička podloga agrarnog [illegible] Zemaljskog muzeja, XXVII, 1. i 2, Sarajevo, 19[illegible]

Vasić Milan, Kneževi [illegible] Godišnjak Istorijskog društva BiH [illegible] str. 247-290

Vasić Zoran, Libade [illegible] etnografski muzej u Beogradu, Beograd, 1985

Vego Marko, Naselja bosanske srednjovjekovne države, Sarajevo, 1957

Veliki geografski atlas Jugoslavije [illegible] 1987

Vidović Miodrag [illegible] Geološki pojas [illegible] mjenosti terena Bosne i Hercegovine (monografska studija) [illegible] Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1974

Vlahović Petar, Brodarevo i njegova okolina (etnološka rasprava), Un[illegible] u Beogradu, Beograd, 1968.

Vlahović Petar, Proces islamizacije u nekim našim krajevima (prilog proučavanju), Glasnik Etnološkog instituta XXX (1981), Beograd, 1981, str. [illegible]

Vlahović Petar, Etnološki značaj nekih novijih migracionih kretanja u Jugoslaviji, Glasnik Etnografskog Muzeja 37, Beograd, 1974, str. 97-107.

Vlahović Petar, Na životnim raskrsnicama - prilozi proučavanja etničkih procesa, Prijepolje, 1987.

Vlahović Petar, U vrtlogu života - Prilog istorijskoj i etničkoj antropologiji, SIZ kulture Prijepolje, 1978.

Vujasinović Todor, Ozrenski partizanski odred, III, prerađeno i dopunjeno izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1979.

Vuković Ratislava i grupa autora, Narodna nošnja Jugoslavije (katalog izložbe), Etnografski muzej Beograd, Beograd, 1976.

Živković Pavao, Pregled historije Brčkog i okoline od najstarijih vremena do austro-ugarske okupacije (1878), Brčko i okolina u radničkom pokretu i NOR-u, Univerzal, Tuzla, 1985, str. 11-[illegible]

Živković Pavao, Usora i Soli-poprište značajnih historijskih događaja u XIV i XV stoljeću, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. XV, Tuzla, 1984, str. 33-45.

Žuljić Stanko, Narodnosna struktura Jugoslavije i tokovi promjena, Ekonomski institut Zagreb, Zagreb, 1989.

Wertheimer-Baletić Alica, Demografija (stanovništvo i ekonomski razvoj), [illegible] Zagreb, 1973.

REGISTAR LIČNIH IMENA

SADRŽAJ

III

IV

V

VI

Knjiga je odštampana uz veliku pomoć i razumijevanje Skupštine opštine Gračanica i DD »GRIN« Gračanica. Zalaganje pojedinaca na ostvarenju ovog projekta bilo je bezgranično, zbog čega im upućujem neizmjernu zahvalnost.

Autor

Rukopis ove knjige predat je na kompjutersku obradu 1991. godine, kada je završena i priprema, ali, zbog ratnih okolnosti u kojima se našla naša zemlja, knjiga je štampana tek 1994. godine.

Autor
Dr Salih Kulenović

Recenzent
prof. dr Petar Vlahović

Izdavači
Muzej Istočne Bosne Tuzla
DD »G r i n« Gračanica

Za izdavače
Nikola Panjević
Hajrudin Ćudić

Odgovorni urednik
Nikola Panjević

Jezička redakcija
Dr Ahmet Kasumović

Registri i korektura
Milka Ćosić i Dragan Dragić

Kompjuterska obrada teksta
Muhidin Zlatar

Štampa
DD »G r i n« Gračanica

Za štampariju
Salih Širbegović

Tiraž: 2.000 primjeraka

Tuzla, 1994. godine